

વર્ષ  
૧ હું.

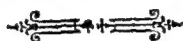
સાહિત્યપ્રકાશ વાર્તામાળા

પુસ્તક  
૧ હું.

# શશિબાળા

ચાને

ભયંકર મઠ.



લેખક.

રણછોડલાલ હરિલાલ ભટ્ટ.

અમદાવાદ.

પ્રથમાવૃત્તિ.

અષાઢ.

પ્રત ૨૬૦૦.

સંવત્ ૧૯૭૧.

સને ૧૯૧૫.

સર્વ હક પ્રકાશક સંસ્થાએ સ્વાધિન રાખ્યા છે.

કિંમત વાર્ષિક ફાળે.

છુટક કિંમત.

કાચા પુઠાના રૂ. ૦-૫-૦.

કાચા પુઠાના રૂ. ૦-૮-૦.

સોનેરી પુઠાના રૂ. ૦-૬-૦.

સોનેરી પુઠાના રૂ. ૦-૧૦-૦.

પ્રકાશક

લક્ષ્મણચંદ્ર સાહિત્ય ગ્રંથાલય.

અમદાવાદ.

૧૭૧૨

૭૧૬૨

(૨૧.૬.૬૧)

# અભિવંદનમ્.

(શબ્દ સર્વયા.)

સદ્ય થજો સત્કાર શશિખાલાનો એ અંતરની આશ.  
 ગુર્જરાષ્ટ્ર સાક્ષર નરદ્વારા હો ! ગુર્જર સાહિત્ય પ્રકાશ-  
 અભય હૃદય શીરપર હર ! સ્થાપો પ્રતિ પળ ઉજ્જવલ ઉન્નતિ થાવ.  
 શિશ્ન પામી સન્માન વીરાજે જર્ઘ આનંદે સર્જન હાથ-

.... ....

દયા નીતિ સત્ પ્રેમ તણો શુભ, પંથ સુચવતાં થશે પસાર  
 વીર, ક્ષુદ્ર શ્રંગાર, કરુણા રસ વરસાવી મુશળ ધાર  
 પ્રભો !! પ્રભાના પ્રભાત કાળે કીરણ વિશ્વ મહીં પ્રસરાય  
 દયા લાવી પ્રીય દીન ગુર્જરી વાણીને વિભુ કરજો રહાય.

૩૪૨૧૬

મુ. અમદાવાદ. |

P. N. Desai

તા. ૧૪-૮-૧૫. |

કામરેજવાલા.

ધી " ગુજરાત " પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. સોમાલાલ મંગળદાસે છાપી.

પાંચદુવા ચાર રરતા ઉપર—અમદાવાદ.



## સમર્પણ.

સ્વર્ગસ્થ સ્નેહી માતા !

સાધારણ સ્થીતિ હોવા છતાં સંપૂર્ણ લાડ કોડમાં  
 ઉછેર્યો, તેમજ ઉચ્ચ સંસ્કારોનું ખીજ હૃદયક્ષેત્ર-  
 માં આરોપણ કર્યું, વિગેરે, ત્હારા અગણિત  
 ઉપકારના બદલામાં, ત્હારા સ્મરણાર્થેજ,  
 આ મ્હારા પ્રથમ પ્રયાસરૂપી કૃણ,  
 “શશિબ્રાળા યાને ભયંકર મઠ”નામક  
 પુસ્તક, માતૃરૂણુમાંથી યત્કિં-  
 ચિત્ મુક્ત થવા અનન્ય ભક્તિ-  
 ભાવે ત્હનેજ સમર્પણ કરી  
 કૃતાર્થ થાઉં છું.

માતૃઝાણી  
 રણુછોડ.



## અનુક્રમણિકા.

પરિચ્છેદ	વિષય	પૃષ્ઠ
પ્રથમ પરિચ્છેદ	પર્વત ઉપર	૧
દ્વિતીય પરિચ્છેદ	દૂધી ખાતમી	૫
તૃતીય પરિચ્છેદ	શશિખાળાની લૂંટ યાને એ સાધુ કોણ !	૮
ચતુર્થ પરિચ્છેદ	અંધારી રાત્રિયે !	૧૧
પંચમ પરિચ્છેદ	પ્રવેશ	૧૫
ષષ્ઠમ પરિચ્છેદ	સૂચના	૧૭
સપ્તમ પરિચ્છેદ	અપશુકન	૧૯
અષ્ટમ પરિચ્છેદ	ભૈરવી અને રમ્ભા	૨૪
નવમ પરિચ્છેદ	સ્વામી અને તારા	૨૬
દશમ પરિચ્છેદ	યોગિની	૨૯
એકાદશ પરિચ્છેદ	શાન્તવન	૩૨
દ્વાદશ પરિચ્છેદ	વીરસેન ગુમ	૩૬
ત્રયોદશ પરિચ્છેદ	પ્રતાપ પ્રતિજ્ઞા	૩૮
ચતુર્દશ પરિચ્છેદ	રવીસેનને ત્યાં	૪૩
પંચદશ પરિચ્છેદ	શાન્તિકુંજ	૪૫
ષોડશ પરિચ્છેદ	શયણ સંરક્ષણ	૪૯
સપ્તદશ પરિચ્છેદ	મદદનિશ મૂર્તિ	૫૨
અષ્ટાદશ પરિચ્છેદ	રવીસેનનું કેદ થવું	૫૬
એકોવિંશત પરિચ્છેદ	ભાગીરથીમાં ભૈરવી મંડળ	૫૯
વિંષત પરિચ્છેદ	જંગલમાં	૬૮
એકવિંશત પરિચ્છેદ	ભેદભરી વાતો	૭૧
દ્વિવિંશત પરિચ્છેદ	આતો ભાઈ બહેન !	૭૮
ત્રિવિંશત પરિચ્છેદ	પશ્ચાતાપ	૮૪
ચતુર્વિંશત પરિચ્છેદ	કુમારસ્વામી અને સુલોચના	૮૨
પંચવિંશત પરિચ્છેદ	સુલોચનાનું વૃત્તાંત	૮૯
	ઉપસંહાર	૧૦૫
	કવિતાં	૧૦૬
	સૂચના	૧૧૨

# ૐ તત્સત્ ભૂમિકા.

સત્સંગાન્નવતિહિ સાધુતા ચલનાં ।  
સાધૂનાં નહિ ચલસંગમાત ચલત્વમ્ ॥  
આમોદં કુસુમમર્વં મૃદેવધત્તે ।  
મૃદ્ધં નાહિ કુસુમાનિ ધારયંતિ ॥

ખળ સંગતીએ સાધુ કદિએ ખળપણું નવ ધારશે,  
પણુ સાધુ સંગે ખળ હશે તે સાધુસમ નિશ્ચે થશે.  
કુસુમનો પરિભલ રૂડો જ્યમ મૃત્તિકાએ જઈ અડે,  
નહિ મૃત્તિકાનો ગુણ કુસુમે સાંધતાં કેમે જડે.



પ્રેસ્તાવનાં કહો, યાતો ભૂમિકા કહો, પણ તે લખ્યા વિના  
ચાલેજ કેમ? પણ કારણ! કારણ એજ, કે પ્રેસ્તાવના  
એ તો પુસ્તકનું નાક મનાય છે. વાત પણ ખરી, કેમકે, નાક ગયું  
એટલે તો પછી આછી રજું શું? આ સંસારમાં ચારે દિશામાંથી  
એ નાકના તો શાખા જ્યાં ત્યાં થતા સાંભળ્યા છે. નાવારસ કહો  
યાતો નખોદીયાંના માલખજાનાની લૂંટાલૂંટમાં, એવા કેટલાએ કેસ  
ચાલતા કોર્ટમાં જોયા છે, પાંચસો રૂપીયાની મીઠકત મેળવવામાં પાંચ  
હજાર રૂપીયાનાં પાણી કરાય, અરે તેથીએ એક મીઠું ઉપર ચઢી  
જાય તોપણ કંઈ નાક જવા દેવાય?

પ્રિય વાંચક! મળ અંથકારે તો પ્રેસ્તાવનાનું પાણી ક્યું છે,  
પણુ અમારાથી એમ કેમ થાય, એમને ત્યાં એતી એટલી બધી  
આવશ્યકતા નહિ હોય, પણુ અમારે તો લખ્યા વિના ચાલેજ નહિ.  
ખળાતકારે પણુ લખ્યા વિના છૂટકો નહિને! આજ મુઠ્ઠી તો પ્રેસ્તાવના  
એટલે શું એ પણુ નહોતા જાણતા જેથી પ્રેસ્તાવના લખતાં મગજનું  
પાણી ઓછું થઈ જવાનો સંભવ રહે છે. જેથી પરમાત્માની ઇચ્છા!

સાહિત્યદ્વારા જનમંડળની સેવા કરવાનો શુભયોગ આ પ્રથમજ  
પ્રાપ્ત થાય છે. ભાગ્ય યોગ શીવાય કંઈજ ખનતું નથી, અનેક કિસ્સા

દોડીની સેવામાંની આખણ એક ઉચ્ચ પ્રકારની સેવા છે, સેવા કરવાનો સમય પ્રાપ્ત થાય છે. બાળ્યગોગ શીવાય કંઈજ બનતું નથી, અનેક ઉચ્ચ પ્રકારની સેવા છે, સેવા કરવાનો સમય પ્રાપ્ત થવો એ તો દુર્લભ વાત, ત્યારે એ સેવા કરવાના પ્રાપ્ત થયેલા અપૂર્વ પ્રસંમથી, આ શરૂ થતા સેવકના હૃદયમાંથી કદાચ કંઈ ગાંડાધેલા શબ્દો નિકળી જાય, તો હંસ હીરન્યાયે, ભક્ત હૃદયની સુદ્ધ ભક્તિ જોવાનોજ ભગવાનને અધિકાર છે. એજ પ્રાર્થના !

અંતરમાં છૂપાએલી જ્ઞાન જ્યોતિને, નિસ્વાર્થ પ્રયત્નથી પ્રકટ-વનાર સાધુ પુરુષની આવશ્યકતા છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિને માટે ઉત્સાહ-પ્રેરિત માણસની જરૂર છે.

મારા પરમશુભેચ્છક સુરજીી ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા, મેનેજર “ ભારત જીવન ” અને “ સસ્તિ પાર્તામાળા ” તેમના હરહમેશના, લખ, વાંચ, શીખ, જો, પ્રયત્ન કર હરહમેશના ઉદ્ધારના દુળસ્વરૂપ આ “ શશિખાળા અને ભયંકર મઠ ” નામનો અપૂર્વ નવિન ઉપન્યાસ વાંચકવર્ગ સમક્ષ સાદર થાય છે. આહક વર્ગમાં શશિખાળાનો સત્કાર થાય તે માન તેઓશ્રીનેજ આભારિ છે !

“ કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન । ”

શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર ભગવાનના એ અત્યુત્તમ ઉપદેશ પ્રમાણે, દુળની આશા રાખ્યા શીવાય માત્ર કર્તવ્ય કરવામાંજ પ્રવૃત્ત થવું એજ ઇષ્ટ છે. દુળ મળશે કે કેમ તે જોવાનો અધિકાર કર્તવ્ય કરનારને નથી. મનુષ્ય યત્ન અને ઇશ્વર કૃપા દુળ મનુષ્યના યત્નનીજ વાટ જુએ છે. અસ્તુ !

શરૂ થતા ઉછરતા લેખકોને, તુચ્છ વિચારના ચોતાની જાતને શરૂવાતથીજ સંપૂર્ણ માનનારા કેટલાક ટીકાકારો નાસીપાસ કરી નાંખે છે. તેમની ઉત્તેજિત વૃત્તિઓને દબાવી નાંખે છે. ખીચારા નિર્માલ્ય હૃદયના એવા કેટલાક ઉદ્ભવ થતા લેખકો એથી નિરાશ થઈ જાય છે. અને ચોતાની જાતને માટે તેમજ ચોતાના લખાણને માટે તરતજ તુચ્છ અભિપ્રાય ખાંધે છે. શા માટે નિરાશ થવું જોઈએ ?

કલંકિ નિશાપતીના કલંકિત પ્રકાશને કોણ સત્કારતું નથી ? કંટકમય ગુલાબની મિષ્ટ સુગંધિનો કોણ અનાદર કરે છે ? જો કુદરત યલ્પ હોયથી અલગ નથી તો મનુષ્ય કોણ માન ? લોકવાયકા પ્રમાણે શૂંઘળી તો આ જગત્ પેદા થયું છે. પછી ? સમયજ બધું શિખવે છે!

ઉક્ત પુસ્તકમાં, વીરસેનની વીરતા, શશિબાળાએ પોતાના શિયળ ધર્મનું કેવી રીતે સંરક્ષણ કર્યું, પત્નિને મરી ગયેલી ધારતા, સાધુ વેષધારી કુમાર સ્વામીનાં ઘેર ઘાતકી કૃત્યો સામે થઇ, સાધ્વિ સુયોગનાએ ભૈરવી સ્વરૂપે અદ્રષ્ટ રીતે કેવા કેવા ભયંકર ભેદિ બનાવેના ભેદ પ્રકટ કર્યા; શશિબાળા અને વીરસેનને કારાગૃહમાંથી મુક્તિદાન આપવાને માટે જીવનની પણ દરકાર રાખ્યા શીવાય કેવો અગાધ પરિશ્રમ લીધો. કુમાર સ્વામીનાં પ્રત્યેક નીચ કાવત્રાંની સામે થઇ અનેક મનુષ્યોના અમૃદ્ય આત્માઓનું રક્ષણ કરતાં ભૈરવી યોગીનીઓ, તથા સાધુઓને કેવા વિકટ માર્ગમાંથી પસાર થવું પડે છે. ભૈરવીઓના ભેદિ બનાવો, યોગીનીઓના ચમત્કારો, કુમાર સ્વામી અને તેના અનુયાયીઓ સાધુ વેષધારી હુંદારાઓને અનેક રીતે મહીત કરી આખરે સત્ માર્ગપર લાવવાને માટે કેવી રીતે શક્તિવાન બને છે. અનેકા અનેક ભેદ પ્રકટ થતા, વાંચતાં વાંચતાં રોમાંચ ઉભાં થાય છે. છેવટનો આનંદ વળી કંઈક એર જ રીતે આલેખવામાં આવ્યો છે.

ટુંકામાં એટલું જ કે શશિબાળા ગ્રાહક વર્ગને કેવી રીતે રચી કર થઇ પડશે, તે તરફ ખાસ લક્ષ આપવામાં આવ્યું છે. એમાંથી વાંચક વર્ગને અવશ્ય કંઈને કંઈ નવિન જાણવાનું તથા શિખવાનું મળી આવશે, એવી અમારી ધારણા છે. પછી તો ઇશ્વરેચ્છા !

વિ. “શશિબાળા યાને ભયંકર મઠ” એ શ્રીયુત, પંડીત ચંદ્રશેખર પાઠક રચિત “શશિબાળા યાને ભયંકર મઠ” એ હિન્દિ પુસ્તકનો અનુવાદ કરવામાં આવ્યો છે. નામ પણ કાયમજ રાખ્યું છે આ પ્રસંગે તેઓશ્રીનો પણ આભાર માનવાને સયોગ હું કેમ જવા દઉં !

આ સંસ્થાના મંત્રી મહાશયે જે “સાહિત્ય પ્રકાશ વાર્તામાળા” ના ગ્રાહકોની સેવા બજાવવાનો જે અલભ્ય લાભ મને પ્રાપ્ત કરાવ્યો છે. તે બદલ તેમનો પણ અવશ્ય છે. અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનું છું. તેમના સાહિત્ય સેવાના પવિત્ર કાર્યમાં તેમને યથેષ્ટ ફત્તેહ, તેમજ ગ્રાહક વર્ગ તરફથી પૂર્ણ ઉત્તેજન મળવાની સાથે, વખતો વખત “વાર્તામાળા” ના ગ્રાહક બંધુઓની સેવા કરવાનો સયોગ અમને પણ પ્રાપ્ત થાવો અન્તિમ એજ અભિલાષા.

અમદાવાદ હરિનિવાસ

દિવાસો, તા. ૧૦-૮-૧૫.)

રણછોડલાલ હરીલાલ મદ,

આજે આ સંસ્થા તરફથી “સાહિત્ય પ્રકાશ વાર્તામાળા” ની શુભ શરૂવાત કરવામાં આવી છે અને તેના પ્રથમ પુસ્તક તરીકે “શશિમાળા યાને ભયંકર મઠ” નામક પુસ્તક આ “વાર્તામાળા” ના આરંભના કર ક્રમમાં અર્પણમાં આનંદ થાય છે. અમારા ધારવા પ્રમાણે ઘણે ભાગે બોધક વાર્તાઓથીજ સમાજને સારે રસ્તે દોરી શકાય છે. જુદા જુદા વિષયથી તે દ્વારા ધાર્મિક ઐતિહાસિક, નૈતિક, અને સામાજિક શિક્ષણ આપી શકાય છે. અમોએ “વાર્તામાળા” દ્વારા ઉચ્ચ કોટીની વાર્તાઓ આપવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.

“વાર્તામાળા” ની સામગ્રી રોયલ બાર પેજ રાખવામાં આવી છે. અને એજ સામગ્રીના હિસાબે એક વર્ષમાં પંદરસો પૃષ્ઠ પુરાં પાડવાનો વિચાર છે.

અમારી સામગ્રી એટલે સુપર રોયલ સોળ પેજ સામગ્રીના હિસાબ ગણતાં વાર્ષિક બે હજારથી ઓછાં પૃષ્ઠ થઈ જાય છે.

અને તે અમોએ માત્ર સવા બે રૂપિયામાં ‘કાચાં બોર્ડ’ પટ્ટીવાળાં પુંઠાનાં પુસ્તકો તેમજ સવાત્રણ રૂપિયામાં સુંદર સોનેરી બાંધ-ડીંગ વાળા પુંઠાનાં પુસ્તકો આપવાનો ધરાદો રાખ્યો છે.

રોયલ બાર પેજ મહોટી સામગ્રીનાં પંદરસો પૃષ્ઠનું શ્રેષ્ઠ વાંચન અપાય છે. તે સાહિત્ય સંસ્થાને યથાશક્તિ ગ્રાહક કરી આપી તે દ્વારા સાહિત્ય સેવા બળવવામાં કંઈક ભાગ લેવો તે વાંચક મહાશયોની શરજ છે.

ઝાઝામાં ઝાઝા છથી સાતહજાર ગ્રાહકો થયા સિવાય અમો અમારી ધારણા મુજબ આથી પણ વધારે પૃષ્ઠનું વધારે વાંચન આપી શકીશું નહીં.

દરેક વાંચક બંધુ પોતાનાં સગાં બહાલાં ઇષ્ટ મિત્રોમાં “સાહિત્ય પ્રકાશ વાર્તામાળા” નો ફેલાવો કરવા સુચ્છે નહીં તો અવશ્ય અમને ખાત્રી છે કે ઉપર જણાવેલી સખ્યા કરતાં પણ વધારે ગ્રાહકો સ્હેલાઈથી થઈ શકે તેમ છે.

પૃષ્ઠનો વધારો કરી વિશેષ વાંચન આજ લવાજમમાં આપવાની હિતકાંક્ષે.

છેવટમાં આ પુસ્તકના લેખક એક ઉત્સાહી યુવાન છે. વળી ભવિષ્યમાં તેમનીજ કૃતિનું એક સુબોધક ઉચ્ચ શૈલીથી લખાયેલું પુસ્તક આ “વાર્તામાળા” દ્વારા આપવાનો અમારો વિચાર છે.

આ પુસ્તક તેમણે તદ્દન નિસ્વાર્થ વૃત્તિથી લખી આપી સાહિત્ય સેવાદ્વારા આ સંસ્થાને જે મદદ કરી છે, તેવીજ રીતે અન્ય લેખક મહાશયોને આ સાહિત્ય સેવાના કાર્યમાં યથા શક્તિ મદદ કરવા માટે આમંત્રણ કરવામાં આવે છે. આમ શાન્તિ !

વિક્રમાઈ ૧૯૭૧ આવણી

તા. ૨૪-૮-૧૯૧૫

અમદાવાદ.

લક્ષ્મીશંકર મહાશંકર જોશી.

મંત્રી. લ. સા. ગ્રં. અને સા. દં.દ.



સદ્ગુરવેનમઃ

# શશિબાળા

યાને

ભયંકર મઠ.

એક અપૂર્વ રહસ્યમયં નવિનં ઉપન્યાસ.

પ્રથમ પરિચ્છેદ.

પર્વત ઉપર.

શ્રાવણ માસ આત્રે છે. મુશળધાર વૃષ્ટિ પડી; આકાશ  
નીર્મળ જણાય છે. વાદળના ટુંકડા આમથી તેમ  
જોસભેર જતા હોય તેમ દેખાય છે. હલ્લુ પણ વરસાદ વરસશે એમ  
ધારણા બાંધી શકાય છે. ભગવાન કુમુદકાન્ત કવચિદ્ દર્શનં દર્શિ પુનઃ  
શ્યામવર્ણ વાદળમાં અદ્રશ્ય થાય છે. પવન સુંસેવાંટાળંધ વહાય છે.  
મદ્દોન્મત્ત નવયુવતીઓ સરિતા તટપર જળ ભરના જતી હોય તેમ  
વાદળો ઉત્તર દીશામાંથી પૂર્વમાં જાય છે.

જોતજોતામાં પવન બંધ થઈ ગયો. ધીરે ધીરે લોકચુંચકની  
માશક વાદળાં એક બીજા તરફ આકર્ષાયાં અન્યોન્ય ભેટવા લાગ્યાં,  
પ્રૌઢ આકાશના વીશાળ ગર્ભમાં કોણ જાણે અંદરેવ ક્યાં સંતાઈ ગયા.  
આ વખતે સમસ્ત સંસાર ઉપર અધિકાર છવાઈ ગયો. આકાશ

## નિવેદન.

આજે આ સંસ્થા તરફથી “સાહિત્ય પ્રકાશ વાર્તામાળા” ની શુભ શરૂવાત કરવામાં આવી છે અને તેના પ્રથમ પુસ્તક તરીકે “શશિબાળા યાને ભયંકર મઠ” નામક પુસ્તક આ “વાર્તામાળા” ના ગ્રાહકોના કર ક્રમમાં અર્પતાં આનંદ થાય છે. અમારા ધારવા પ્રમાણે ઘણે ભાગે બોધક વાર્તાઓથીજ સમાજને સારે રસ્તે દોરી શકાય છે. જુદા જુદા વિષયથી તે દ્વારા ધાર્મિક ઐતિહાસિક, નૈતિક, અને સામાજિક શિક્ષણ આપી શકાય છે. અમોએ “વાર્તામાળા” દ્વાસ ઉચ્ચ કોટીની વાર્તાઓ આપવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.

“વાર્તામાળા” ની સાધજ રોયલ બાર પેજ રાખવામાં આવી છે. અને એજ સાધજના હિસાબે એક વર્ષમાં પંદરસો પૃષ્ઠ પુરાં પાડવાનો વિચાર છે.

અમારી સાધજ એટલે સુપર રોયલ સોળ પેજ સાધજના હિસાબ ગણતાં વાર્ષિક બે હજારથી ચોવીસે પૃષ્ઠ થઇ જાય છે.

અને તે અમોએ માત્ર સવા બે રૂપીયામાં ‘કાચાં બોર્ડ’ પટ્ટીવાળાં પુસ્તકો તૈયાર કરવાનું સવાત્રણ રૂપીયામાં સુંદર સોનેરી બાઇન્ડીંગ વાળા પુસ્તકો આપવાનો ધરાદો રાખ્યો છે.

રોયલ બાળ પેજ મોટી સાધજનાં પંદરસો પૃષ્ઠનું શ્રેષ્ઠ વાંચન અપાય છે. તે સાહિત્ય સંસ્થાને યથાશક્તિ ગ્રાહક કરી આપી તે દ્વારા સાહિત્ય સેવા બળવવામાં કંઈક ભાગ લેવો તે વાંચક મહાશયોની શ્રેણ છે.

આજમાં આજા છથી સાતહજાર ગ્રાહકો યથા સિવાય અમો અમારી ધારણા મુજબ આથી પણ વધારે પૃષ્ઠનું વધારે વાંચન આપી શકીશું નહીં.

દરેક વાંચક બંધુ પોતાનાં સગાં બહાલાં ઇષ્ટ મિત્રોમાં “સાહિત્ય પ્રકાશ વાર્તામાળા” નો ફેલાવો કરવા ચુકશે નહીં તો અવશ્ય અમને ખાતરી છે કે ઉપર જણાવેલી સખ્યા કરતાં પણ વધારે ગ્રાહકો સહેલાઈથી થઇ શકે તેમ છે.

પૃષ્ઠનો વધારો કરી વિશેષ વાંચન આજ લવાજમમાં આપવાની ઉત્કંઠા છે.

છેવટમાં આ પુસ્તકના લેખક એક ઉત્સાહી યુવાન છે. વળી ભવિષ્યમાં હેમનીજ કૃતિનું એક મુખોધક ઉચ્ચ શૈલીથી લખાયેલું પુસ્તક આ “વાર્તામાળા” દ્વારા આપવાનો અમારો વિચાર છે.

આ પુસ્તક હેમણે તદ્દન નિસ્વાર્થ વૃત્તિથી લખી આપી સાહિત્ય સેવાદ્વારા આ સંસ્થાને જે મદદ કરી છે, તેથીજ રીતે અન્ય લેખક મહાશયોને આ સાહિત્ય સેવાના કાર્યમાં યથા શક્તિ મદદ કરવા માટે આમંત્રણ કરવામાં આવે છે. આમ શાન્તિ !

વિક્રમાર્ધ ૧૯૭૧ આવણી

તા. ૨૪-૮-૧૯૧૫

અમદાવાદ.

લક્ષ્મીશંકર મહાશંકર જોશી.  
મંત્રી. લ. સા. ગ્ર. અને સા. કં.ઉ.

સદ્ગુરવેનમઃ

# શશિબાળા

યાને

ભયંકર મઠ.

એક અપૂર્વ રહસ્યમયં નવિનં ઉપન્યાસ.

પ્રથમ પરિચ્છેદ.

પર્વત ઉપર.

શ્રીવણ માસ આત્રે છે. મુશળધાર શ્રદ્ધિ પંડી; આકાશ  
નીર્મળ જણાય છે. વાદળના ટુકડા આમથી તેમ  
નેસભેર જતા હોય તેમ દેખાય છે. હજુ પણ વરસાદ વરસશે એમ  
ધારણા બાંધી શકાય છે. ભગવાન હુમ્મલાન્ત કવચિદ્ દર્શનં દર્શિ પુનઃ  
શ્યામવર્ણ વાદળમાં અદ્રશ્ય થાય છે. પવન સુંસવાટાગ્રંથ વડાય છે.  
મદોન્મત્ત નવયુવતીઓ સરિતા તટપર જળ ભરતા જતી હોય તેમ  
વાદળોનો ઉત્તર દીશામાંથી પૂર્વમાં જાય છે.

જેતજેતામાં પવન ગ્રંથ થઈ ગયો. ધીરે ધીરે લો  
માશક વાદળો એક ખીલત તરફ આકર્ષણમાં અન્યોન્ય ભેટવા  
પ્રેરિત આકાશના વીશાળ ગર્ભમાં કોણે જાણે ચંદ્રેવ આંસં  
આ વખતે સમસ્ત સંસાર ઉપર અધિકાર છવાઈ ગયો.

ધનધોર બની ગયું. વાદળની ગર્જનાથી ચારે દીશાઓ ગાંઝ ઉઠવા લાગી. એકાએક મોટા મોટા કરા પડવા લાગ્યા. જાણે કે આ સમયે પ્રલયકાળજ ઉપરથીત ના થયો હોય !

આ સમયે કોઇ એક નવયુવાન વિન્ધ્યાચળ પર્વત ઉપર ઉતાવળથી ચઢતો ચાલ્યો જાય છે. શું પુરૂષનો મનમોહક દેખાવ, કપાળ પર અવિન્ધીત ત્રીયુંડ તાંબુ છે. શરિરપરનાં જે ચાર આલુપણો વળી સુંદરતામાં ચોર વધારો કરે છે. તેના શરીરનું ણધારણ અને તેની ચાલ આ સ્થળે તેના બળવિક્રમની કંઈક પ્રતિતિ કરાવે છે, કમરે લટકતી તલવાર પળવારને માટે પાંચક વર્ગને વીચાર સાગરમાં તણાવા દેશે.

યુવાન એક પગ ડંડીયા માર્ગમાંથી પસાર થતાં ચઢતો આગળ વધતો ચાલ્યો જાય છે. વરસાદ જોરથી વરસતાં યુવાનને કોઇ વૃક્ષની હાથાનો આશ્રય લેવો પડે છે. અને પાણીનું જોર કંઈક નરમ પડતાં પાછો આગળ વધે છે. તેના હાવભાવથી તે ગમે તેની શોધમાં છે એવું સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે.

આવી રીતે આમ તેમ ધ્રુવી ફેંકતો ચાસ લેતો યુવાન પર્વતપર જઈ પહોંચ્યો. આ વખતે એકાએક આ નીર્જન સ્થળમાંથી કંઈક પ્રયુગલ જોવો અવાજ આવતો તેના કાનમાં અથડાયો.

યુવાન એકદમ ચમક્યો અને મન સાથે વીચાર કરવા લાગ્યો કે આવા ધનધોર જંગલમાં પર્વત શીખરપર એ પ્રયુગલ જાળવનાર કોણ હશે ? શું મારા કાર્યમાં હું ફતેહ નહી મેળવી શકું ? અરતુ ! ફગ્ગરેદ્દહા ચલિંચંસિ એમ કહી બોલ્યો મનુષ્યનું ધાર્યું ક્યાં થાય છે. આમ વીચાર કરતાં કરતાં યુવાન જરીક આગળ વધ્યો ત્યાં તો ફરીથી પહોલાંની ગાંધક જાણે બરાબર પ્રયુગલ ના વાગતું હોય તેવો જ ધ્વની તેણે સાંભળ્યો. આ વખતે તેને લાગ્યું કે કહો ના કહો પ્રયુગલ કંઈ નીકટના સ્થળમાંથીજ સંભળાય છે.

જે દીશા તરફથી શબ્દ ધ્વની સંભળાયો હતો તેજ દિશા તરફ તેણે દુર દષ્ટિ ફેંકી. જે દ્રષ્ય તેણે જોયું તે જોવાથી તેનું માર્યું ધુમ્વાં લાગ્યું. આ વખતે તેના હૃદયમાંની ધૈર્ય શક્તિ કોણ જાણે ક્યાં ગઈ જે દીશામાં તેણે પ્રકાશ જોયો અને ધ્વની સંભળ્યો એ તરફ તે એકદમ ગયો.

યુવક ક્ષત્રીય વીર હતો, તેના હૃદય ક્ષેત્રમાં પરોપકારનું ખીજ વવાયેલું હતું, ઉક્ત ભયંકર નીર્જન સ્થળમાં, એક નીરાધાર દીન અમળાને પાંચ મનુષ્યો બળપૂર્વક ઉપાડી બળાત્કાર કરતા લઇ જતા દેખી તેનું હૃદય ચૂર્ણ થવા લાગ્યું. હવે તેના હૃદયનો ગુસ્સો અને ક્રોધને તે દબાવી શક્યો નહિ. અને એકાએક તેઓની સન્મુખ જઇ પહોંચી કમરે લટકતી તલવાર મ્યાનમાંથી બહાર કાઢી પાંચ માંના એકને યમસદનમાં પહોંચાડી દીધો.

આ સમયે ખીજ બાજુથી કોઈ શસ્ત્રધારી ભયંકર આકૃતિ-વાળો યુવાન તેની દૃષ્ટીએ પડ્યો, યુવક મૌન્ય ધારણ કરી ધ્રુવીભર ઉભો રહ્યો, થોડીવાર પછી ફરી એક વખત આગળ વધીને જ્યાં ખીજ એક ઉપર શસ્ત્રનો ધા કરવા જાય છે ત્યાં પાછળથી શબ્દ થયો કે “ હાં ! હાં ! એમ ના કરો ! ” યુવાને પાછા ફરીને જોયું તો હાથ ઉંચા કરી મના કરતો એક સંન્યાસી તેની દૃષ્ટીએ પડ્યો. યુવાને આ સંન્યાસીની વાત તથા ઇસારાની તરફ ખીલકુલ ધ્યાન આપ્યું નહિ અને ઉલટું વધારે આગળ વધીને જે લોકો દીન અમળાને બળપૂર્વક પકડીને લઇ જતા હતા, તેમના ઉપર એકદમ તુટી પડ્યો.

અમળા બિચારી નમીનમીને પોતે મુક્ત થવાને પ્રાર્થના કરતી હતી. આ રીતે અત્યુપાત કરતી પેતાનું માથું તે પાપાત્માઓના ચર્ચુમાં નમાવતી હતી. પણ વળ હૃદયના પુરૂષોનાં દીલ પીગાળવાને તે દુઃખી અમળાનાં અશ્રુ એનસીળ નીવડ્યા નીપ્તુર હૃદયના મનુષ્યોમાં તે કંઈ દયા દેખી છે ?

પણ યુવાને તેની પ્રાર્થના સાંભળી, કંઠાર હૃદયના નીર્દય પુરૂષોને પ્રાર્થના કરતી જોઇ યુવકનું હૃદય ખળભળી ઉઠ્યું. એકાએક પુનઃ ક્રોધના આવેશમાં ને આવેશમાં તેઓમાંના એક ઉપર સખ્ત રીતે તલવારનો ધાવ કર્યો. પહેલેજ ધાવે એક જણનું માથું ધડથી જુડું થઇ દૂર જઈને પડ્યું. અને ધડ પૃથ્વી ઉપર પડી જમીન સાથે અદ્રુણાવા લાગ્યું.

આ વખતે વરસાદ બંધ હતો, આકાશ સ્વચ્છ નીર્મળ જણાતું હતું, ચંદ્રરાજ પણ પોતાની અનન્ત કળાઓથી પૃથ્વીને ઉજવળ કરી રહ્યા હતા;

એક મનુષ્યનું માથું કપાયેલું દેખી બાકીના ચારે મનુષ્યો અમળાને છોડી દઈ યુવક તરફ ધસ્યા. તે પણ સાહસીક વીર હતો,

તે પોતે એકલો લડવાને તૈયાર થઇ ગયો. પણ આ વખતે પાછળથી આવતા ખીજા પાંચ મનુષ્યો આ સ્થળે આવી પહોંચ્યા.

યુવાન આ સમયે એકલો હતો. ઉક્ત સ્થળે તેનું કોઇ સહાયક નહોતું છતાં પણ તે પાછો ના હટ્યો અને લઢતોજ રહ્યો, પરન્તુ આ લડાઇનું પરિણામ આપણા સાહસીક યુવાનને માટે દુઃખદાયી નીવડ્યું. તેમ છતાં પણ તેણે વળી એક પુરૂષને શીરવીહીન કરી નાંખ્યો પણ તે પોતેજ અત્યારે બંદીવાન બની ગયો, અને તે મનુષ્યોએ મળીને યુવાનના સખ્ત રીતે હાથ પગ બાંધી દીધા.

ટગર ટગર બોલી અનાથ બાળા હાથ બેઠીને યુવાનની સામું બેઠી રહી છે, તેનું સુકોમળ સુન્દર શરીર પવનથી હાલતા પૃક્ષની મારક ભય અને બીકથી કંપી રહ્યું છે. આંસુની ધારા નેત્રમાંથી અવીઝીત-પણે વહે જાય છે. -

પોતાનું રક્ષણ કરનાર યુવાનની આ દશા દેખી તેનું કાળજું કાટી જવા માંડ્યું, તે પોતે નમ્ર સ્વરથી પેલા નિર્દય મનુષ્યોને વીન-વવા લાગી.—“ હું તમારી સાથે આવવાને તૈયાર છું. પણ કૃપા કરી તમે આ યુવાનને મુક્તિદાન આપો. તેના બદલામાં તમે જે કંઇ કરશો તે સહન કરવાને હું તૈયાર છું.

જો તમારા હૃદયમાં કંઈપણ દયા હોય, કંઈપણ મમતા હોય, જરીક પણ ધૃતિરત્ન ભય હોય તો મારી આ એક તુચ્છ પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરો.

પહેલો—રંડા, તારે લીધે તો મારા જે સાથીઓના પ્રાણ ગયા છે! શું હવે અમે આ યુવાનને છોડી દઇએ ?

બીજો—તેના પ્રાણ તો એવી ભયંકર રીતે લઇશું કે નબરે જોનાર પણ ત્રાસત્રાસ પોકારી જાય.

ત્રીજો—નહિં! નહિં, હમણાં તો એને કેદ કરીને રાખવો જોઇએ. પછી આપણા સરદારને પુછીને તેનો ફેસલો કરીશું.

ચોથો—તેની કાંઇ જરૂર નથી !

એટલામાં પેલો સંન્યાસી જે એકવાર યુવકની સન્મુખ આવીને પાછો ચાલ્યો ગયો હતો તે સામે આવી પહોંચ્યો અને ગર્જના કરીને બોલ્યો. એને કાળાગૃહમાં પહોંચાડી દો, અને (અબળાની તરફ નબર કરી) એને અત્યારે હાલ ને હાલ મહામાં લઇ આવો—

પહેરેગીર—જે અહીંથી થોડેએક દૂર રહેનાર કોઇ જમીનદારની એ કન્યા છે, પણ તું કહીશ કે તેની પુછપરછ કરવામાં તને શો સ્વાર્થ છે ?

આ વખતે પાવડીઓના શબ્દ સંભળાયા, અને આ તરફજ કોઇ એક સંન્યાસી આવતો જણાયો. પહેરેગીર તેને જાન આપવાની ખાતર બરાબર ટટાર થયો અને વીરસેન શુપચાપ જઈને પોતાના સ્થાનપર બેઠો.

સંન્યાસી આમતેજ નજર ફેંકતો જ્યાં આગળ કારાગૃહ છે. એ જગાએ આવી પહોંચ્યો. અને કડોર સ્વરથી પહેરેગીરને કહેવા લાગ્યો. તું તેની સાથે શી વાત કરતો હતો ?

પહેરેગીર—હા ! કંઈ નહીં ! મેં તેને એજ કીધું કે તે વ્યર્થ તારી જાતને આવા મોટા જોખમમાં નાંખી.

સંન્યાસી—ખરદાર ! તેની સાથે કંઈપણ વાતચીત કરવી નહીં. ( વીરસેનને ) આ ગુલામ તારામાં એટલુંબધું સામર્થ્ય, કે તું મારા માણસોની સામે થાય, યાદ રાખ કે તેનો કંઈ તને થોડા વખતમાં કેવી સખ્ત રીતે મળે છે. એમ ધારીશ નહીં કે હું એક રાજકુમાર છું અને કોઈપણ રીતે જલદીથી સહાયતા મેળવી શકીશ. તું એ પણ સારી રીતે જાણજે કે તારો પીતા રવીસેન પણ મારાથી કંઈ અબજુઓ નથી.

જે, કે હું તેને પણ કેવી રીતે તાકીદથી પકડાવી મંગાવી, તે ખુન કરેલા મારા એ મનુષ્યોના બદલામાં તમારા જન્મેના પ્રાણ લઈશું, ત્યાં સુધી તું અહીંયાં સડતો રહી તેં કરેલા કર્મપર થોડો વખત અશ્રુપાત કરી લે.

સંન્યાસી આમ કહેતો કહેતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો, વીરસેન ખીજ વખત તે સંન્યાસીની તરફ જોયા શીવાય માત્ર લમણે હાથ મુકીને બેસી રહ્યો.

દીવસના બારેક વાગ્યાનો સમય થયો હતો, છતાં આ કારાગૃહમાં સદૈવ અંધકારજ માલમ પડતો હતો પણ બહાર સૂર્યનો કંઈક પ્રકાશ પડતો હતો ખરો.

એજ વખતે એક ચૌદ વર્ષનો બાળક હાથમાં ભોજન સામાન .

લઈ આ જગોએ આવી પહોંચ્યો. દ્વાર ઉઘડયાને! અવાજ સાંભળતાંની સાથે વીરસેનની ચીન્ટા ભંગ થઈ, તેણે આંખ ઉઘાડીને જોયું તો પોતાની સામે એક સુંદર બાળકને હાથમાં યાળી લઈ ઉભેલો જોયો.

બાળકે હાથમાંની યાળી અને લોટો જમીનપર મુક્યાં, અને એકી ટપે વીરસેનના સામું જોઈ રહ્યો. વીરસેન પણ એજ બાળકના સામું નયનભરીને જોવા લાગ્યો, અને મનમાં ને મનમાં વીચારવા લાગ્યો. “બાળક બહુજ સુંદર છે. જણાય છે કે તેના હૃદયમાં પણ કંઈ દયા છે. આવા કુર ધાતકી મનુષ્યોના સમાગમમાં આ બાળક ક્યાંથી? વિષવૃક્ષમાં વળી આવું અતુપમ સુંદર ફળ ક્યાંથી? હીક! તેને પણ કંઈક પુછવું જોઈએ. કદાચીત મુક્ત થવાનો કંઈ માર્ગ જડી આવે છે.” આવી રીતે વીચાર કરીને અદ્રુભરિત નયને વીરસેને એ બાળકને બહુજ પ્રાર્થના કરી પણ એ મુંઝા અને ખેડેરા માણસની માફક માત્ર ઉભોજ રહ્યો, તેણે કંઈપણ જવાબ આપ્યો નહિ, “શક્ત વારંવાર ભોજનની યાળી તરફ આંગળીના ધસારા કરતો રહ્યો.

એટલામાં બહારથી પહેરેગીર ક્રોધીત સ્વરે બોલ્યો. “સુંદર! યાળી મુકી એકદમ બહાર આવતો રહે, એ એની મેજેજ ખાંધ લેશે.

ખીચારો બાળક એક વાર ફરીથી વીરસેન સ્થામું જોઈ ત્યાંથી બહાર નીકળી આવ્યો. દ્વાર પહેલાની માફક ખંધ થઈ ગયું.”

વીરસેન ત્યાર બાદ ક્યાં સુધી તે બાળકનું સુંદર સ્વરૂપ યાદ કરતો રહ્યો, તે બુખથી આકુળવ્યાકુળ થતો હતો પરંતુ ખાવાની ઇચ્છા નહોતી. ખોરાક ફેટલાક વખત સુધી એમને એમ પડી રહ્યો. પરંતુ ફરીથી તે બાળકના ધસારા તેને યાદ આવ્યા, તેણે વીચાર્યું કે કહો ના કહો પણ તેમાં કંઈ અનન્ય ગુપ્ત લેદ છે, એમ વીચાર કરી તેણે ખાવાને માટે હાથ લાંબાવ્યો. જ્યાં હાથ વતી ખાતને હલાવવા ગયો કે તરતજ તેમાંથી છુપાએલો એક પત્ર તેની દૃષ્ટિયે પડ્યો. જેમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું.

‘ આ હુંદારાઓનું મક્કન છે. ખમરદાર! સાવધાન રહેવું, ગમરાવું નહિ કોમને કંઈ પુછવું’ યા બોલવું’ નહિ. એટલી વાત યાદ રાખવી; થોડા વખતમાં તમારો હુટકારો થશે, એ સંન્યાસીથી સાવચેત રહેવું, એ સંન્યાસી નહી પણ હુંદારાઓનો સર્દાર છે. આજ.



તેઓ તમારા પીતાની શોધમાં જનાર છે, કદાચીત તમારી પાસેથી કંઈ લખાવી લેવા માગે તો કદાપી લખી આપવું નહિ ! સાવધાન ! ખસ એજ.

તમારો હિતૈષી

પ્રે-મ.

તા. ૬.—પત્ર વાંચીને ફાડી દુકડેદુકડા કરી નાંખવા, હું થોડા વખતમાંજ પાછો મળીશ.

## તૃતીય પરિચ્છેદ.

શશિબાળાની લૂંટ યાને એ સાધુ કોણ ?

શ્રી વણ માસમાં, વિન્ધ્યાચળમાં અપૂર્વ આનંદ લાગે છે. પહાડી સ્થાન હોવાને લીધે નદીનાળાં સર્વ જળ પૂર્ણ જગ્યાય છે. જે દિશા તરફ નજર ફેંકીએ ત્યાં ત્યાં મનોમુગ્ધકર દેખાવ દ્રષ્ટીગોચર થાય છે. એક બાજુ પતિતપાવતી ભાગીરથી પોતાની પ્રબળ ધારાવડે ધન ! ધન ! નાદ કરતી વહન કરી રહી છે, બીજી બાજુ પહાડી નદી, નાળાં તથા ઝરણાં પ્રચંડ વેગથી પડે જાય છે. પહાડી દ્રાવ્ય, વરસાદના દીવસ હોવાને લીધે અત્યંત મનોહર લાગે છે, આ સમયે સર્વથી અધીક આનંદ અથવા પ્રસન્નતાની વાત તો એ છે કે, કાશી તથા બીજા ઘણા અન્ય પ્રદેશોમાંથી અનેકાનેક મનુષ્ય જગ-જગનની માતેશ્વરી વિન્ધ્યાવાસિનીનાં પવિત્ર દર્શન કરવાને સાર આવે છે. વિન્ધ્યાચળની નહીં જેવી વરતી હજારો મનુષ્યોની ભીડથી ઉભરાઇ જાય છે. જ્યાં જ્યાં દ્રષ્ટી ફેંકીએ ત્યાં ત્યાંથી આનંદ અને પરમાનંદનીજ આનંદજનક છબી નજરે પડે છે. નાના પ્રકારનો મનુષ્ય, નાના પ્રકારની ભાષા તથા અનેક પ્રકારનો પહેરવેશ ત્યાં નજરે પડે છે. પહાડી સ્થાન, વર્ષાદિના દીવસ, મેળોનો દાક, પછી પુછવુંજ શું ?

આ પ્રસંગે અનેકાનેક રાજા, રજવાડાના તથા જમીનદાર લોક ત્યાં આવે છે.

આ પણ એ પ્રસંગની વાત છે કે મીર્જાપુર જિલ્લાના એક જમીન-દાર નામ શશીશેખર હતું તે ત્યાં આવ્યા; તેની સાથે કેટલાક

સોમતીઓ પણ હતા તથા સ્ત્રીઓ તથા એક કન્યા પણ હતી જેનું નામ શશીબાળા હતું, માતેશ્વરીનાં દર્શન કરી એઓ ઘર તરફ જતા હતા. સાથે સામાન પણ પુષ્કળ હતો, વર્ષાસ્તુ હોવાને લીધે, ચારે દીશા તરફ જ્યાં નજર નાંખીએ ત્યાં સુંદરતાજ સુંદરતા દ્રશ્યમાન થતી હતી. એજ કારણથી તેમણે રેશ્વેની મુસાફરી છોડી પોતાના ઇષ્ટમિત્ર સાથે પગ રસ્તે સફર કરવાનું ઉચીત ધાર્યું અને તૈયાર થયા.

એ સ્થળનો ત્યાગ કરી, તેઓ પોતાના સાથીઓ સાથે આસ્થા જતા હતા. એક ગાડામાં માલ વીગરે ભરવામાં આવ્યું હતું, ખીજામાં સ્ત્રી વર્ગને ખેસાડવામાં આવ્યો હતો, તેઓ પોતે પોતાના મીત્રવર્ગ સાથે ઘોડાપર સ્વાર થયા હતા અને સાથે નોકરચાકર આદી વર્ગ પણ હતો. જતાં જતાં ખેએક ગાઉ દૂર નીકળી ગયા પછી રાત પડી. ચારે બાજુ અંધકાર છવાઇ ગયો, સાથે સાથે વાદળાં ચઢી આવવાથી અંધકારમાં ચાર વધારો થયો, આ વખતે અચાનક દુર કંઈક પ્રકાશ તેમની દ્રષ્ટીએ પડ્યો પ્રકાશ ધારે ધારે પાસે આવવા લાગ્યો, જ્યારે પ્રકાશ તદ્દન નીકટ આવી પહોંચ્યો ત્યારે એ લોકોને જણાયું કે વીસ શસ્ત્રધારી મનુષ્યોની ટુકડી પોતાની તરફ ધસી આવે છે તેમની આકૃતિ ભયંકર હતી, તેમને દેખીનેજ લોકો ગભરાઇને ખુમ પાડી ઉઠ્યા. “ હુંટારા-હુંટારા મંભાળો ! સાવચેત ! સાવચેત ! ” નેત-નેતામાં એ શબ્દો ચારે દીશામાં ગાળી ઉઠ્યા પણ તેમને સહાય કરવાને કોઇપણ આવ્યું નહિ કેમ કે પાસે કોઇ ગામ યા વસ્તી નહોતી.

આ તરફ હુંટારાઓ પહેલા કરતાં વધારે ઉતાવળથી તેઓની તરફ ધસ્યા અને આવતે વાંતજ માર કાપનો આરંભ કરી દીધો. ખેડ બાજુના કેટલા મનુષ્યો ઘાયલ થયા અને હુંટારાઓની હત થઈ અને તેઓ માલમતા હુંટી અને સાથે શશીબાળાને પણ લઇને નડારી ગયા. સીંહ જેવો શશીશેખર આખર રોતો કંઈપાંત કરતો પાછો આસ્થો ગયો. પોલીસમાં રીપોર્ટ નોંધાવ્યો, જે કંઈ કરવું હતું તે કંઈ પણ ના મળ્યો હુંટારાઓનો પત્તો કે ના મળી શશીબાળા. આ વખતે શશીબાળાનું વય ફક્ત નવ વર્ષનું હતું.

ત્રિપત્તિને લીધે શશીશેખર બહુજ દયાજનક અવસ્થામાં આવી પડ્યો. ફક્ત એક કન્યાનો વીયોગ તેને દીવસે દીવસે અસહ્ય જણાવા લાગ્યો તેનું એક કારણ હતું. ત્રણ વર્ષ ઉપર ગોરખપુર હસ્તોના

જમીનદાર જેને રાજ્યપદ પ્રાપ્ત થયું હતું તે ત્યાં આવ્યા હતા તેની સાથે તેનો એક પુત્ર પણ હતો, શશિબાળા તથા તેનો પુત્ર વીરસેન એક સાથે રમતાં હતાં જેઠાં અરસપરસ પ્રીતિ બંધાઈ ગઈ હતી, એજ કારણથી બેઠનાં માતૃપિતાએ વીચાર્યું હતું કે કદાચ જો એ બંનેના વીવાહ પરસ્પર કરવામાં આવે તો એક સુખી થશે. પછો નીશ્ચય થયો એક બાળુ વીવાહની તૈયારીઓ થવા માંડી. એવામાં વચ્ચે મહાન વિદ્વન એ નરથું કે હુંટારાઓ શશિબાળાને ઉપાડીને લઈ ગયા.

આ બાબતની સૂચના શશિસેખરે રાજા રવીસેનને મોકલી. એ પણ ઉક્ત સમાચાર સાંભળી દાઢગીર થયા, દુઃખી થયા !

આ વાતને બે પાંચ વર્ષ વીતી ગયાં, આ વખતે વીરસેનની ઉંમર લગભગ બારીસ વર્ષની છે. જ્યારથી શશિબાળાને હુંટારાઓ ઉંચકી લઈ ગયાના સમાચાર સાંભળ્યા, ત્યારથીજ બહુજ દુઃખી થવા લાગ્યો. ત્યારથી તેનું હૃદય કમળ એક પ્રકારે કરમાવા માંડ્યું, શશિબાળાની મનમોહન મુર્તિ કાણ કાણમાં સાંભળી આવી તેને દુઃખી કરવા લાગી, આજ છ વર્ષ થયાં વીરસેને એકાન્તવાસ એકાન્ત ભ્રમણ તથા એકાન્ત વીચારનેજ હૃદયમાં સ્થાન આપ્યું છે.

તેનો પિતા રવીસેન પોતાના પુત્રની આવી દશા જોઈ અત્યંત દુઃખી રહેતો. પણ શું કરી શકે? તેમાં તેનો કંઈ પણ ઉપાય નહોતો. તેણે વીરસેનનો વીવાહ અન્ય કોઈ કોઈએ કરવાના બહુજ પ્રયત્ન કર્યા પરંતુ પ્રેમની કીમત સમજનાર ઉદાસરણ રૂપ રાજકુમાર પોતાના એ વીચારને માન્ય આપી શક્યો નહીં. તેના પિતાના સર્વ પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયા ત્યારથી વીરસેને વિનંધ્યાચળ જવાનું છોડી દીધું અને તેના ના આવવાથી રાજા રવીસેને પણ જવાનું છોડી દીધું.

કેટલાંક વર્ષ પછી આ વખતે રાજા રવીસેન પોતાના પુત્રના આગ્રહથી વિનંધ્યાચળ તરફ આવ્યો હતો. પણ આ વખતે એક કંઈ વિચિત્ર બનાવ બન્યો, આજ એ દીવસ થયા તેનો પ્રાણાધીક પુત્ર વીરસેન કંઈ જોખ થઈ ગયો છે. ચારે તરફ પતો મેળવવા ભાગ કદાચી પણ વ્યર્થ. કોણ જાણે વીરસેન ક્યાં અંતઃકર્ષન થઈ ગયો છે. સાંજના છ વાગ્યાનો સમય હતો તે વખતે વીરસેન પોતાના ખંખમાં

એકલો શય્યા ઉપર પડ્યો પડ્યો કંઈક વીચાર કર્યા કરતો હતો બહાર એક સીપાહી પહેરાવાળો પહેરો ભરી રહ્યો હતો, સીપાહી ઉભો ઉભો પેહેરો ભરતોજ રહ્યો, કેટલા પહેરા બદલ્યો ગયા પણ છતાં વીરસેન તેના ખંડમાંથી બહાર નીકળ્યો નહીં, જન્મવાનો સમય થઈ ગયો. તેનો પીતા જન્મવા જઈને બેઠો ત્યારે વીરસેનની બોળ કરવાનો આરંભ થયો. બહુએ બોળ કરાવી પણ તેના કંઈ સમાચાર ના મળ્યા.

રાજા રવીસેન ચીન્તાતુર હૃદયે ઉભા થયા અને પોતે પણ જન્મ્યા નહીં, વાટ જોતાં જોતાં બોળ કરતાં કરતાં રાત વીતી જવા આવી પણ વીરસેન પાછો ન ફર્યો. આ સમયે રાજા રવીસેન પૂર્ણ શોકગ્રસ્ત બની ગયા હતા. રજની પણ શોકમાંજ વીતાવી દીવસ પણ પુરો થઈ ચુક્યો. દિનકર અરતાચળ તરફ પ્રયાણ કરવા લાગ્યો પણ આશ્ચર્ય કે વીરસેનનો કંઈ પતો નથી.

રાત્રીના દસ વાગ્યાનો સમય હતો, રાજા રવીસેન ધનધોર ચીન્તામાં નીમગ્ન થઈ બેઠા હતા બહાર સિપાહી પહેરો ભરી રહ્યો છે. એજ સમયે એક સિપાહી અંદર આવ્યો અને હાથ જોડીને બોલ્યો.

મહારાજ ! કોઈ એક સાધુ બહાર ઉભો છે જેને માત્ર આપના દર્શનનીજ ઇચ્છા છે.

રાજા બોલ્યો, આવવા દો.

સિપાહી બોલ્યો ગયો. અને એક સાધુએ પ્રવેશ કર્યો સાધુની ઉંમર લગભગ પાંત્રીસેક વર્ષની હશે. ગૌરવર્ણ આખા શરીરે ભસ્મ લગાવી છે. એક હાથમાં મોટો ચીપીઓ તથા બીજા હાથમાં કમંડલ ધારણ કર્યું છે. કહો પાદક ! આ વેપ ધારી સાધુને તમે બોળ્યો છો ?

૩૪૨૧૬

ચતુર્થ પરિચ્છેદ.

અધારી રાત્રિએ !

રાત્રીના બારેક વાગ્યાનો સમય છે. સમસ્ત સંસાર નિદ્રાદેવીની આનંદદાયિની ગાદમાં અતૂટ વિશ્રાન્તી ભોગનેકે. અમા-  
વારયાની અધિકારમયી રજની તુલ્ય અધિકાર હોવાને લીધે અંદરજન થતાં

નથી. આકાશ મેઘાચ્છન્ન થઇ રહ્યું છે. જે તરફ નજર કરીએ તે તરફ નિસ્તબ્ધતાનું અખણ રાજ્ય ફેલાયું છે. કવચિદ કવચિદ કુતરાં શીયાળવાંના બોલવાનો શબ્દ નિસ્તબ્ધતાનો ભંગ કરે છે. એજ સમયે મીર્જાપુરની ગંદી અને નાંની નાંની ગલીઓમાં કોઇ એક મનુષ્ય શ્યામ વસ્ત્રથી પોતાની જાતને છુપાવતો ચાલ્યો જાય છે. એ વારંવાર પોતાની પીઠ પાછળ દ્રષ્ટી ફેંકતો અને શંકાધીન થઇ ચાલ્યો જાય છે કે રખે મારી પાછળ કોઇ આવતું તો નથી.

કેટલીએક ગલીઓ પહાર કર્યા પછી એ મનુષ્ય એક મકાનના ખારણા પાસે જઇ ઉભો રહ્યો, અને ધીરે ધીરે કમાડને ધક્કેલવા લાગ્યો, થોડી વાર પછી કોઇએ કમાડની પાસે આવીને પુછ્યું. કોણુ છો ?

આવનારે બહુજ ધીરેથી જવાબ આપ્યો. “ વીરભદ્ર, ખારણું ઉઘાડો. ”

ખારણું ઉઘાડી ગયું અને વીરભદ્ર અંદર દાખલ થઇ ગયો.

અંદરે દાખલ થતાંજ વીરભદ્ર વગર વિલંબે સૌથી ઉપરના માળમાં જઇ પહોંચ્યો. પોતે પહોંચેલાં કાળાં વસ્ત્ર ઉતારી નિશ્ચીત થવે પલંગપર આજોટવા લાગ્યો.

એટલામાં જે સ્ત્રીએ આવીને કમાડ ઉઘાડ્યાં હતાં, તે હાથમાં દીવો લઇ ત્યાં આવી પહોંચી. વીરભદ્ર ! એ સ્ત્રીને દેખતાંજ ઉઠી બેઠો થયો અને બોલ્યો—“ તારા, બહુજ તરસ લાગી છે, થોડું પાણી તો લાવો. ”

તારા ત્યાંજ બેસી રહી. તેણે તરતજ પોતાની દાસીને હાંક મારી પાણી લાવવાની સુચના આપી અને પોતે વીરભદ્રની સાથે વાતો કરવા લાગી.

તારા—વીરભદ્ર ! કહો તો ખરા કે તમે આજ આટલા બધા ગભરાયલા કેમ જણાઓ છો ?

વીરભદ્ર—કંઈ પુછવાનું નથી. જન મોટી આફતમાં આવી પડ્યો છે. જ્યારથી સ્વામીજીએ વીરસેનને બંદીવાન બનાવી કારાગૃહમાં નાંખ્યો છે ત્યારથી રાજ રવીસેનનાં મનુષ્યો અનેક તરફ અમારી પાછળ પડ્યાં છે. એટલે સુધી કે, બહાર નીકળતું પણ કહીન થઇ

આત્રી પહોંચી અને વીરભદ્રની સામેજ એક ટેમલ હતું તેનાપર મુકીને આવી ગઈ. વીરભદ્ર હૃદીને આરોગવા બેઠો. હવે અમે પણ આ સ્ત્રી તારા તથા વીરભદ્રની કંઈક વાંચક વર્ગને આજાણાણ કરાવીશું.

તારા મીરબાપુરની એક મશહુર રંડી છે ! તેણે પોતાની મુન્દરતા અને ગાન વિધાના પ્રભાવથી પુષ્કલ ધન એકઠું કર્યું છે, તેનું નામ અને તેની ગાવાની પ્રસંસા ચારે દીશામાં એટલી ફેલાઈ રહીતી કે કેટલાએ નવયુવાન, એની ગંદાગલીઓમાં અંધાર પીછોડા હોડી આવ જા કરતા હતા.

થોડા સમયથી કુમાર સ્વામીની દૃષ્ટી પણ આંતી તરફ ફરી ગઈ હતી, તથા તેણે પણ જાને ત્યાં આવજા કરતા હતા. મયા પ્રકરણે વાંચવાથી પાંદક વર્ગને વગર પરીશ્રમે સમજાયું હશે કે કુમાર સ્વામી એ નામ માત્રનોજ સાધુ હતો.

જો કે એનો વેપ સાધુ જેવો રહેતો હતો પણ મુખ્યત્વે તે સાધુ નહોતો એજ કારણથી તેણે તારાને તેનો વ્યવસાય છોડાવી, જે જગા લદન અલગ હતી ત્યાં એક નાના મકાનમાં રાખી હતી, તારાએ સ્વામીજીની પાસેથી ગણુજ ધન મેળવ્યું હતું, તેથીજ હવે તેને કંઈ જાજરમાં બેસવાની આવશ્યકતા નહોતી.

તારાને ત્યાં જ્યારે આવવા જવાની તક મળતી ત્યારે, કુમાર સ્વામી સાધુના વેપમાં છાનીછપની રીતે આવીને આજ્ઞા જતા, જેથી તેના વર્તન ઉપર કોઈની દ્રષ્ટી પડી નહોતી ફક્ત જીજ્ઞાસાગતાર સાધુ સમજીને લોક તેના આવવા જવામાં કંઈ વાંધો સમજતા નહીં.

કુમાર સ્વામી તથા તારાનાં આવજા કેવાં હતાં તે તો પાંદક વર્ગને આજાણ જણાશે. પરંતુ આ વખતે તો ફક્ત તારાનોજ કંઈક પરીચય કરાવવામાં આવ્યો છે. વીરભદ્ર કુમાર સ્વામીનો એક વી-ચાસુ નોકર હતો !

તારા બોલી—વીરભદ્ર આજ કાલ સ્વામીજી મી કુપારીમાં પડ્યા છે કે તેમનો કંઈ પતોજા લાગતો નથી—કંઈ જાણતાજ નથી, એમ જણાય છે કે તેણે મારા ઉપર કંઈ રોડો બસાયા છે ?

વીરભદ્ર—આ વખતે વાતચીત જવા દઈ જે કાર્યને મારે નું અટકી આવ્યો છું તે સંભળ, જે તો મને માલુમ છે કે સ્વામીજી

એ રાજા રવીસેનના કુમાર વીરસેનને બંદીવાન બનાવી રાખ્યો છે, ક્યારે, કેમ, શેને માટે એને પકડવામાં આવ્યો છે. એ તને પછીથી માલમ પડશે, તેમનો વીચાર હવે કે રાજા રવીસેનને પણ બંદીવાન બનાવવો, પણ બહુ પ્રયત્ન કરવા છતાં કંઈ કામ ના આવ્યું. એક દીવસ સવામીજી તેને માટે રાજા રવીસેનની પાસે ગયા હતા પણ કંઈ કામ થયું નહીં કોઈએ તેને સાવધાન કરી દીધા છે. તેથીજ એ કામમાં તારી સહાયતા સેવાની અગત્યતા આવી પડી છે. તારે આજેજ મદમાં આવવું પડશે. શહેરની બહાર સ્વારી કબી છે. દેવે તું આપણે જવાની જણાવી નેયારી કર.

તારા—હીક ! પણ ત્યાં જઈને હું શું કરીશ ?

વીરભદ્ર—એ બધું સવામીજી સમજાવશે, હું નથી જાણતો, પણ તારે અવશ્ય આવવું તો પડશે.

તારા—હું તો નેયાર છું; ગાંધે !

એટલું કહીને તારા હીક કબી થઈ અને પોતાના માથામાં ગાંધ, થોડીવાર પછી બહાર હીકલાક થઈને પાછી આવી. અને વીરભદ્રની સાથે ઘરની બહાર નીકળી ગયા.

## પંચમ પરિચ્છેદ.

### પ્રવેશ.



એ સમયે સાધુએ રાજા રવીસેનના મંત્રણા ગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો. એ વખતે ત્યાં રાજા રવીસેન તેનો મંત્રી સ્વીદત, તથા અન્ય બે ત્રણ રાજકર્મચારીઓ હતા.

મંત્રણાગૃહમાં પ્રવેશ કરતાં સહુએ સાધુને પ્રણામ કર્યા સાધુ મહાશય સર્વને આશીર્વાદ આપતા એક જગાએ બેસા.

રવીસેન—મહારાજ કહેશે કે આપ ક્યાંથી આવો છે ! ? આપનું સ્થાન ક્યાં છે ?

સાધુ—મૈત્રો ગીરનારમે રહતા છું !

રવીસેન—અહીં ક્યારના આવ્યા છો ?

સાધુ—અલી ચાર પાંચ દીન હુએ માધકે દર્શનકો યહાં આ-  
યાથા, અગ ચલાનકંગા મૈને સુનાથા કી મહારાજકો સાધુ મહાત્મા-  
ઓંસે બહી ભક્તિ હૈ અતએવ મૈલી આપકે દર્શનકો ચલાઆયા,  
કહીયે કુશલતો હૈ ?

રવીન્દ્ર—મહારાજ કુશલ શું પુછોછો ? કુશલ તો માશયી  
કેટલાએ દૂર ગયું છે.

સાધુ—સો ક્યા ?

રવિદત્ત—મહારાજના ચીરંજીવનો આજ ચાર દીવસથી કંઈ  
પતો નથી.

સાધુ—રામ ! રામ ! રામ ! હરે, હરે, મહારાજ યહ કૈસે ?

રવિદત્ત—આપ સાધુ પુરૂષ છો, જપ, તપ વીગેરે આપ લો-  
કોના કર્મ છે, આપલોક અંતર્યામી છો, ભલા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ  
અમને કેવી રીતે આપી શકો છો થોડીવાર સુધી આંખો બંધ કરી  
બેસી રહી પછી સાધુએ કહેવા માંડ્યું “ દીક હૈ ! વડ કીસીકી  
ખોજમે દક્ષીણકી ઓર પર્વતપર ચલા ગયા હૈ, યદ્યપી તુમ વહાં  
જાયેંગે તો પુત્રકો લેકર આ સકે. એટલામાં બહારથી શબ્દ થયો  
“સાવધાન ! એની વાતોપર વિશ્વાસ ન કરો !” એ શબ્દો સાંભળતાંની  
સાથે દીવાન રવિદત્ત તથા સૌ કોઇ ચમકી ઉઠ્યા, સાધુ મહાશય આમ  
તેમ હાકેશં મારવા લાગ્યા, દીવાને પહેરાવાલાને બોલાવીને આજ્ઞા કરી  
“ તપાસ કરો કે બહાર કોણ છે ? ”

પહેરાવાળો તપાસ કરીને પાછો આવ્યો અને બોલ્યો, મહા  
રાજ બહારતો કોઇપણ નથી.

રવિદત્ત—કોઇપણ નથી ત્યારે હમણાં કોણ બોલ્યું હતું ?

પહેરાવાળો—શબ્દ તો મેં પણ સાંભળ્યો હતો, પણ કોઇ  
જણાતું નથી.

સાધુ—કોઇ ધૂર્ત હોગા, જાને દીછયે યહ ખતાઇયે કી ક્યા  
આપ લોક ત્ર્યક્ત સકતે હૈ ?

પુત્ર : બહારથી શબ્દ થયો. “ કહી જવું નહીં, નહીં તો પરતાવું  
પડશે ” પહેરાવાળો ફરી અંદર આવીને કહેવા લાગ્યો મહારાજ !  
કોઇ એક મનુષ્ય હમણે દોડતો જતો જણાયો.


મન્ત્રી રવીદત્ત તથા રાજ રવીન્દ્ર દીને બહાર આવ્યા અને  
કંઈ વીચાર કરવા લાગ્યા, સાધુ મહાશય અંદરજ બેસી રવા !



રત્નદત્તનો હસારો જોઈને સર્વ રાજ્ય કર્મ ચારીઓ ગદાર નીકળી આવ્યા. થોડા સમય પછી પણ બ્યારે સાધુને ગદાર નીકળતો જોયો નહીં ત્યારે સર્વના મનમાં કંઈક અંશય આવ્યો. એક પહેરાવાળાએ અંદર આવીને જોયું તો સાધુ ગુમ.

## પ્રથમ પરિચ્છેદ.

સૂચના.

 રાત્રી તો અંધકારમયી છે. તેમાં વળી વરસાદ અંધારવાથી વીગેશ તમોમયી જણાય તે સંભવીત છે. તારા ગણોની સાથે અંદરાજ પણ અદ્રશ્ય થઈ ગયા છે. ચારે દીશમાં નજર કરતા અંધકાર, અંધકાર શીવાય કંઈ જણાતું નથી.

વીરસેન પેલી કાળકટ્ટીરમાં પડી રહ્યો છે. હજુસુધી તેની દુઃખની રાત્રીની પૂર્ણાહુતી થઈ નથી; કોઈપણ સહાયક મળ્યો નથી, દુઃખને લીધે તેનું હૃદય વિદીર્ણ થઈ રહ્યું છે. ચીન્તાને લીધે નીદ્રા તો આવેજ શેની, તે આપોઆપ ઓલી ઉઠ્યો. ઓહ ! એ. પ્રે-મ. ના-મનો સહાયક ક્યાં છે ? એ બાળક ફરી કેમ ના જણાયો ? શું મહારે મહારા દીવસો આ નિર્દય બચકર જગામાંજ ગુન્નરવાના છે ? એ દીવસે કોણ જાણે ક્યા પરાપકારી આત્માએ શા વીચારથી એક તલ-વાર મારી પાસે મુકી હતી તથા ચીડી લખીને મને આ સ્થળેથી નહાસી છુટવાની યુક્તિ બતાવી હતી, પણ ફરી તેણે મારી ખખર કેમ નહી લીધી હોય ? માત્ર એટલુજ ધારી શકાય છે કે તેના ઉપર પણ કંઈ અત્યાનક આક્રમ આવી હશે ? એ હુંદારાઓનું મેં શું અનીષ્ટ કર્યું છે ? એ લોકો મને અર્થ શામાટે સતાવી રહ્યા છે ? શું એ શશીબાળાજ હતી કે જેને અત્યાવવાની ખાતર મેં મારી પોતાની જાતને યમરાજના ફંદામાં ફસાવી ? જણાય છે તો એમજ ! અહા એ પણ કેવું અનીર્વચનીય સુખ હતું ? જો ખરેખર તેને અત્યાવવાની ખાતરજ મેં મારી જાતને યમરાજના ફંદામાં ફસાવવાનો યત્ન આદર્યો હશે તો તે સર્વથા ઇષ્ટ છે. પહેરાવાળો પણ કહેતો હતો કે, એ મીર્જાપુરના જમીનદારની કુંવરી છે. નિઃસંદેહ તે એજ છે. માલમ પડે છે કે તેને હુંડીને લઈ આવનારો હુંદારો એ સાધુજ છે. જો એમજ છે તો નિઃસંદેહ હું તેનાથી-

ઐટલામાં બહારથી કોઈએ સ્વયંચું. “ બસ, બસ, બહુ થયું. કોઈ સાંભળી જશે તો તારી શી દશા થશે ? ”

વીરસેને ધબરાતા ધબરાતા જઈ દરવાજા આગળ જોયું, તો તેણે શું જોયું કે પેલો બાળક કે જે પહેલે દીવસે ખોરાક આપી ગયો હતો તે આજ હાથમાં દાલ, તલવાર લઈ દરવાજાના મોખરે ઉભો રહ્યો છે.

બાળક બોલ્યો—તમે કેવી છોકરમત કરો છો ? શું તમે નથી જાણતા કે હાલ તમે હુંટારાઓના પંજમાં સપડાએલા છો ?

વીરસેન—જાણું છું, પણ શું કરું હૃદયના ઉભરા રોક્યા રોકી શકતા નથી. હજી તમે શું જાણો છો ? યદી કેદખાનાનું દુઃખ, યદી પ્રેમનું પરિણામ કદાચ જાણું હોત તો સમજી શકત. જે માણસે પોતે દુઃખ શું છે તેનો અનુભવ કર્યો નથી, તે બીજાનું દુઃખ કેવી રીતે સમજી શકે ?

પણુ ઐટલું તો કહો કે આપ કોણ છો ? આ હુંટારાઓને ત્યાં કેમ રહ્યા છો ?

શું આ સૈન્યના સેનાપતિ છો. યા કોઈ શુભચર, કોણ છો ? હું નથી સમજી શકતો કે તમને જોઈને માફ હૃદય પ્રેમથી કેમ ઉભરાઈ જાય છે અને એમ લાગે છે. સમજો કે તમે મારી સાથે લડીને પણ મારા થાઓ પણ શું ઉપકાર.—

બાલક—( જોલતો બંધ રાખીને ) બમ જોલવાનું હવે રહેવા દો અને કહો કે હું જે કંઈ કરું તે કશું કરશો ?

વીરસેન—યદાપી હું જાણું છું કે તમે હુંટારાઓના સાથી છો. તથાપી હું વચન આપું છું કે હું તમારી આજ્ઞાનું અવશ્ય પાલન કરીશ.

બાલક—તો હીક ! ધ્યાન દઈને સાંભળ ! પહેલીવાર મેંજ તને તલવાર આપી હતી અને નાસી જવાની સુક્તિ ત્રીણીમાં લખીને તને જણાવી હતી, આ વખત ફરીથી તને જણાવું છું, (ધીરેથી શ્વાસ લઈને) હું નથી સમજી શકતો કે તારી આ દુર્દશા જોઈને કોણ જાણે શાથી માફ હૃદય શરીર જાય છે. અને એજ કારણથી વિશ્વાસપાત કરવાને હાલ તૈયાર થયો છું. જો કે હું જાણું છું કે એ હુંટારાઓ

તાં કોઈ પણ રીતે અનીષ્ટ કરી શકે તેમ નથી. હતાં હવે તને આ ઠેકાણે રાખી કંઈ આપવું એ ઉચિત ધારતો નથી. અસ્તુ ! મારી એ વાતોપર અવશ્ય ધ્યાન આપવું (૧) કદાચ ભુલેચુકે પણ મારા વારામાં કોઈને કશું પુછવું નહીં (૨) માંડું નામ પત્તો યા હું કોણ છું, એ જાણવાને કદી પણ પ્રયત્ન કરવો નહીં, જે કદાચ આજ છુટા થઈ જવા પછી પણ ફરીથી પ્રસાદ જવાય તો, તને ગમે તેટલું કંઈ આપવામાં આવે તો પણ મારો પરીચય કદી કોઈને આપવો નહીં.

**વીરસેન**—એ સર્વ મારે કપુલ છે. પણ તમે તમારી જાને તો તમારું નામ જતાવો.

**ખાલંક**—હમણાં આ વખતે એ કંઈ જોલતા નહીં ! પરંતુ સાંભળ. તારા પીતા સ્વીસેનને સ્વામીજી પ્રસાદવાને માટે ગયા હતા તે વખતે હું પણ અહીંથી ગયો હતો અને વિન્ધ્યાચળમાં એક સાથીને બધા સમાચાર કહી આપણો એક માણસ મેં તેની પછાડી મોકલ્યો હતો, જે વખતે સ્વામીજી ત્યાં જઈને તારા પીતાની સાથે વાતો કરતા હતા તે વખતે મારા માણસે જઈ તારા પીતાને સાવધાન કરી દીધો હતો, એ કારણથી એ દીવસે તો જચી ગય હતાં; હવે જોડું છું કે સ્વામીજી શી યુક્તિ આદરે છે, હજી કંઈ તેનો પતો લાગ્યો નથી. તારે એક કામ કરવું, આ તલવાર લે, તારા બીજાનાની નીચે જુપાવી રાખ. અત્યારે દસ વાગ્યા છે, રાતના એક વાગવાને વખતે આ દરવાજો ખડારથી ઉઘાડો રહેશે. પહેરાવાળાને પણ હું હકાવી દઈશ. તું બહુજ સાવચેતીથી અહીંથી નીકળીને સુરંગમાં સીધો પશ્ચીમ દિશા તરફ ચાલ્યો જાજે. “પછી જોયા કર કે તગદાર તને શા શા જોલ જતાવે છે !”

## સપ્તમ પરિચ્છેદ.

અપશુકન.



**અ**ર્ધ રાત્રીનો સમય છે, વિન્ધ્યાચળ ઉપરના પહાડી મઠ-માંના એક આગમાં લગભગ પચાસેક વેપધારી સાધુ, જુઠારાઓ બેઠા છે. રહી રહીને હર ! હર ! શબ્દ થી મૂડને ગળતી

રહ્યા છે; પ્રત્યેક સાધુની આગળ અકેક ત્રીપીઓ અને ખગલમાં કમ-  
ડળ ભરવેલું છે, ખયાસ સાધુઓનો આ સમુહ અર્ધચંદ્રાકાર રૂપમાં  
બેઠો છે. તેના મધ્ય ભાગમાં ગાદી ખીછાવેલી છે. જે અત્યારે ખાલી  
જણાય છે. માલમ પડે છે કે એ ગાદીનો અધીકારી કંઈ બહાર  
ગયો છે. મંડળી માત્ર તેના આગમનનીજ રાહ જોવા કરે છે.

આ ખણ્ડની બહારના યોગાનમાં બનાવેલા કુડ્ડમાં અમી પ્રજ્વ-  
લીત થઈ રહ્યો છે. જેની મોટી મોટી જ્વાળાઓ મારને પૂર્ણ પ્રકા-  
શીત કરી રહી છે.

એટલામાં બહારથી કેઈ મનુષ્ય આવતું દેખાયું, એ પણ આ  
સમુહમાંનો જ એક હતો, એને આવતો દેખી એમાંથી એક સાધુ જે  
ગાદીની જમણી બાજુએ બેઠો હતો. તે બોલી ઉઠ્યો કેમ પ્રતાપ !  
સ્વામીજી ક્યાં છે.

પ્રતાપ—આવવાની તૈયારીમાં છે.

એજ સમયે બહારથી પાવડીઓનો, સઘાક, સઘાક થતો શબ્દ  
સર્વના સાંભળવામાં આવ્યો, અને એજ આપણા પૂર્વ પરિચિત કુમાર  
સ્વામી આવતા જણાયા, આ વખતે કુમાર સ્વામીની આંખો ક્રોધથી  
લાલચોળ થઈ રહી હતી. રહી રહીને જાણે જોગણી ના આવી હોય  
તેમ હાથપગ થથરાવી રહ્યા હતા મુખપર ક્રોધની સંપૂર્ણ છાયા  
છત્રાઈ રહી હતી.

સ્વામીજીને આ સ્થિતિમાં આવતા દેખી સાધુ મણ્ડલી પણ થર-  
થરી ઉઠી. સર્વ સાધુ તેના સન્માનની ખતર હસીને ઉભા થયા.  
સ્વામીજી જતાની સાથે પેલી ખાલી ગાદીપરજ વીરાજી ગયા; હજુ  
મુઠી સાધુ મણ્ડલી તેમની સાનિધ્ય ઉભીજ રહી હતી.

કંઈ વીચાર કર્યા બાદ સ્વામીજી બોલ્યા, સર્વ પોતપોતાને સ્થાને  
બેસી જાઓ. આજ મારી કેવી દશા થઈ છે, તેનું વર્ણન કરવું એ  
ધણુંજ કહીને કામ છે. આજ મુઠી કદી મારા ધ્યાનમાં નહોતું આવ્યું  
કે મારી મણ્ડળીમાં કોઈ વિશ્વાસવાતી છે. પણ આજ તેનો પનો  
મને મળ્યો છે. આજ જણાઈ ગયું છે. આ મણ્ડલી પણ વીશ્વાસ  
વાતી માણસોથી ખાલી નથી. સદાશિવ ! આજ એ નિર્ણય કરવાને  
માટેજ આ સભા એકઠી કરવામાં આવી છે. અને તેનો નીકાલ હું  
આજને આજ કરી દેવા ધાકું છું.

એરડું સંબળનામાંજ આ પચાસ સાંધ્યાના - કેસ કિપર પડું  
કેમની સંખર્ષ દેખા દેસાદ અમ, અને સર્વ, મંજીર દારૂની ખોલી  
કિયા. સ્વચ્છ આજ્ઞા એ ચીપડા નીકાલ થશે નેવડી. તથા  
આજ્ઞા એ ચીપડામાંનીને મુકુંડમાં મેલી દેવા નેવડી. (એક) -  
પણ મહારાજ આપને એ ચીપડામાંનીનો પતો કેવી રીતે મળે ?

સ્વામી - ચીરખાન ! જે વખતે હું રાત્રી રીસેનના મહાનમાં  
મેલી તેની સાથે વાનગીન કરી રહેત હતો એ વખતે, કોઈએ મારા  
કામમાં મને ખસેડ પડેંગાદવાને રીસેનને સાવધાન કરી દિયા, ફરી  
ખીટ વખત પણ મારે તેને આવવાને મારે કહેવા લાગ્યા તો તે  
વખતે પણ કોઈએ તેને મેનાવી દીધી, કોઈ કે એ આપણી મંદિરાની  
સીવામના કોઈ ખાન માનુસનું કાવડ છે ? શું કોઈ ખાન માનુસ  
મારી આ મંદિરાનીને બેઠ હતો છે ?

ચીરખાન - નહીં મહારાજ, ખીટું કોણ કાળી રહે તેમ છે.  
પણ એતો એક મોટા આશ્ચર્યની વાત છે. કે એવો કોઈ માનુસ  
આ મંદિરાનીમાં નવર આવતો નથી, સ્વામી છે. અચ્છ છે ? હું  
આજ્ઞા તેનો પતો લગાવીશ. અને.....

એક વખત એક મોઝીની આવતી દેખાવા લાગી દેખાવમાં  
મોઝીની નવ માનના વળાળી હતી. એના સરીરપર બરમ તથા  
ભગવંત વદન અનુપમ શોભા આપતાં હતાં, મહેરા કિપર વીમળ કાંન્નિ  
વીરાશ રહી હતી, એક હાથમાં મોટું ત્રીશુળ તથા બીજા હાથમાં  
ગોળીઓ લીધેલો દેવાથી સાક્ષાત્ ભરતી સ્વરૂપે આસીને સધુ સમુદતા  
મંથ્ર બાગમાં મોતે કિપરિયત થઈ છે. મોઝીનીએ વચમાં  
રહીને મારે બાજુ નવર દેવતાં નિર્ભય રીતે મોઝીનું સર કર્યું. આજ  
આ શેતી સભા છે ? આજ ક્યા નીરખાધી મનુષ્યનું રક્ત વહેવરા-  
વવાનો તમે નિશ્ચય કર્યો છે ? આજ કેમ આ અમી ભડમડ પ્રજ્વ-  
લિત થઈ રહી છે ? પણ મોઝીનીની વાત પર કોઈએ લક્ષ આપ્યું  
નહિં, સર્વ એકી ઠમે મોઝીનીના સાથું નેચા લાગ્યા, મોઝીનીએ  
પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો ?

કુમાર સ્વામી સાધુ વેશ ધારણ કરી શામાટે સાધુ નામને  
હલંદીત કરે છે ? બ્યર્થ શામાટે અન્યને સતાવી રહ્યા છે ?

આટલી કિપરમાં આટલું ગધું ધન સંગ્રહ કરી ને શું કર્યું ?

અને આગળ શું કરીશ ? શું આ અનિત્ય સંસારમાં તું સદાને માટે રહેવાના છું ? સાવધાન હજી પણ કંઈ ચેતી લે નહીં તો હવે તારા દીવસો બહુજ અનીષ્ટ આવ્યા છે, એ નિશ્ચય ધ્યાનમાં રાખજે ! ”

યોગીની આટલું બોલી વળી થોડીવાર ચુપ રહી અને ઉત્તર મેળવવાની આશામાં ઉભી રહી પણ સર્વની સ્તબ્ધ કોઈએ કંઈ પણ ઉત્તર આપ્યો નહીં, યોગિનીએ ફરીથી એક વખત કીધું, “ હીક હાલ તો હું જઉં છું, પણ સાવધાન ફરીથી કદી આમ ના થાય. ”-

આટલું કહીને યોગીની જોત જોતામાં ત્યાંથી અદ્રશ્ય થઈ ગઈ સાધુ હુંદારાઓ મુઠની માફક આમતેમ ફાં ફાં મારતા કેટલા વખત મુંઝી ચુપચાપ બેસી રહ્યા. થોડીવાર પછી કુમાર સ્વામીએ ઉદ્ગાર કાઢ્યા. એ યોગીની કોણ હશે ? શું તમે લોકો તેને ઓળખો છો ?

પણ કોઈ તેનો પત્તો ખતાવી શક્યું નહિ, બધાએ એક સાથે જવાબ દીધો “ હમે તો કોઈ દીવસ એને જોઈ પણ નથી. ”

સ્વામી-આ એક વળી નવી બલા ઉભી થઈ ! હીક જાઓ વીરસેનને અહીં લાવી ઉભો કરો ? હું આજે જ એ બાળતનું સમાધાન કરીશ !

હુકમ થતાંજ એ સાધુ ઉઠીને ઉભા થયા અને કારાગૃહ તરફ ગયા.

બેઠેના ગયા પછી સ્વામીજીએ કહ્યું, વીરબાહુ ! જાઓ રમ્ભાને કહો કે શારદાને લઈને જેમ બને તેમ તાકીદથી દરબારમાં હજર થાય. આજ મારે દેવીનું બહુજ સારી રીતે પુજન અર્ચન કરવું છે.

વીરબાહુ પણ હુકમ થતાં ચાલ્યો; તેના ગયા પછી સ્વામીજી ઉઠીને ઉભા થયા કે તેની સાથે બધા હુંદારાઓ પણ ઉભા થયા.

જે જગામાં આ દરબાર ભરવામાં આવ્યો હતો. એની પાછડી બાજુ ત્રણ મેટા મેટા દરવાજા હતા જે હરકેશ બંધજ રહેતા હતા, આ વખતે ઉઠીને સ્વામીજીએ વચ્ચે દરવાજા ઉઘાડ્યો. આ દરવાજા ઓળંગીને સૌ કોઈ ખીખ આંગણમાં જઈને ઉભા રહ્યા, એ આંગણમાં એક મોટું પીંપળાનું વૃક્ષ હતું અને તેની નીચે દેવીનું મંદિર બનાવવામાં આવ્યું હતું.

દેવીની સન્મુખ જઈને સ્વામીજી ઉભા રહ્યા; એમની પાછળ સમસ્ત સાધુ વેપારી મંડળી હતી. પુજનો સર્વ સમાન એ જગાએ

લાવવામાં આવ્યો; સ્વામીજી આસન ઉપર વીરાજમાન થયા, સામે થોડે છેટે એક કુંગરો હાથમાં ઉઘાડી તલવાર લઈને ઉભો રહ્યો છે. એ જગાએ એક અગ્ની કુંડમાં અગ્ની સ્થાપન કરવામાં આવ્યો, અને તેને વહ્નિથી પ્રવ્વલ્લીત કરવાને માટે લોહ યત્ન કરવા લાગ્યા.

દેવીની પૂજનો હજી આરંભ થયો નહોતો, સ્વામીજી હાથમાં જગજગથ લઈને જળ ચઢાવવા જતા હતા કે કઈંશ સ્વરથી ગંધેરું ભુંડી ઉઠ્યું તથા એક ઠાગડો તેના મસ્તિકાકપર થઈને ઉડી ગયો, સર્વ કુંગરોઓ બોલી ઉઠ્યા “ સાવધાન ! ” શુદ્ધન રીત થતા નથી, બરી હિમા રહેા.

સ્વામીજી પણ હાથ સંકેતીને બેસી ગયા, થોડીવાર થયા પછી ડરી હાથ લંબાવ્યો, ફરી પણ અપશુકન થયા, અને એક કુવડ કઈંશ સ્વરથી બોલી ઉઠ્યું.

સ્વામીજી બોલી ઉઠ્યા, આજ શો મામલો છે ? શું જગદમ્યા આજ પૂજ સ્વીકારશે નહીં.

‘ નહીં દેવથી નહીં જગદમ્યા અત્યાચારી મનુષ્યોની પૂજ ગ્રહણ કરતી નથી. ’ એવો પ્રત્યુત્તર વાળની ભૈરવી ત્રીશુળ ધારણ કરી સન્મુખ આવવાને ખડી થઈ.

ભૈરવીની આંખો ક્રોધથી લાલચોળ થઈ રહી હતી બોલતાં ધરધરી રહી હતી હાથમાંનું ત્રીશુળ કંપી રહ્યું હતું.

નથી સમજી શકતું કે ભૈરવીની ડ્રીમાં શું અગાધમગ છે ! નથી ધારી શકતું કે ભૈરવીની બાળામાં કેવી અજળ સક્તિ છે કે ફરીથી સર્વ સાધુ વેપધારી કુંગરોઓ તેની તરફ જોવાનું જ સાહસ કરી શક્યા નહીં, કોઈનામાં સામર્થ્ય નહોતું કે હિંમત ભૈરવીને પકડી અગર તલમાત્ર સ્પર્શ પણ કરી શકે, ભૈરવી પણ એટલું દહીંને લાંથી અંતર્ધ્યાન થઈ ગઈ.

જે પેલા માણસો વીરસેનને લેવાને માટે ગયા હતા તે હાંફતા પાછા આવ્યા અને શુભ પાડી ઉઠ્યા, “ મહારાજ વીરસેન કારાગૃહમાં નથી, કારાગૃહનો દરવાજો તદ્દન ઉઘાડો છે, બહાર પહેરાવાળાનું માથું ધણી કોણ જાણે ક્યાં જઈને પડ્યું છે કે તેનો પત્નો નથી.

આ સમાચાર સાંભળતાંજ એકેલી મંડળી ધબરાઇ ઉઠી સેવ ઉભા થઇ ગયા. દેવોની પૂજા એ જગાએજ સમાપ્ત થઇ ગઇ અને સર્વ વીરસંનની શોધમાં કારાગૃહ તરફ વીદાય થયા.

કોણુ જાણે વીરસેન તે ક્યાં વીદાય થઇ ગયો? “જેને રામ રાખેરે, તેને કોણુ મારી શકે?”

## અષ્ટમ પરિચ્છેદ.

### ભૈરવી અને રમલા.

મુઠના પેલા ભાગમાં જ્યાં કારાગૃહ છે. ત્યાં ખીજી એક સુવિશાળ મકાન પણ છે. જેમાં આજકાલ બહારથી તાણુ લગાવેલું રહે છે. આજ અમે અમારા વાંચક વર્ગને એ મકાનમાં લઈ જવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ જે કે એ મકાનના પ્રત્યેક દરવાજા તાણાં વાસેલાં છે. પણ એનો કંઈ હેતુ નથી, આપ સર્વે પ્રસીને આ મકાની પાછળની બાજુએ ચાલ્યા આવો, આ મકાનથી મકનો એ ભાગ કે જે હુંદારાઓનું નિવાસ સ્થાન છે ત્યાં મુઠી મળેલો છે. મકાનની પાછળ પકાડતું ઉચુ શીખર છે જેની ઉપર એ અનેક વૃક્ષ પોતાનું મસ્તિષ્ક ઢીંચું કરી તપશ્ચર્યા કરી રહ્યા છે.

આ વખતે આ જગ્યાએ એક ઝાડ ઉપર અમે એક માણસને ચઢતો નીહાળીએ છીએ. નજર કરો કે એ મતુષ્ય ધીરે ધીરે છુપાતો છુપાતો વૃક્ષ ઉપર ચઢી ગયો અને સાહસ કરીને એ મકાનના છાપરા ઉપર જઈ પહોંચ્યો, એ ત્યાં પહોંચ્યો એટલામાં વળી એક ખીજે માણસ એ વૃક્ષની નીચે આવીને ઉભો થઇ રહ્યો અને તેરીજ રીતે તે પણ એ વૃક્ષની ઉપર ચઢી ઉપર જઈ પહોંચ્યો અને મકાનમાં ફેદી પડ્યો. એવીજ રીતે પાંચ માણસો ધીરે ધીરે એ મકાનમાં પહોંચી ગયા સૌની પાછળ પેલી ભૈરવી હતી તે પણ એજ પ્રકારે વૃક્ષ ઉપર ચઢી ઉક્ત મકાનમાં પહોંચી ગઈ.

જ્યારે એ ભૈરવી પણ એજ પ્રકારે મકાનના છાપરાપર ચઢતે પહોંચી ગઈ, ત્યારે સૌ કોઈ મળીને એ મકાનના નીચેના ભાગમાં



રમલા—ના, કેમકે મને સ્વાય : કરનાર બહુજ બળવાન છે, એ પોતાના પ્રભાવથી બધાને દગાવી રાખે છે.

ભૈરવી—હીક છે. નિઃસંદેહ એ વીર બાહુ છે.

રમલા—માતૃશી ! હવે આપના દર્શન ક્યારે, અને ક્યાં થશે ?

ભૈરવી—એજ સ્થાન ઉપર કે જ્યાં પહેલો મેળાપ થયો હતો. સ્વામીજીએ તમને બેઠબેઠાને જોલાવ્યાં હતાં, શું કીધું ?

રમલા—વીરસેન મેળ થઈ ગયા છે. જોધી હમને પણ અહીં મોકલી દીધાં છે. સંભળાય છે કે રાજ રવીસેનને ફસાવવાને વાસ્તે તારાને જોલાવી છે. તથા એ પણ આ વખતે મઠમાંજ છે.

ભૈરવી—( ચમકીને ) ક્યાં ! ક્યાં ! જલ્દી કહો એને પણ આપણી મણ્ડળીમાં સામેલ કરવી છે.

રમલા—મહતી ઉત્તર દીશાના બંગલામાં કદાચીત સ્વામીજી પણ ત્યાં હશે ખરા.

ભૈરવી—તેની ચીન્તા ના કરો. આ વખતે મારી ટોળી પણ વધારે છે. હવે તું નિશ્ચિંત થઈ જા, એ તારા તારૂં કંઈ બગાડી શકે તેમ નથી, હવે હું જઈ છું. હજી બહુજ કામ કરવાનું છે.

ભૈરવી એટલું કહીને એ છીડતી પાસેથી ખસી ગઈ તથા પોતાના મનુષ્યોને કંઈ સમજાવી કરી તાકીદે બહાર નીકળી ગઈ.

વાંચક કહુંશો કે ભૈરવી ક્યાં ગઈ ?

નવમ પરિચ્છેદ.

સ્વામી અને તારા.

મહત્તા ચેલા ભાગમાં કે જ્યાં આગળ હુંટારાઓનો દરબાર ભરાયો હતો. ત્યાં એક જગ્યાએ અમે બે મનુષ્યોને અદમ્યપરસ કંઈ વાનો કંઈક દેખીએ છીએ. એમાં એક

પુરૂષ અને બીજી સ્ત્રી છે. કદાચીત અમારા વાંચક સંબંધનો પણ બીજા પરિશ્રમે સમજી શક્યા હશે કે એ તારા અને કુમાર સ્વામી બેજ છે.

કુમાર—તારા ! રાજા રવિસેન કોઈ પણ રીતે દ્વંદ્વમાં દસાતો નથી. કદી જો એ હાથમાં આવી જાય તો એ મોટું કામ થઈ જાય, મારા પ્રયત્નમાં તો કોઈએ દ્વંસ મારી દીધી. અને એજ દીવસે એ ત્યાંથી પોતાનો ખટલો લઈ મીર્જાપુર આવ્યો ગયો. એના મોખતી-ઓએ પણ મોટું તોફાન મચાવી દીધું છે. એટલું ઠીક છે કે હજી સુધી મારો પત્તો એ લોકો મેળવી શક્યા નથી. એક બીજી આશ્વ વળી એ આવી પડી છે કે એ દીવસથી વીરસેન કંઈ જોખ થઈ ગયો છે. તેનો કંઈ પત્તો લાગતો નથી, તેને છોડાવનાર કોણ છે ? તેને તલવાર કોણે આપી ? જેથી એણે પહેરાવાળાનું શરીર કાપી નાંખ્યું. એ સર્વનો કંઈ પણ પત્તો લાગતો નથી. ત્રીજી વળી એક ગોર બહા હભી થઈ છે. તે એક ભેરવી છે. જે અમારા પ્રત્યેક કાર્યમાં કંઈને કંઈ વિઘ્ન હડસેલ્યાજ કરે છે. પણ એ કાણ છે. તેનું રહેવાનું ઠેકાણું ક્યાં છે, તેનો અમારી સાથે શું સંબંધ છે, એની કંઈ સંમજણ પડતી નથી, એ પ્રત્યેક કારણથી આજકાલ મારી એવી દશા થઈ રહી છે કે મને નથી રચતું ખાવાનું કે પીવાનું અને એજ કારણથી તને પણ બોલાવા મોકલેલ છે. હવે કહે કે આ પ્રસંગે તું મને કંઈ મદદ કરી શકે તેમ છે ?

તારા—હું સ્ત્રી જાત શું કરી શકું ? જ્યારે તમારા જેવા બહાદુરની અક્કલ આવે વખતે જીમ થઈ જાય છે તો પછી માફ કર્યું શું વળે એમ છે ?

કુમાર—બીજું કંઈ નહીં, તું કોઈ પણ રીતે એકવાર રાજા રવીસેનને તારા પ્રયત્નમાં મોહબળમાં દસાવ અને કોઈ પણ રીતે તેને ગાંઠિ લાવ, મારે તારું એટલુંજ કામ છે.

તારા—પણ કંઈ ઉપાય તો બતાવો કે મારે તેને કેવીરીતે દસાવવો ?

કુમાર—તારે એના મદાનપર જઈ એને મળવું, તેને તારી પ્રેમબળમાં દસાવવો, એ ચકીત ચીતવાળો મનુષ્ય છે, મને સંપૂર્ણ ખાતરી છે કે એ તારા દ્વંદ્વમાં અવશ્ય પ્રસારે એ વળતે બહારથી કોઈએ જોરથી ઝીંક ખાધી, ઝીંકનો અવાજ સાંભળીને બેઠેજણ ચમકી

હાયાં, કુમાર સ્વામી એકએક ગુસ્સામાંને ગુસ્સામાં લાલચોળ આંખો ફરીને બહાર નીકળ્યા, ચારે તરફ નજર ફેરવી પણ કોઈ હાથ આવ્યું નહીં. લાચાર ! પાછા અંદર ગયા !

તારા—એ કોણ હતું ?

કુમાર—કોઈ જણાતું નથી, હશે કોઈ, તેની સાથે આપણે શું સંબંધ છે.

તારા—જુવો, શરૂવાતમાંજ છીંક થઈ, મારો જીવ ના કહે છે કે એ કામમાં હાથ ના ધાલીશ.

કુમાર—શું આટલા દીવસનો મારો પ્રેમ ક્યાં ગયો ? શું મારી વાતનો અનાદર કરવાતું તારામાં સાહસ આવી ગયું ! તારા ! હું ફરીથી કહું છું કે આ કામમાં મને સહાય કર અને કોઈને કોઈ પ્રકારે રવીસેનને ફસાવી લાવ.

એટલામાંજ બહારથી શબ્દ થયો. “ કદી નહીં ! સાવધાન ! ”

આ વખતે બહારથી બહાવાની તૈયારી હતી, અંધકાર ધીરે ધીરે ઓછો થતો હતો ! એ વખતે કુમાર સ્વામી જોણે “ સાવધાન ” કદી પોકાર કર્યો હતો તેની શોધમાં નીકળ્યા પણ કંઈ ફાળો નહીં, કોઈ દેખાયું નહીં.

આ વખતે કુમાર સ્વામી ધ્રુવરાયા અને તારાને કહેવા લાગ્યા.

તારા ! મને માલમ પડે છે કે માફ મકાન વિશ્વાસઘાતી મનુષ્યોથીજ ભરાયેલું છે. પણ તેની કંઈ ચીન્ટા નહીં, હું આસ્તે આસ્તે એ સર્વનો નાશ કરીશ. તું હવે એક કામ કર, આજનો દીવસ તો અહીંજ વીતાડ, સાંજે વીરભદ્ર તને ઘર સુધી પહોંચાડી જશે. હવે તું ફરીથી તારા પૂરાણા ધંધાનો આરંભ કર અને કોઈપણ પ્રકારે રાજ રવીસેનને ઘડીભર તારા ગુલશન જોગનમાં વીહાર કરાવી, તારી માયાજળમાં ફસાવી મારે સ્વાધીન કર.

તારા —( છતાં તેનું હૃદય અંદરથી કંપી રહ્યું હતું ) ભલે ! એમજ થશે, પણ એ “ વ્યાપાર ” આરંભ કર્યા પહેલાં કોઈ ખીજ રીતે હું તેને લપટાવીશ.

ત્યારબાદ એ એની વચ્ચે ખીજ પણ ઘણી વાતચીત થઈ જે લખવાની આ સ્થળે કંઈ આવશ્યકતા જણાતી નથી.

સહીત પોતે ઉપર આવ્યો. યોગિની સાનધ્ય આવીને નમ્રભાવે વિનયસર ઉભી રહી. યોગિની હોવા છતાં પણ તેનાં મુખમણ્ડલપર કંઈક લ-  
જ્જનાં ચિન્હ જણાતાં હતાં. બહુજ નમ્રતાથી તેણે કહ્યું. “ શી આજ્ઞા છે ? ”

રવીસેન—તું અહીં ક્યાં રહે છે ?

યોગિની—અહીંથી થોડે દૂર ગંગા કીનારે. એક પર્ણકુટીમાં હું રહું છું.

રવીસેન—તારો કણ્ઠ સ્વર બહુજ મીઠ છે. માટે કંઈક ગા !

યોગિનીએ ગાવાનો આરંભ કર્યો, તેનો મધુર સ્વર રવીસેનના હૃદયને આકર્ષિત કરવા લાગ્યો, ધીરે ધીરે ગાઈને યોગિનીએ ગાવાનું બંધ કર્યું અને બોલી—“ મહારાજ સન્ધ્યા સમય થઈ ગયો છે માટે રાત્રી હોય તો હું મારે સ્થાને ચાલી જઈ.”

રવીસેન—હીક ! પણ ખીલું એક ગા જોઈએ, યોગિનીએ ફરીથી ગાવાનો આરંભ કર્યો, હાથમાં સતાર સહીતનું ગાન માનો કે આજ શ્રોતાગણને પાણી પાણી કરી રહ્યું છે. ગાન પણ સમાપ્ત થયું મહારાજ આંખ પલકાર્યા શીવાય એકી નજરે યોગિની સામું જોઈ રહ્યા છે.

યોગિની સર્વાંગ સુંદરી છે, ફક્ત ઉમ્મર પણ તે વીસ કીંવા ચોવીસ વર્ષની છે. ભગવું વસ્ત્ર અને ભસ્મ તેના સૌન્દર્યમાં કંઈ એમ વધારો કરી રહ્યાં છે. કેટલીક વખત સુધી યોગિનીના સામું જોઈ રહી રવીસેને કહ્યું—

યોગિની ! તે આટલી ઉમ્મરમાં આવું કહીન વૃત કેમ અંગીકાર કર્યું છે? શું એમાં કંઈ ભેદ સમાયેલો છે, તારી વાતચીત પરથી, તારા ગાનથી, તારા સ્વરમાંથી હરેક રીતે કરુણા અને પ્રેમરસ અવિ-  
ચ્છીનપણે વહી રહ્યા છે. તું કહીશ કે તેનું શું કારણ છે ?

યોગિનીએ હસીને જવાબ આપ્યો—“ મહારાજ સંસારમાં દુઃખ શીવાય ચત્ કીંચિત્ સુખ નથી. નિઃસંદેહ અમુક કારણને લીધેજ મારે આજ આ ભિખારિણીનો વેશ અંગીકાર કરવો પડ્યો છે. પણ તેથી શું ? હવે એનું સ્મરણ કરવું તે કેવળ નિષ્પ્રયોજન છે.

એટલું કહીને એક સાંખો નીલાસ નાંખીને યોગિની અવાચક થઈ ગઈ.

હોલી રહીશું” એમ કહી એજ પૂર્વપરિચિત ભૈરવી ત્રીશુલ ધારણ કરી આવીને સામે ઉપસ્થિત થઇ છે. યોગિની તરફ દ્રષ્ટીપાત કરી તેણે કહ્યું—તું શા માટે અહીં આવી છે? એકદમ ચાલીજા, કદી એક ક્ષણમાત્ર જો વીલંબ કરીશ તો આ ત્રીશુળથી તારા હૃદયને અવિલંબે ભેદી નાંખીશ.

યોગિની આ દેખાવ જોઇને કંપી ઉઠી, બોલવાની શક્તિ કોણ જાણે ક્યાં ગુમ થઈ ગઇ મહારાજ પણ શું કરે! માત્ર મુઠ્ઠની માફક બેસી રહ્યા.

ભૈરવી—મહારાજ સાવધાન!! હું ફરીથી કહું છું કે ૬૮ પુરુષ એજ છે કે માયાવિનિયોની માયા જાળમાં પીલકુલ પ્રસાતા નથી, એમ ના સમગ્રશ કે અત્યારે તું નિર્વિઘ્ન છે. બહુજ સંભાળીને રહેવું.

એટલું કહેતાંજ યોગિનીને ધડકો મારી ત્રીશુળ ધારિણી ભૈરવી ત્યાંથી અંતર્ધ્યાન થઈ ગઇ, કોઇને ખબર પડી નહી કે એ મકાન બહાર નીકળીને ક્યાં જતી રહી. યોગિની પણ ત્યાંથી ઉતાવળી ચાલી ગઇ. મહારાજ રવીસેન આ તમાસો દેખી ગાબરા ખતી ગયા, હબકી ગયા. ધન્ય! ભૈરવી!!

## એકાદશ પરિચ્છેદ.

### શાન્તધન.

કારાગૃહમાંથી અગીઆરો ભણી ગએ, આજ વીરસેનને ચાર દીવસ થઇ ગયા. એ ચાર દીવસ, પેલા બાળકે જે સ્થાન ખતાવ્યું હતું. એ સ્થાને બેસી બેસીને કેવળ ચીન્ટા, વિચાર, અને પ્રશ્નાત્તાપમાંજ વીતાડ્યા. એ ચાર દીવસોમાં એક દીવસ પણ ફરીથી એ બાળકનું મનોહર રૂપ તેના જોવામાં આવ્યું નહી, એ બરાબર ધ્યાન લગાવીને એજ આશામાં બેઠો હતો, કે કોઇ રીતે બાળકનો મેળાપ થાય છે. રાત્રીના અગીયાર વાગ્યાનો સમય છે. વીરસેન પોતાના વિચારોમાંજ મશગુલ હતો. ચીન્ટાને લીધે નિદ્રાનો

તેણે ત્યાગ કર્યો હતો, આ વખતે વીરસેન વીચાર કરી રહ્યો હતો કે હા ! હવે કેટલા દીવસ હજી આવી રીતે ગુજારવાના છે ? હજી સુધી તો હું કંઈ પણ પ્રકારે ખચતો, ખચતો, ચાલ્યો આવું છું. પણ અન્તમાં શું થશે ? આવી રીતે વળી કેટલા દીવસ હવે હું ગુજારી શકીશ ? હા ! સમય તારો મહિમા વિચિત્ર છે ! ક્યાં એ રાજ સુખ, દાસ, દાસી માતા, પીતા, ભાઈ બન્ધુ વીગેરે સાથે રહેવાનું ? ક્યાં હાલ એક લીખારીની માફક એકલા નીર્જન સ્થાનમાં બ્યાં કંઈ પોતાનું કે પરાયું મળે નહીં, કંઈ સહચર કે સહાયક, ત્યાં પડે પડે દીવસ કાઢવા પડે છે. કોણ જાણે પીતાજી પણ હાલ શી સ્થિતિમાં હશે ? કોણ જાણે એમના પર પણ શી શી આફતો આવી પડી હશે ; કોણ જાણે શી વિપદમાં પડ્યા હશે. હા ! સંન્યાસીરૂપ ધારી કુટારાનું મારા પીતાજીએ શું બગાડ્યું છે ? જો કે મેં તો તેની સાથે કંઈ ખુશાઈ કરી છે ! પણ મારા પીતાજીએ તો હજી સુધી તેને કંઈ પણ હાની કરી નથી,

હવે આ સ્થાનમાં રહેવું મને કીક લાગતું નથી પણ ત્યારે ક્યાં જવું ? બાળકની એવા આજ્ઞા નથી, બાળક મારો સહાયક છે. તેની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવું એ મારે માટે તદ્દન અતુચીત છે. પણ ચાર દીવસ થઈ ગયા, બાળકે શરીરથી મોંહજ મથી જતાવ્યું, શું એના ઉપર તો કંઈ અણુચીંતની આફત નહીં આવી પડી હોય ? શું એ બેદ પણ ઉધડી ગયો હશે ? બાળક ! મારો ઉદ્ધાર કરનારા દૃપામય બાળક તું ક્યાં છે ?

એ છેવટના શબ્દ તેના મોઢામાંથી જે વખતે બહાર નીકળી ગયા, એજ વખતે પેલી કોટડીનો દરવાજો ઉધડી ગયો ; અને હાસ્ય ભરીત સુખસુદાએ બાળક આવીને તેના સામે હાજર થયો.

બાળકને દેખતાંજ : વીરસેન પ્રસન્ન થઈ ગયો. ઉઠીને બાળકના ગણુમાં બ્યાં પડવા બાધ છે કે તરતજ બાળક એ ચાર પગલાં દુર હટી જઈને કહ્યું. હા ! હા. બાળકની મારફ આમ શું કરે છે ? એવું કરશે તો હું કદી આવીશ નહિ !

વિરસેન—શું કહ્યું, મને તમારા સીવાય જાંજ કોઈના ભરોસા નથી, મારો ઉદ્ધાર કરનાર અને રક્ષક કરનાર નબોજ હો. હવે તમે

હોહા કે આટલા દીવસ આ કામગીરીમાં રહે, રહે મારી શી દશા થઈ છે. બાળક હું તારા પગમાં પડું છું. હવે મને જલ્દીથી આ આપ-દામાંથી મુક્ત કર.

બાળક—ગભરાઓહો શા માટે, સમજો કે હવે ઉજળા દીવસો તમારી નજીકમાં છે. જલ્દીથી તમને અહીંથી હવે મુક્તિ મળશે, દીક પણ હોહા, કે તમે ખાવા પીવાને માટે શું કરો છો ?

વીરસેન—બાળક ! બહાણા બાળક ! તારી કૃપાને માટે હું તને મારે ખરા હાથથી ધન્યવાદ આપું છું ! તારું આપેલું ભોજન આજ સુધી મેં ખાધું છે. પણ હવે ક્ષમા કર. હવે આ સ્થાનમાં રહેવાની મારામાં શક્તિ નથી. હવે મને અહીંથી છુટો કર.

એજ વખતે ગાદાર કંઈ ખખડવાના અવાજ થયો, તરણે કોઈ આવતું ના હોય ! બાળક તથા વીરસેન બંને એ અવાજ સંભળીને ચમકી ઊઠ્યા !

બાળક—જણાય છે કે વળી કંઈ નવીન આશ્રત આવી પડશે, સાવધાન ! એટલું કહીને બાળક ત્યાંથી નાસી જવા જતો હતો કે ચેલી ભેરવીએ દોડતા આવીને એ બાળકનો હાથ પકડી લીધો, બાળક તેને જોઈને હસી પડ્યો જેથી માલમ પડે છે કે એ બેકનમ પહેલેથી એક ખીજતને જોળીને છે.

બાળક—મામા ! હું તો તમારો શબ્દ સુણીને ખસી ગયો, હું સમજ્યો કે વળી કંઈ નવી આશ્રત આવીને ખસી ધક. પણ નહીં ! આત્મારે તો ઇશ્વરની કૃપા છે.

અત્યારે અહીંથી બહાર નસાડી શકું તેમ છે! પણ હજી એમાં કેટલાંક કાર્ય છે કે જેમાં તારી મદદની મને ખાસ જરૂર છે. અને તેમાં તારો સ્વાર્થ પણ છે; તેથીજ કહું છું, કે હજી કંઈ ધૈર્ય રાખ !

વીરસેન—માતા—હું શું કરું. હું દરેક રીતે આપ લોકોની આજ્ઞા પાલન કરવાને તૈયાર છું. પણ હવે બહુજ દિવસ થઈ ગયા, હવે સહન થતું નથી.

ભૈરવ—શું હવે અહીંથી જવાની મરજી છે ?

વીરસેન—હા ! હવે તો મને અહીંથી બહાર કાઢો !

ભૈરવી—શું, બાળકને અહીં છોડીને ચાલ્યા જવાની ઇચ્છા રાખે છે ? જાણે છે, કે તારા ગયા પછી એ બાળકપર કેવી આશત આવી પડશે ? શું તને સહાય કરનારની જાન બચાવવાની તારામાં શક્તિ નથી, તારી ઇચ્છા નથી ? વીરસેન એટલું સાંભળીને કંઈક ચિન્તામાં પડ્યો, ફરી બોલ્યો. “ મા ! હીક છે. હું એ બાળકને માટે કંઈ સહન કરવાને તૈયાર છું. પણ એટલું તો કહો કે એ બાળક કોણ છે ? તેણે મને સહાય કરવાનું શું પ્રયોજન ? એ શા માટે મારે લીધે પોતાની જાતને સંકટમાં નાંખી રહ્યો છે ?

ભૈરવી—એ વાતનો પતો તને આપોઆપ જણાઈ જશે. આ વખતે એટલુંજ કહેવાનું કે તારે જરીક સાવધાન થઈને અહીં રહેવું. હુઠારાઓ તારી શોધમાં છે. સંભવ છે કે કદાચ એ લોક અહીં આવી પહોંચે એટલા માટે હમેશાં આ બારણાને અંદરથી બંધ રાખવું. એ દ્વારને ઉઘાડવાનું સામર્થ્ય એ બાળક શીવાય ખીજા કોઈમાં નથી. સાથે કદી બહાર નીકળવાની મરજી થાય તો આ ચાવી લે ( કોટડીના એક દરવાજાને બતાવીને ) એનાથી દરવાજાને ઉઘાડીને પછી બંધ કરી દેવો. પછી સીધા ચુરંગને રસ્તે પૂર્વની બાજુ ચાલ્યા જવું. આગળ જતાં એક મોટા દરવાજાને જણાશે, તે પણ આ ચાવીથી ઉઘડી શકશે, જેમાં એક મનોહર બાગ છે, તું એ ચાર કલાક આનંદથી ત્યાં જરી વીશ્રાન્તિ મેળવી શકીશ; પણ સાવધાન ! તારી જાતનું બરાબર રક્ષણ કરજે, —સાંભાળજે !


વીરસેન ચાવી લીધી અને કહ્યું—હીક ! આપની અજ્ઞાન પાલન કરીશ. પણ એ તો બતાવો કે મારા પીતાથી શી સ્થિતિમાં છે. કંઈ પકડાઈ ગયા તો નથી ને ?



ભૈરવી—એનો કોઇ વાળ વાંકો કરી શકે તેમ નથી. તું નિશ્ચિત રહે હવે હું જાઉં છું.

## દ્વાદશ પરિચ્છેદ.

### વીરસેન ગુમ !

 મૂંઝા એક ભાગમાં કુમાર સ્વામી બેઠા છે. ખીજા પાંચેક માણસો પણ અત્યારે તેની પાસે છે. પાંચે સસસ્ત્ર વેપધારી સાધુ હુટારા છે. આ મંત્રણોગ્રહમાં આ વખતે નાનાં પ્રકારના અનેક વિષયો ઉપર વાર્તાલાપ ચાલે છે. પણ હજી સુધી કંઈ નિશ્ચય ઉપર આવી શક્યા નથી. કુમાર સ્વામીએ કહ્યું, શું તમારા માંથી કોઇએ એ ભૈરવીનો પત્તો લગાવ્યો ?

પહેલો—મહારાજ ! હું એક દીવસ એ ભૈરવીની પાછળ પાછળ મીઠુંપુર ગયો હતો, મીઠુંપુર શહેરની અંદર ગયા પછી થોડી વાર પહેલાં, ભૈરવી એકાએક ઉભી રહી અને ક્રોધિત મુખ મુદ્રાએ ચારે બાજુ જોવા લાગી. ભાગ્ય યોગે હું પણ તેની નજરે ચઢી ગયો; કે એકદમ ભૈરવી મારી પાસે આવી અને એજ સમયે મને ત્યાંથી ચાલ્યા જવાનું કીધું, મહારાજ ! એ દીવસ જીવવાની ખીલકુલ આશા નહોતી પણ ઇશ્વરની સંપૂર્ણ કૃપાથી હું તે દીવસે બચી ગયો. એને સહાય કરનાર પણ વળી કેટલાક છે.

સ્વામી—પછી શું તું. એકદમ અહીંયા નાશી આવ્યો ?

પહેલો—નહીં ! બલકે દુર રહે હું તેનાં કારસ્તાન જોતો રહ્યો, ભૈરવી સીધી સીધી શહેરમાં જતી રહી, હું પણ એની પાછળ પાછળ ગયો; પણ એ ક્યાં ગઇ એનો કંઈ પત્તો લાગ્યો નહીં.

એજ વખતે વીરભદ્ર ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને જોલ્યો, મહારાજ ! આપની આજ્ઞાનુસાર હું કાલ તારાને સર્વ હકીકત પુછવા ગયો હતો પણ એને ઘેર તે તાળું છે; કંઈ જણાવી નથી. કોણ

જાણે ક્યાં એ જતી રહી, કે એનો પતોજ નથી, હું બહુજ મહેનતે પાછલી બાબુથી તેના મકાન ઉપર ચઢ્યો, અને અંદર જઈને તપાસ કરું છું, તો ખીલકેલ ઊંડ જણાયું. થોડાં લાકડાં અને એક ભાગ્યા તુટ્યા ખાટલા સીવાય ખીલું કંઈ મારી નજરે પડ્યું નહીં !

સ્વામી—શું ત્યારે તારા સટ્ટી ક્યાં ગઈ ? એને તો મેં અહીંથી રવીસેનને પકડી લાવવાને માટે મોકલી હતી ! શું બજારમાં એણે કોઈ ખીલું મકાન તો રાખ્યું નથી ? વીરભદ્ર તે બજારમાં કંઈ શોધ કરી હતી.

વીરભદ્ર—મહારાજ ! આખું મીર્જાપુર સહેર ફરી વળ્યો પણ મારો સાજો કંઈ પતો ના લાગ્યો.

સ્વામી—મોટા આશ્ચર્યની વાત છે. આ શો મામલો છે ? એની શોધ તો અવશ્ય મેળવવીજ જોઈએ. મને તો એમ લાગે છે કે એ બહીને કંઈ નાસી ગઈ હશે. વિરભદ્ર ! તારાને તાકીડે શોધી કાઢો !

વીરભદ્ર—યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરીશ !

એજ વખતે એક ખીજે માણસ ત્યાં આવી પહોંચ્યો, અને બોલ્યો, મહારાજ, અમત્રડી હું ભેરવી અને વીરસેનને પેલી મુરંગની એક કોટડીમાં વાતો કરતાં જોયાં છે. મહારાજ ! તાકીડે આશો તો વીરસેનને પકડી પાડીશું નહીં તો સંભવ છે કે પેલી રાંડ ભેરવી તેને નસાડી મુકશે !

એટલું સાંભળતાંજ એક એક ત્યાંથી હટીને હલા થઈ ગયા, અને બધા જે બાબુ વીરસેનને પુરવામાં આવ્યો હતો તે તરફ જલ્દીથી દોડ્યા. ઘોર ગર્જના કરતા સર્વ ત્યાં જઈ પહોંચ્યા. દરેક કોટડીમાં જરીકે જરીક તપાસ કરી પણ વીરસેનનો પતો ક્યાંથી લાગે ?

આ વખતે પ્રાતઃકાલનો શાંતી સંદેહ પ્રદાશ આદાશમાં પ્રસરી રહ્યો હતો. ચારે બાબુ તપાસ કરવા છતાં બ્યારે વીરસેનની ભાળ મળી નહીં ત્યારે સ્વામીજી કંઈક ક્રોધીત થયા અને જે માણસે સમાચાર કહ્યા હતા તેની તરફ જોઈને બોલ્યા—તે વ્યર્થ હમને હેરાન કર્યા, એમ લાગે છે કે તું પંજુ એ નાલાયક મણ્ડળીમાંનો એક છે અને અમને પણ ફસાવાની ધમ્મી રાખે છે.

દેવેન્દ્ર ખીકતો માર્ગો ! સ્વામીજીના સામું જોઈ ગભરાતો


બોલ્યો, - મહારાજ મેં તો નજરે જે જોયું હતું તે તમને કીધું છે. હવે શું કહી શકું કે એ ક્યાં નાશી ગયો.

સ્વામીજી ઉપર સુજાળનો જવાબ સાંભળી કંઈક વધારે ક્રોધીત થયા, અને મનમાં એમ થઈ આવ્યું કે આગળ વધીને કંઈક તેને દણ્ડ આપવો પણ એટલામાંજ પેલી મહામાયા ભૈરવી હોંકાર કરતી, સુસ્પષ્ટ આવીને ખડી થઈ. આ વખતે એ એકલી નહોતી બહુ તેની સાથે બીજા જે સાધુ પણ હતા. જેઓના હાથમાં મોટા મોટા ત્રીપીયા અને એકેક ત્રીશુળ પણ હતાં.

“ પણ એ સાધુ કોણ ? ”

## ત્રયોદશ પરિવ્રજેદ.

### પ્રતાપ પ્રતિજ્ઞા.

 સાયંકાળ પડી ચૂકી છે. રાત્રી ધીરે ધીરે પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરતી વધતી જાય છે. એજ સમયે વિન્ધ્યાચળ પર્વતના પેલા પ્રદેશમાં જ્યાં કાળી ભયંકર ખો છે. એ ભયંકર જંગલમાં, પથ્થરની એક પ્રચંડ શીલા ઉપર અતુપમ લાવણ્યમયી હોવા છતાં, જે સુન્દર સ્ત્રીઓ ભગવાં વસ્ત્ર ધારણ કરી પોતાની જાતને છુપાવતી બેસી છે. એક સમાન ઉમરની માલમ પડે છે. જે કે બન્ને એ ભગવાં વસ્ત્ર અંગીકાર કરેલાં છે. પરંતુ એમાંની એક તો પેલી ભૈરવી જે ઘણી જગોએ હુંટારાઓને મળી ચુકી હતી તેજ માલમ પડે છે. પણ બીજી કોણ છે ? એની હકીકત આગળ જતાં સમજાશે.

ભૈરવી બોલી—જુનો, આઠ વાગવા આવ્યા છે. કોણ જાણે ભોળો હજી સુધી કેમ ના આવ્યો. કદાચ આજે જે સંકલ્પ કર્યો છે. તે પુરો ના થઈ શક્યો, તો અવશ્ય રાજા રવીન્દ્રને પરભારે વિપત્તિ આવી પડશે.

ચાગિની—પણ માનુશી ! શું આજ હુંટારાઓ અરજ્ય રાખ

રવીસેનના મહાનપર આક્રમણ કરશે ? કહો જોઈએ કે રાજા રવીસેને તેમનું શું બગાડ્યું છે ?

ભૈરવી—(હસીને) શું તને માલમ નથી ?

યોગિની—મા ! હું આપના સોગંદ ખાધને કહું છું કે તેની મને ખીલકુલ ખબર નથી !

ભૈરવી—હીક ! એ આગળ જણાશે ! ( આશ્ચર્યથી ) જો ! જો ! પેલું કોણ આવે છે ?

યોગિની—જણાય છે કે એ કોઈ સાધુ છે. કદાચ ભોળો પણ હોય !

ભૈરવી—નહીં ! નહીં ! ભોળો નથી, સંભાળજો.

ભૈરવીએ એટલું કહીને તરત પોતાનું ત્રિશૂળ ઉપાડ્યું, એની સાથે યોગિની પણ હાથમાં ત્રિશૂળ લઈ ખીચી ભૈરવી બની ગઈ.

બન્ને પેલા આવનાર તરફ જોવા લાગ્યાં, આવનાર નિર્ભય રીતે રસ્તો કાપતો પૂરવેગમાં ચાલ્યો આવે છે. ચોડાજ વખતમાં એ આ એકથી કંઈક છોટે આવીને ઉભો થઈ ગયો.

ભૈરવી બોલી—તું કોણ છું ? અહીં આવવાનું કારણ ?

આવનાર—હું કોણ છું ! જોઈ નથી શક્તિ ? હું તારો કાળ છું !

ભૈરવી—ઓહ ! કાળ ! કાળ !! કાળ માટે કંઈ અનીષ્ટ કરી શકે તેમ નથી, કેમકે હું હંમેશાં નિતિના રસ્તાપર ચાલી જઈ છું. મને કાળનો કંઈ પણ ભય નથી, જેઓ પાપાત્મા છે, ખીનઓનાં ધન હરણુ, પ્રાણુ હરણુ, ચોરી, ઠગાઈ, સર્વ ધત્યાદી જેનાં કર્મ છે તેઓ કાળનો હર રાખે છે. હું કાળના કાળથી પણ હરતી નથી. હીક કાળ ! તારે આ સ્થળે આવવાનું શું પ્રયોજન ?

આવનાર—કાળ વ્યર્થ કદી આવતો નથી ! આજ એ અવશ્ય તને પોતાનો કોળીઓ બનાવશે. હવે તું નહીં બચી શકે, બતાવ, જલ્દી બતાવ, એ વીરસેન ક્યાં છે ? શારદાને ક્યાં છુપાવી રાખી છે ? નહીં તો આજ ઘડીએ, આજ સ્થાને હમણાંજ તારો પ્રાણ કાઢશ.

ભૈરવી—હું નથી બતાવી શકતી ! કાળ ! તું અહીંથી ચાલ્યો જા, નહીં તો મહામાયા જગદમ્બાના શ્રાપથી ક્ષણમાત્રમાં બળીને તું ભસ્મ થઈ જશે ! તું પોતેજ અત્યારે તો કાળના હાથમાં જઈ પડ્યો છે, બતાવ ખરેખરું બતાવી દે કે તારું નામ શું છે ?

આવનારે—તારો કાળ “ પ્રતાપ ” તારી આગળજ ઉભો છે. તારીદે મારા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપ નહીં તો અત્યારે તને રસાતાળમાં પહોંચાડી દઈશ.

ભૈરવી—પ્રતાપ ! પ્રતાપના નામને વ્યર્થ શા માટે ક્ષંપીત કરી રહ્યો છે ? જે વીચાર કે “ પ્રતાપનું ” નામ તો ચિર સ્મરણીય થઈ ગયું છે. તું પણ એ નામ ધારણ કરીને શું આવાં અત્યાચારીના નીચ કર્મો કરીને તારા એ નામને સાર્થક્ય કરિશ ? ઓહ ! તારું નામ પ્રતાપ શા માટે રાખ્યું છે. હા. જે પ્રતાપના બળથી મનુષ્ય ધન્યરત્ને મેળવી શકે છે. જે પ્રતાપના બળથી મનુષ્ય સંસારમાં અટલ કિર્તિ સ્થાપન કરી શકે છે. એ પ્રતાપને તું, હુંદારા, ચોર, ઠગ, અને વિશ્વાસઘાતીઓની સાથે રહી શામાટે ગુમાવા બેસ્યો છે ? પ્રતાપ ! યદી તારામાં જે કંઈ પ્રતાપ છે. યદી જે તું તારા નામને સાર્થક કરવા ઇચ્છા રાખતો હોય તો આજથી લે પ્રતિજ્ઞા, કે સત્ય માર્ગનો ત્યાગ કરીને અસત્ય માર્ગ ઉપર કદી પગ સુકીશ નહીં ! આજથી જે મીઠ્યાવાદી વિધર્મી તથા અન્યાયી હશે, એવા પશુ તુલ્ય માણસોનો કદી સંગ કરીશ નહિ. ( મધુર સ્વરથી ) પ્રતાપ ! તું તારા નામને સાર્થક કર ! મહામાયા, આઘ જનની જગદમ્બા તને અવશ્ય સહાય થશે. નહીં તો તું જાણે છે કે આગળ તારું પરિણામ શું આવશે ? એક દિવસ એવો આવશે કે જે દીવસે તું કારાગૃહમાં સડતો હઈશ ! બુખના દુઃખથી તરફડતો હઈશ ! અને શંસીનાં માંચડે ચઢી કરેલાં પાપ કર્મોનો પસ્તાવો કરતો હોઈશ ! ઓહ પ્રતાપ ! તારી શી ઇચ્છા છે ?

પ્રતાપ—મારે શું કરવું છે ? મારે એજ કરવું છે. જે હું આજ સુધી કરતો આવ્યો છું, અહા એમાં કેવી રીતે સ્વતંત્રતા છે. કેટલું ધન મળે છે. લોક માંડું નામ “ હુંદારો ” સાંભળતાની સાથે થથરી ઉઠે છે. શું એનાથી વધતો ખીન્ને કેવો પ્રતાપ હોઈ શકે ? ચંડાલીની ! જલદી બતાવ કે નીરમેન ક્યાં છે તું મને આહું આવળું

સમજાવીને તારું કામ સાધી લેવા ચલાય છે. સમજ કે આજ પ્રતાપ ના પંજમાંથી તારો ચતકિંચત છુટકો થનાર નથી. આજ તું અવસ્ય પકડે જઈશ. આજ હું તને છોડી શકીશ નહીં. અમારા રસ્તામાં તું જ એક કંટક રૂપ છે. આજ એક કંટક અવસ્ય દૂર કરીશ.

ભૈરવીનાં નેત્ર લાલચોળ થઈ ગયાં, સમસ્ત શરીર કંમ્પી ઉઠ્યું. હોઠ ફરડવા લાગ્યા. ત્રીશુળ ધીરે ધીરે ઉંચું થવા લાગ્યું. એ બોલી- મૂર્ખ ! હમ્મ કંઈ સમજતી, નહીં તો આજે તને ચમરાજના દર-બારમાં અવિલંબે રવાના કરી દઈશ એમ કહીને ભૈરવી કંઈક આ-ગળ વધી. એજ વખતે પ્રતાપે સીસોટી વગાડી, જેનો શબ્દ ચારે દીશામાં પ્રસરી ગયો, જેત જેતામાં પાંચ સશસ્ત્ર મનુષ્ય જંગલમાં ચારે બાજુથી દોડી આવ્યા. અને ભૈરવી ઉપર ધસ્યા ભૈરવીને સહાય કરનાર આ વખતે માત્ર એકલી યોગિનિ હતી, જે આ વખતે હાથમાં ત્રીશુળ ધારણ કરી ભૈરવીની સાથે સાથે આગળ વધતી જતી હતી. છ મનુષ્યોના મધ્ય ભાગમાં બે ભૈરવી અપૂર્વ શોભાયમાન દેખાતી હતી.

ભૈરવીએ, હું કાર શબ્દની સાથે ત્રીશુળ ઉઠાવ્યું. પેલી બાજુ પ્રતાપ-પણ તલવાર મ્યાનમાંથી બહાર કાઢવા લાગ્યો, પણ તે પહેલાં તો ભૈરવી તેના ઉપર તુટી પડી, કે એટલામાંજ સન્સનાટ કરતું એક તીર આવતું કે પ્રતાપનાં પગમાં પેસી ગયું. પ્રતાપ ધૂમતો આમ તેમ જેવા લાગ્યો, એટલામાં વળી ખીજું તીર આવ્યું આવ્યું. કે તરતજ પ્રતાપ જખ્મી થઈ જમીનપર ઢળી પડ્યો. એ વખતે ખીજા હુંદારાઓ ભૈરવી ઉપર ઘા કરવા જતા હતાં. ભૈરવી ધીમે રહીને ખસી ગઈ. ગાજી ઉઠી સાવધાન ! તમારા સર્દારની સ્થિતિ યાદ કરો; એ એના કુકર્મનુંજ રૂપ છે, એક પગ પણ જે આગળ વધ્યાતો સમજે કે તમારી પણ એજ દશા થશે.

એજ સમયે આઠ સાધુ હાથમાં ઉઘાડી તલવાર તથા તીર કામમાં ધારણ કરીને આવતા દેખાયા, જેને દેખતાંજ હુંદારાઓનું ટોળું નાસી ગયું. કેવળ પ્રતાપજ ભૈરવીની ચર્ચુ રજ સુધ તો ભૂમિ-પર પડ્યો રહ્યો.

ભૈરવી બોલી—તમે લોકો જાઓ; બાદ એ કલાક પછી મને મન્દિરમાં મળજો. ( પ્રતાપને ) પ્રતાપ-તે તારા સોળતીઓની દશા

નીહાળી ? તારા મીચોના સ્વભાવનો પરિચય તને થયો કે નહીં ? આવી અવસ્થામાં ત્યાગીને કેવી રીતે પોતાનો પ્રાણ બચાવીને એ લોકો નાસી ગયા !

બોલ ! હજી કંઈ બોલ શો વિચાર છે. સત્ય, માર્ગ ગૃહણ કરવો છે, કે યમપુરીમાં જઈ છે.

પ્રતાપ—ઓ.....જહુ દઈ થાય છે ! મારો પ્રાણ બચાવો...

ભૈરવી—એ તારા કુષ્ઠર્મનું રાજ છે, કંઈ ખ્યાલ કર કે હજી તારે શું શું ભોગવવાનું છે ! ( પ્રતાપના પગમાંથી તીર ખેંચી કાઢીને ) પ્રતાપ ! સાચું કહે કે આજ તું આ સ્થળે કેમ આવ્યો હતો. નજર કર કે આજ તારા જીવન મરણનો આધાર મારી દયા ઉપર છે; કહે તારી શી મરજી છે.

પ્રતાપ—આજ હું પ્રતિજ્ઞા કરીને આવ્યો હતો કે મારે તને પંકડી જવી, આજ સવારેજ સ્વામીજીએ હમને સર્વને ધિક્કાર આપ્યો. અને એટલું કીધું કે તે અમને અસહ્ય થઈ પડ્યું. છેવટે હું પ્રતિજ્ઞા કરીને નીકળ્યો અને આખો દીવસ તારી શોધમાં ફરતો રહ્યો, હવે તું મળી છે; પણ હાય ! અસહ્ય દર્દ થાય છે. પ્રાણ બચાવ !

ભૈરવી—તારા જેવા કુકર્મી મનુષ્યો આ સંસારમાં ના હોય એજ સાફ, તમે લોકો જેટલા દીવસ આ સંસારમાં જીવતામાં રહેશો તેટલા દીવસ પૃથ્વી ઉપર ભાર પણ એટલોજ વધતો જશે ! અરતુ ! હું જઈ છું.

ભૈરવી એટલું કહીને ત્યાંથી આગળ જતી હતી, કે પ્રતાપે કહ્યું. માતાજી, કોઈ પ્રકારે આ પીડા દૂર કરો. હું જન્મ પર્યંત તમારો એટલો ઉપકાર નહીં બૂલું, અહોનીચ તમારા ગુણાનુવાદ ગાઈશ.

ભૈરવી ( પાછી ફરીને ) તું પ્રતિજ્ઞા લે, કે આજથી મારા કહ્યા પ્રમાણે કરીશ તો તારો પ્રાણ બચી શકશે, નહીં તો એ વખત ગયો, હવે હું જઈ છું.

પ્રતાપ—“હું ઇશ્વરના સોગંદ લઇને કહું છું, કે આજથી તમારી આજ્ઞાનુસાર વર્તિશ.” ક્ષત્રિયો કોઈ દીવસ જીવું બોલતા નથી. મારા કથનપર વિશ્વાસ રાખી આ વખતે મારો પ્રાણ બચાવો.

ભૈરવી—( એની નલવાર એના હાથમાં આપીને ) ચાલ !  
એને હાથમાં લઈને આજથી સોગંદ લે !

પ્રતાપે એ પ્રમાણે ક્યું એજ વખતે એક માણસ આવતો  
જણાયો, એજ ભોળો હતો. કે ભૈરવી જેની શોધમાં હતી. ભોળાને  
દખતાંજ ભૈરવીએ ઉદ્ગાર કાઢ્યા—“ ભોળા આમ આવ જો તો  
ખરો આને જાણજો છે ? ”

ભોળાએ પાસે આવીને જોયું, અને આશ્ચર્ય પામીને જોયો.  
પ્રતાપ ! હુંટારાઓના સરદારનો મુખ્ય પ્રધાન ! એ આહીં ક્યાંથી ?

ભૈરવી—એ પછીથી જણાશે. પહેલાં એને ઉઠાવીને શાન્તિકુંજ-  
માં સાચવીને લઈ જાઓ, જો જો એને કંઈ ઇજા ના થાય, અમે  
હમણેજ આવીએ છીએ, એના ધાવપર દવા લગાવી દેવી. એટલું કહી  
ભૈરવી પોતાના સોળાનીઓ સહીત એક દીશા તરફ ચાલી ગઈ. ભોળો  
પ્રતાપને લઈ જવાના કાર્યમાં ગુંથાયો, એજ સમયે વળી એક ઓર  
વિચીત્ર ઘટના થઈ, અર્થાત્ થોડે છેટે ભૈરવી કોઈ સ્ત્રીના રડવાનો  
અવાજ સંભળાયો.

## ચતુર્દશ પરિચ્છેદ.

રવીસેનને ત્યાં.

રવિસેનના ખારેક વાગવાનો સમય છે. નિસ્તબ્ધતાનું અખણ  
રાજ્ય આરે ખામુ ફેલાઈ રહ્યું છે. કવચિદ્  
કવચિદ્ કુતરાંના રોવાના શબ્દો નિસ્તબ્ધતાનો ભંગ કરે છે.

આ વખતે રાજ રવીસેન પોતાના મકાનના વિશ્રામ ગૃહમાં  
પલંગપર પડ્યો પડ્યો નિદ્રાદેહીની આરાધના કરી રહ્યો છે. મકાનની  
બહાર તથા અંદર પહેરા હોવા છતાં, પણ મધ્ય રાત્રિનો સમય હોવાથી  
કેટલાક પહેરાવાળા પશુ નિદ્રાના આવેશમાં ઉભા ઉભા ઝોંટાં  
ખાઈ રહ્યા છે.



મકાનની પાછળના બાગમાં કંઈ આવેજા પ્રયત્ન ચાલી રહ્યો છે. લગભગ પંદરેક સશસ્ત્ર મનુષ્ય પાછલી દીવાલની પાસે ઉભા રહી કોઈના આવવાની રાહ જોઈ રહ્યા છે. દરેક જણ કાળા પોપાકથી સજ્જ થયેલા છે. એટલામાંજ એક મનુષ્યે આવીને હુકમ કર્યો—“ ખસ જલદી કરો, હવે વધારે સમય નથી.”

એટલું સાંભળતાંજ દરેકે દરેક, સંકેત મુજબ મકાન ઉપર ચઢી ગયા અને ધીરે ધીરે કોઈ વચલા ખણમાં જઈ પહોંચ્યા, એવામાં દીવાના પ્રકાશને લીધે કોઈ પહેરાવાળાએ એક અનાજ્યા માણસને જોયો, તેને જોતાંજ તે એકાએક જોરથી ચોર ! ચોર ! કહીને જુમ પાડી ઉઠ્યો. બહારથી બીજા કેટલાક પહેરાવાળા ત્યાં આવી પહોંચ્યા, સર્વ એની તરફ ધસ્યા, રાજા રવીસેન પણ ઉંઘમાંથી જાગૃત થયો, અને તે પણ હાથમાં તલવાર લઈને બહાર નીકળ્યો.

એટલાં મનુષ્યોને પોતાની તરફ આવતાં જોયા છતાં પહેલાં આવેલો મનુષ્ય જરીક પણ ડર્યો નહીં, પણ ઉલટો જોરથી “ હર હર મહાદેવ ” નો પોકાર કરી ઉઠ્યો, અને પોતાનાં કાળાં વસ્ત્ર ઉતારી ફેંકી દીધાં. એકા એક બીજા હુંટારાઓ પણ હર ! હર ! શબ્દનો ધ્વનિ સાંભળતાં તરતજ ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને તેમના હાથની નાગી તલવારો પણ ચમકવા લાગી. હવે એ લોક સાદ્ આજામાય છે કે એ કુમાર સ્વામી અને તેના સોબતીઓ છે !


કુમાર સ્વામી આગળ આવીને બોલ્યો—“ રવીસેન શસ્ત્ર મુકી દે અને આત્મ સંરક્ષણ કર ! નહીંતો આજ તારો ખ્યાલ થઈ શકે તેમ નથી, એજ સમયે એક તીર સનનનન કરતું આવ્યું અને કુમાર સ્વામીના જમણા હાથમાં પેસી ગયું. એના હથમાંની તલવાર છુટી ભૂમિ ઉપર પડી ગઈ અને તે એકવાર જુમ પાડી ઉઠ્યો. તારની માફક એકાએક બીજું, ત્રીજું, ચોથું, એ રીતે નીચેતો વર્ષાદ વરસી રહ્યો, પ્રત્યેક હુંટારાઓ તથા રવીસેનના સહાયદારોઓ વીંગેરે ચક્રિત થઈ આમતેમ જોવા મંડી ગયા પણ કોઈ નગરે ચઢ્યું નહીં.

હુંટારાઓ ધ્રુવી ગઈ ઉઠ્યા—“ જય દુર્ગે ! ” અને તલવાર છાતી રવીસેન ઉપર ઝાપડી. એજ વખતે બે ભૈરવી તથા પાંચ સાધુ હાથમાં ઉઘાડી તલવાર સહીત એક. એક ત્યાં આવી પહોંચ્યા, અને હુંટારાઓ ઉપર કેવી પડ્યા ! કોણ જાણે એમનામાં શો ચમત્કાર

હતો કે એમનાં દેખતાંજ લુટારાઓ જોત જોતામાં જીવ લઇને નાહા અને જોત જોતામાં ગેય થઇ ગયા. સાધુવૃન્દ પણ અંતર્ધ્યાન થઇ ગયું. રાજા રવીસેન અવાક થઇને તેમનાં મ્હોં જોતો રહ્યો ।

## પંચદશ પરિચ્છેદ.

### શાન્તિ કુંજ.

 વિન્ધ્યાચળ પર્વત ઉપરના જંગલમાં એક સ્થાન છે, જ્યાં દેવીનું મંદિર, અને એની ચોતરફ ઘાડું જંગલ છે. એ સ્થાનનું નામ ભૈરવી શાન્તિ કુંજ રાખવામાં આવ્યું છે.

આ વખતે આ શાન્તિકુંજમાં, હમે એ ભૈરવીઓ, તથા આઠ સાધુઓને ખેડેલા જોઇ શકીએ છીએ. પ્રતાપ એ જગ્યાએ આ વખતે ખેડેલો છે. પ્રતાપનો વેપ અત્યારે પહેલાંના જેવો નથી. પરંતુ પેલા આઠ સાધુઓની માફક તેણે પણ ભગવું વસ્ત્ર શરિરપર ધારણ કરેલું છે. પજે ! પજે ! હર ! હર ! શબ્દથી શાન્તિ કુંજ ગાજી ગાજી ઉડે છે.

ભૈરવી—પ્રતાપ ! શોક ના કર, જેમ મનુષ્ય નિતિનો રસ્તો દૈવયોગે ભૂલી જઇ પુનઃ નિતિને રસ્તે જલ્દીથી આવી જાય છે; એ કંઈ ભૂલ કહેવાતી નથી; સમજ કે મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર છે. તું જાણે છે કે આ જંગલ પણ ભૂલથીજ પેદા થયું છે. હીક ! પણ પ્રતાપ, હવે તું મને સમજાવ તો ખરો કે સ્વામીજી રવીસેનની પાકળ આટલાખધા આદુ ખાઇને કેમ પડ્યા છે. તથા વીરસેનને અન્દીચાન કરવાનું શું કારણ છે.

પ્રતાપ—મા ! સ્વામીજીની પ્રકૃતિથી તો આપ પૂર્ણ રીતે માહિતગાર છો ! એથીજ આપ સમજી લ્યો, કે એના પ્રત્યેક કાર્ય કેવું થાય છે ? અમે લોક ફક્ત એની આજ્ઞાપાલન કરીએ છીએ, અને તેના બદલામાં એ અમને જે કંઈ આપે છે, તેથી અમે અમારું તથા અમારા કુટુંબ પરિવારનું પાલનપોષણ કરીએ છીએ, રવીસેનની સાથે

વેર કરવાનું કારણ મને તો એટલુંજ માલમ પડે છે, કે વીરસેને પેલી કુમારીકાને ખચાવાની ખાતર આવી એના એ મનુષ્યોને મારી નાંખ્યા, તથા શશિખાળા અને વિરસેનનો વીવાહ થવાનો હતો. સાથે સાથે એક વાત પણ સાંભળી લ્યો, એટલા માટે કે કોઇપણ રીતે શશિખાળા સ્વામીજીના હાથમાં આવે તો રવિસેનને મારી નાંખીને વીરસેનની સાથે તેનો વીવાહ કરવામાં આવે અને પછી વીરસેનને પણ મારી નાંખીને, સ્વામીજી પોતે એ ગાદીના અધીકારી બને. બસ ! સ્વામીજીના પ્રયત્નનું એજ કારણ મારા સમજવામાં આવે છે !

ભૈરવી—હીક છે. મને પણ એવુંજ જણાય છે. હીક ! પણ તારાની સાથે સ્વામીજીનો શો સંબંધ છે ?

પ્રતાપ—મા ! હવે એવી તુચ્છ વાતોનો ત્યાગ કરી, આરા કરો કે હવે મારે શું કરવું ?

ભૈરવી—હીક પ્રતાપ ! પણ તું એટલું તો કહે કે તું એ હુંદારાઓની સાથે ક્યારનો છે ?

પ્રતાપ—જે વખતે મારી ઉંમર દશ વર્ષની હતી, એ વખતે હું મારા પિતા તથા અન્ય મનુષ્યો સાથે આ તરફ આવ્યો હતો. લાગ્ય યોગે જંગલમાં એક દીવસ રાત પડી ગઈ, મારા પિતા ગભરાવા લાગ્યા, એટલામાં એજ કુમાર સ્વામી પોતાના કેટલાક સોબતીઓ સહીત અમારા ઉપર તુટી પડ્યા, મારા પિતાનું મૃત્યુ થયું. સોબતીઓમાંથી કેટલાક મરી ગયા, તથા કેટલાક નાશી ગયા. એજ સમયથી હું આ નિર્દય નિંધ કામમાં છું. કેટલાક દીવસ મુઠ્ઠી તો મારી એવી દશા હતી, કે મેં ખાવા પીવાનું સુદા ત્યજી દીધું હતું. રોવા શીવાય મારે બીજું કંઈ કામ નહોતું. પણ શોક ભલેને અસહ્ય અર્થવા ગમે તેટલો હોય, પણ તે હંમેશને માટે રહેતો નથી. તેનીજ રીતે મારો શોક પણ દિન પ્રતિદિન ઓછો થવા માંડ્યો. સ્વામીજી પણ એ વખતે મારી સાથે બંદુજ સ્નેહથી વર્તવા લાગ્યા, પીરે ધીરે હું પણ એને એના કામોમાં મદદગાર બની ગયો. અને બાદ હું પોતે એ અત્યાચારી કામો કરવા લાગ્યો. કાણુ જાણે કેટલા નિરપરાધી મનુષ્યોના પ્રાણ આ હાથોએ લીધા હશે, પણ મા ! હવે મારાં જ્ઞાનચક્ષુ તમારી કૃપાથી ઉઘડી ગયાં છે. ( રોતો રોતો ) હા ! હા ! મારી શી સ્થિતિ થશે. શું મારા અસંખ્ય અપરાધ તરફ

દેવાનિંધિ ક્ષમાનિ દૃષ્ટિથી જોશે? પ્રતાપતું હૃદય શોકથી ઉભરાઇ ગયું. નયન દ્વારા ચક્ષુધારા વહેવા લાગી, ગહુજ નમ્રતાથી દીનભાવે બોલ્યો—“ માતૃશ્રી હવે ક્ષમા કરો ! હવે એ વાતો યાદના કરાવો ! હવે એ માફ પાપાણુ હૃદય નથી ! હવે એ વાતોતું સ્મરણ કરવાની મારામાં શક્તિ નથી; હે પરમાત્મા.....”

ભૈરવી—હીક ! એટલું તો જણાય કે તારો વીવાહ થયો હતો કે નહીં ? કોઇ દીવસ તેના ઘરની ખગર લીધી હતી. ?

પ્રતાપ—હા ! મારો વીવાહ આઠ વર્ષની ઉંમરમાં થઇ ગયો હતો કોણ જાણે અત્યારે તે ક્યાં હશે ? કોણ જાણે મારી સ્ત્રીને કેવી કેવી જાતની આશ્વતો વેઠવી પડી હશે ? કોણ જાણે અત્યારે તે શું એ કરતી હશે ? શું એવો કોઇ દીવસ આવશે કે તેને હું મળી શકીશ ? હું એક વખત ઘર તરફ ગયો હતો, પણ ત્યાં કોઇ જણાયું નહોતું. પંદર વર્ષમાં કોણ જાણે મારા ઘરની શું સ્થિતિ થઇ ગઇ હોય તો ત્યાં મહાનતું નામ નિશાન નથી. અત્યારે તો પ્રારબ્ધની દશા કંઈ ઓરજ થઇ રહી છે. હા ! વિદ્વાતા, મને શા સારૂ જન્મ આવ્યો, જો જન્મ આવેલો હતો તો આવાં દુષ્કર્મો કરવાનો સમય શા સારૂ આવ્યો પ્રભો !.....

ભૈરવી—પ્રતાપ ! હવે નકામો શોક શા માટે કરે છે ?

ગઇજુજરી ભૂકી જા, સંસારમાં સર્વના દિવસો એકસરખા જતા નથી; ઇશ્વર અવશ્ય તને સહાય કરશે.

પ્રતાપ—હીક, હવે કહો કે શી આજ્ઞા છે ?

ભૈરવી—હજી દિવસનો એક કલ્કાક છે; તું અહીંથી સીધો પશ્ચિમ દિશા તરફ ચાલ્યો જા, થોડે દુરે જતાં એક મોટું વડતું ઝાડ આવશે, ત્યાં ચારે દિશા તરફ ચાર રસ્તા છે, તું ઉત્તર દીશા તરફ સીધે પગ રસ્તે ચાલ્યો જજે. આગળ જતાં એક નાનું મહાન દેખાશે ત્યાં જઇને ભોળા ! ભોળા ! કહીને યુગ પાડવી, પછી કોઇ માણસ બહાર આવી જાય તો તેને આ કાગળ આપવો; અને ઉત્તર લઇ તાકીદે આવીને મને મળવું હજી મારે ગહુજ કાર્ય કરવાનું છે !

પ્રતાપ પત્ર લઇને ઉઠી ઉભો થયો અને ચાલ્યો. એજ સમયે એક સ્ત્રી શાન્તિકૃન્નમાં મહિરના પાછળના ભાગમાંથી નીકળી આવી અને ભૈરવીના પગ ઉપર માથું રાખી રોવા લાગી.

ભૈરવીએ તેને પ્રેમથી ઉઠાડી છાતી સાથે દબાવી, પોતાની બ-  
ગલમાં દબાવી તેને આશ્વાસન આપતાં તેની સાથે વાતો કરવા લાગી.

ભૈરવી—રાત્રે કોઈ પ્રકારનું કદ તને નથી પડ્યુંને ?

સરલા—આપની કૃપાથી કંઈ કદ પડ્યું નથી; પણ મા ! હવે  
તો મારા ઉપર કંઈ કૃપા કરો. જ્યાં સુધી એ સ્ત્રીનું મથર્થ નામ  
જાણવામાં આવ્યું નથી. ત્યાં સુધી તેને સરલા નામથી આલેખ-  
વામાં આવશે.

ભૈરવી—હીક, જરા રાહ જુઓ ! ( સાધુઓ તરફ નજર કરી  
છે ) હવે તમે સર્વે અહીંથી જાઓ અને કૃપા કરી એ વાતનો  
તાકીદે નિવેડો લાવો. કે ગઈ કાલ રાત્રે જે યનાવ બન્યો હતો તેથી  
હું ટારાઓ તથા રાજ રવીસેન ઉપર શો પ્રભાવ પડ્યો છે. તથા  
તારાની શોધમાં એ લોક શું કરવા ધારે છે ? હું અહીંજ રહું છું.

બધા સાધુ ઉઠીને ચાલતા થયા ! ભૈરવી સરલાની તરફ નજર  
કરી બોલી.

સરલા ! ધીરજ ધર જે રીતે ઇશ્વરે તને મારો પાસે પહોંચાડી  
છે. તેજ રીતે તને તારી ધારેલી વસ્તુ પરમેશ્વર મેળવી આપશે. પણ  
ઉતાવળ કરવાથી સંભવ છે કે તું તારા કાર્યમાં નિષ્ફળ જઈશ. તું  
જાણે છે કે તારે આ કદ શા સારું ભોગવવું પડે છે ? એ અવશ્ય  
પૂર્વ જન્મે કરેલા કર્મનું ફળ છે. એટલાજ માટે પરોપકાર રૂપી  
પ્રાયશ્ચિત કરીને એ પાપોને બાળી નાંખ પછી તને એ શુભ એવું  
મળશે. કે આ જન્મમાં કદિ જોશું નહિ થાય.

સરલા—નિઃસંદેહ હું માનું છું કે એ મારા પૂર્વ જન્મના  
કરેલાં પાપ કર્મોનું જ પરિણામ છે. પણ મા ! શું હજી સુધી આટલું  
બધું કદ ભોગવવા છતાં તેનું પ્રાશ્નિત થયું નથી ?

ભૈરવી—શક્ત ભગવાં વસ્ત્ર પહેરવાથી જેવી રીતે મનુષ્ય ય-  
થાર્થ સાધુ દરી શકતો નથી, એવીજ રીતે સ્વાર્થ ત્યાગ તથા પરો-  
પકાર કર્યા સિવાય, કોઈપણ રીતે કરેલાં અનેક પહેલા કર્મોનું પ્રાય-  
શ્ચિત થઈ શકતું નથી તે છતાં જો તને મારા વચનો પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા  
છે. જો તું મારી અજ્ઞાન સાર કામ કરવાનું પક્ષ કરતી હોય તો,  
હજી અત્ય સમય ધીરજ ધર, ઇશ્વર તને, અપૂર્વ સુખ આપશે, દીક  
હવે સન્ધ્યાકાળ થવા આવી છે. ભગવતિનું પ્રજન કરવા નૈયાર થા. ”

## પોરશ પરિચ્છેદ.

### શિયળ સંરક્ષણ.

વિન્ધ્યાયગ પર્વત ઉપર મહના એક ભાગમાં શારદાને કેદ કરવામાં આવેલી છે. તેની નજરે તેની સાહેલી રમ્ભા પણ આ સમયે બેઠેલી છે. બેઠેલી આંખમાંથી અંશુધારા વહી રહી છે. કોંઈ પણ પ્રકારની ચીન્ટા ઉભયને આ સમયે સતાવી રહી છે.

શારદા—રમ્ભા ! હવે તો જીવન વિસર્જન કરવું એજ સાડું છે. નીરાશા પછી આશાલતા પુનઃ પ્રવૃત્તિ તથા રહી હતી, પણ ધૃત્વે મારા ઉપર કૃપા ના કરી. હવે, આ દુઃખ સહન થતું નથી, હવે પ્રાણ ત્યાગ કરવો એજ સર્વથા શ્રેયસ્કર છે. પણ હા ! શું પ્રાણ ત્યાગ કરવાથી, એ મહાનુભાવના સ્વર્ગમાં દર્શન થશે, કે જેને હું માફ તન, મન સમપૂર્ણ કરી ચૂકી છું. ? ના, ના, હવે તો આ પૃથ્વી એજ મારે માટે સ્વર્ગ છે. મરીને પરલોકમાં જવાથી, તેનાથી ઉઘટી વધારે દુર જતી રહીશ; પરંતુ કહી જો આ સંસારમાં તે અને હું રહીશ તો સંભવ છે કે કોઈને કોઈ દિવસ હું તેને મેળવી શકીશ. તેનાં દર્શન કરી પાવન થઈશ, અને તેના પવિત્ર પદપંક્તિની સેવા કરી, આ તુચ્છ જીવનને સાર્થક કરીશ. પણ હાય ! આજ એ મારા નીચમીત દીવસો પુરા થશે, આટલા દીવસ જુદું સમન્નવીત્રે, અને વ્રતનું પહાનું કાઢીને જેવી રીતે મારા સતિ ધર્મનું મેં રક્ષણ કર્યું છે. હવે એને સાચવવું એ ભારે કામ છે, આજજ એ છેલ્લો દિવસ છે. અને આજેજ એ દુરાત્મા, કુમાર સ્વામી આહીં આવીને અવશ્ય મારો ધર્મ ભંગ કરવાનો ઉદ્દેશ કરશે. પ્રભો ! કરુણાકર ! મને હવે માત્ર તારોજ વિશ્વાસ છે, તારા સિવાય અત્યારે એવું કોઈ માફ નથી, કે જે મને સહાય કરે, તો શું સ્ત્રી ધન પતિવ્રત ગુમાવી આ સંસારમાં જીવવું એ ઉચીત છે ? શું એવું સતિવરતન ગુમાવીને આ પામર પિશાચ જેવા નિચ લુંઠારાની સ્ત્રી થઈ રહેવું એ

હિંચીત છે ? નહીં ! નહીં ! એમ કેમ બને. શુદ્ધ દ્વિતીય કુમારીકો, એમ નથી કરી શકતી ! તારે હવે શું કરવું જોઈએ ? હા ! હવે તો આત્મ હયા શિવાય ખીન્ને એકે સુગમ પંથ મારે માટે નથી જણાતો. (છરો કાઢીને) બસ, હવે આજ રાત્ર મને સહાય કરશે. આજ છરો મારો સહાયક છે. કોણ જાણે મને સહાય કરનાર ભૈરવી આ અણીના વખતે ક્યાં ચાલી ગઈ. આજ કેટલા દિવસ થયા તે પણ જોવામાં આવી નથી ! હીકજ છે ! તેને શું ખબર કે આ વખતે હું ક્યાં છું ! હું પહેલાં જે સ્થળે રહેતી હતી તે તો તેણે કોઈપણ પ્રકારે શોધી કાઢ્યું હતું, પણ હવે તો એ ભેદ પણ હિંચી ગયો છે. એ ભેદની સ્વામીજીને ખબર પડી ગઈ. હુદ્દે, છીંદ્ર પાડેલી દિવાલ ખતાવીને મારો ભેદ પ્રકટ કરી દિધો. એજ દિવસથી સ્વામીજીને મારા ઉપર સંદેહ આવવા લાગ્યો, અને તેજ દિવસથી બહાર નીકળવાનું પણ મારે માટે બંધ થઈ ગયું. હવે તો આ કેદખાનામાંથી બહાર જવાનો પણ મને અધિકાર નથી, એટલી પણ ખબર નથી કે આ કોટડીની બહાર શું છે; આ સ્થાન ક્યાં આગળ આવેલું છે, તથા હવે મારે માટે શી રચના રચાય છે ! બહાલી રમ્યા ! સત્વર હલે કે હવે શું કરવું જોઈએ ?

રમ્યા—શારદા ! તમને ધન્ય છે ! ધન્ય ! તમારા વિચારને; હું તમારી એક તુચ્છ દાસી છું. હું શું બતાવું ! હું પણ તમારી માફક પકડાયેલી છું, જે દિવસે તમે અહીં આવ્યા, ત્યારથી તીજે કે ચોથેજ દિવસે મને પકડી ચાલેલી છે. જ્યાં મારા ઉપર આ હુદા-રાઓએ અત્યાચાર કર્યો હતો, એજ જગ્યાએ માતા ભૈરવી મને આવી મળી હતી અને તેમનીજ સહાયથી હું મારું જીવન આ સ્થળે ટકાવી શકી છું, તેમજે એ વખતે મને ઇચ્છારાથી કશું હતું—“મુશ્વર તને બચાવશે” કૈવળોએ એ વખતે ભૈરવી ઉપર કોઈની દ્રષ્ટિ પડી નહીં; અને એજ કારણથી આ ભેદ હિંચી શક્યો નહીં. જરી એક દિવસ માત્રથી ભૈરવી મને એ વખતે મળી હતી, જે વખતે હું અહીંયાં કારાગૃહમાં એકલી બંદિવાન હતી અને તેનીજ આગ્રાથી મેં સ્વામીજીની સાથે રહેવાનું સંકર્ષ લીધ્યું હતું. પંચેન્ટુ સ્થિતિ આજ મુખી મારો ધર્મ સાચવ્યો છે, સ્વામીજીને પણ મારા ઉપર લીધાસ હતો. જ્યારે જ્યારે એ મને કૃપાપર ગણાવા પ્રયત્ન કરતા ત્યારે હું

આટલું સાંભળતાં, શારદાને કંઈક ક્રોધ ચઢ્યો. તેણે ગંભીર સ્વરે જવાબ આપ્યો—“સ્વામીજી દયા કરો, આપ અહીંથી પધારી જાઓ, તમે નિશ્ચય જાણજો કે શારદાના આ શરીરમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી પોતાના સતિત્વ રત્નને કે જે સ્ત્રીઓના યથાર્થ પ્રાણ તુલ્ય છે તેને નષ્ટ નહીં જવા દે ! સ્ત્રીઓને માટે સતિત્વ એજ તેનું ધન છે ! એજ તેનું જીવન છે ! જે સ્ત્રીએ પોતાના સતિત્વની રક્ષા કરી નથી તે પતિત થઈને ઘોર નર્કમાંજ જન્મ જન્મોત્તર દુઃખી થવાની ! આપ નિશ્ચય માનજો, કે જે પોતાના માન, સન્માન તરફ દુર્લક્ષ્ય ધરાવે છે, તેની બહુજ યુરી દશા થાય છે. ( ક્રોધથી ) કુમારસ્વામી ! તું શા માટે સ્વામીના નામને નષ્ટ કરી રહ્યો છે ! સંભાળ, હજી પણ સંભાળ ! જા નહીંતો તારી યુરી દશા થશે ! જ્યાં સુધી શારદા જીવતી છે ત્યાં સુધી તેના શરીરને તલમાત્ર પણ સ્પર્શ કરવાની શક્તિ કોનામાં છે ? મુખ મારી નજર આગળથી ફર થા !


સ્વામી—( ક્રોધથી ) ખસ ચુપ રહે, નહીંતો આજેજ તારી યુરી દશા કરીશ. જોઈશું કે તને કોણ બચાવે છે !

એટલું કહીને કુમારસ્વામી આગળ વધવા જતા હતા. પણ એટલામાં શારદા છરો બહાર કાઢી ખસી જઈ દુર ઉભી રહી. સીંહણની માફક ગર્જના કરતી બોલી ખસ ફર થા ! આજથી તારૂં કાળું મોઢું મને બતાવીશ નહીં ! નહીંતો આ છરો તારા આત્માનું બલીદાન લેશે !

એ જોઈને કુમારસ્વામીએ જોરથી તાળી પાડી અને એજ ક્ષણે બે માણસો આ તરફ આગળ આજ્ઞા આવતા જણાયા.

## સસદશ પરિચ્છેદ.

### મદદનિશ મૂર્તિ.

 બાળકની બતાવેલી પેલી કોટડીમાં, વીરસેન છાનોમાનો ચીન્તામન સ્થિતમાં બેઠેલો છે. એક અડ-



વાડીઆ કરતાં વધારે દીવસ થઇ ગયા પણ હજુ એ બાળકનો કંઈ પત્તો નથી. સમય થતાં એક માણસ હમેશાં તેને ખોરાક આપી જાય છે, જે બહેરા મુંગાની માફક તેના પ્રશ્નોનો કંઈ પ્રત્યુત્તર આપતો નથી, વીરસેનની દશા ચીન્તાને લીધે દીન પ્રતિદીન ખરાબ થતી જાય છે. એ કેટલાએ વિચાર કરે છે. પણ એને આ રહસ્યની કંઈ સમજણ પડતી નથી. તેને બહાર દાઢી સ્વતંત્ર કરી શકવાની શક્તિ જે ભૈરવીમાં છે તો તે શા માટે હજુ સ્વતંત્ર કરતી નથી. વીરસેન પોતાના મનથીજ વીચાર કર્યા કરે છે, હવે અહીંથી ચાલ્યું જવું જોઈએ ! હવે અહીં રહી શકાય તેમ નથી. કોણ જાણે પીતાછ ઉપર કેવી કેવી વિપત્તિઓ આવી પડી હશે ? એ કેવી સ્થિતિમાં હશે ? મારા વિયોગમાં એમને કેવાં સંકટ સહન કરવાં પડ્યાં હશે ? ખીજું શરીરબાળાના પણ કંઈ સમાચાર મળતા નથી, હવે અહીં રહેવું તદ્દન અતુચીત છે.

એજ સમયે કેટલાંક માણસોના પગરવ તેણે સાંભળ્યા, એ ધ્યાન માંડીને સાંભળવા લાગ્યો. સમજાયું કે જે કોટડીમાં અત્યારે એ છે તેજ કોટડી તરફ કેટલાક માણસો આવે છે. વીરસેન ઝડપથી ઉઠીને દરવાજા બંધ કરી દીધો અને દરવાજાની પાસે ઉભા રહીને સાંભળવા લાગ્યો, હવે એને નિશ્ચય થયો કે કોઈ માણસો અહીંજ આવે છે. તેણે દીવો રાજ કરી દીધો, કોટડી ધનધોર અંધકાર-મય બની ગઈ.

એજ સમયે જે કોટડીમાં પોતે કેદ છે તેજ કોટડીના દરવાજા આગળ આવીને પેલા આવનાર માણસો ઉભા રહ્યા. એક બોલ્યો,—કાલ સાંજેજ મેં વીરસેનને આ કોટડીમાં જોયો છે. અને તે નિમંશય એમાંજ છે. એ અવશ્ય આ કોટડીમાં છુપાઈનેજ બેઠો છે.

ખીજો—તો, એ કોટડીનું તાણ ઉઘાડી નાંખો.

પહેલો—આવી ક્યાં છે ? મહારાજ ! આ કોટડીનો દરવાજો ઉઘાડી નાંખે વીરસેન ત્યાંજ લપાઈને બેઠો છે.

ત્રીજો—મારી પાસેથી આવી ખોવાઈ ગઈ છે. દરવાજો તોડી નાંખો.

હવે વીરસેનને સ્પષ્ટ માલમ પડ્યું કે એ શબ્દ કુમાર સ્વામીનાજ છે.

હુકમ થતાંજ કમાડો ઉપર હથોડાના ધાણુ પડવા લાગ્યા, કમાડ

પણ અઘડ, અઘડ ઓલવા લાગ્યાં. જણાય છે કે, હવે કમાડ લાગવામાં ખીલકુલ વાર નથી.

આ તરફ વીરસેનની દશા ધીરે-ધીરે ભયને લીધે ખરાબ થવા માંડી. ક્ષણે ક્ષણે પકડી જવાનો ભય તેને વધવા લાગ્યો. અધિકારમાં ઉભે ઉભે વીરસેન પોતાના ભાગ્યને ધીકારવા લાગ્યો. એટલામાં જ એક વિચિત્ર ઘટના થઈ, કોઈએ ધીરે-ધીરે આવીને વીરસેનનો હાથ પકડ્યો. વીરસેન ભયથી વળી વધારે વિહવળ બની ગયો; એનાં ગાત્ર શીથીલ થઈ ગયાં, આવનારે વીરસેનનું કાંડું પકડ્યું અને ખેંચતાં ખેંચતાં એને એક બાજુ કેટલે દૂર મુકી લઈ ગયો. વીરસેન કાષ્ટ પ્રતિભાની મારફત એની પાછળ પાછળ જવા લાગ્યો, મૂર્તિ કેટલાક દરવાજા ઓળંગતી ઓળંગતી વીરસેનનો હાથ પકડી એને કેટલે દૂર લઈને નીકળી ગઈ, આગળ જતાં વીરસેનને ઠંડી શીતળ હવાનો સ્પર્શ થવા લાગ્યો, અહીંયાં ઘણા દીવસથી એને એવી શાન્તિદાયક હવાનો સ્પર્શ થયો નહોતો, વળી થોડે છેટે જરીકે આગળ જતાં વીરસેન એક ખુલ્લા ઃમેદાનમાં જઈ પહોંચ્યો, તારા મંડળના પ્રકાશને લીધે તે કંઈ જોઈ શક્યો, કે એને લઈ આવનારી મૂર્તિ સ્થામ વસ્ત્રથી મુસજ્જત છે.

**મૂર્તિ ગાંભીર સ્વરે બોલી—**વીરસેન, એમ ના સમજીશ કે હજુ તું ખીલકુલ સ્વતંત્ર થઈ ગયો છે, હજુ તારે બહુજ કામ કરવાનાં છે, જો-મારી વાતોને ધ્યાન દઈને સાંભળ. જો કે તું અત્યારે સ્વતંત્ર છે, આ સ્થળે તારો કોઈપણ શત્રુ નથી, તથાપી તારે પગલે પગલે તારા સામે આફતો રહેલી છે, ભુલે ચુકે પણ તારે તારા ઘર તરફ જવું નહીં, હવે તારો પિતા વિન્ધ્યાચળમાં નથી, પણ તે મીર્જાપુરમાં રહે છે, એની પાછળ પણ હુંટારાઓની ટોળી શ્યાંજ કરે છે, સંભવ છે કે એ થોડા વખતમાં જ પકડાઈ જશે. એના મકાન ઉપર પણ જેટલાં નવાં માણસો રાખવામાં આવ્યાં છે એમાંથી કેટલાએ કુમાર સ્વામીના સાગરીત છે. છતાં પણ ત્યાં જવું વ્યર્થ છે, તું આ સ્થળેથી સીધો પશ્ચિમ દીશા તરફ ચાલ્યો જજે, લગભગ એ એક ગઢ ગયા પછી તને એક ખડેર મકાન જણાશે; આજનો આખો દીવસ તું ત્યાંજ ગુજરજે, સન્ધ્યા સમયે હું તને ત્યાં મળીશ. યદી જો કોઈ માણસ ત્યાં આવી ચઢે અને પુછે કે તું કોણ છે તો તારે “રણવીર” નામ જણાવવું, અને કહેવું કે હું વીરબાહુનો માણસ છું; લે આ તલવાર, અને સંકટ સમયે એનાથી તારી જાતનું રક્ષણ કરજે.

મૂર્તિએ એટલું કહીને તલવાર વીરસેનના હાથમાં આપી, વીર-  
સેને તલવાર લઇને નમ્ર ભાવે પુછ્યું—આપની કૃપાને માટે હું આપને  
શહસ્ત્રવાર ધન્યવાદ આપું છું. પણ કૃપા કરી હવે મને આજ્ઞા આપો,  
તો ઘેર જઇને મારા પીતાજીની રક્ષા કરું.

મૂર્તિ—તારા કરતાં તારા પીતાની ચીન્ટા મને અધિક છે. હું  
હવે ત્યાંજ જઈ છું. તું નિશ્ચિંત રહે, અને મારું કહ્યું માનીને અહીંજ  
રહે, નહીંતો પાંછો શરીયી પકડાશ.

વીરસેન—મહારાજ ! શું આપ સંધ્યા સમયે જરૂર અહીં  
આવશો ?

મૂર્તિ—અવશ્ય; તારે સંધ્યાકાળ સુધી મારી રાહ જોવી, અને  
કદાચ જો ના આવું તો સમજવું કે વળી કોઇ નવી આફત આવી  
પડશે, અને તરતજ તારે એ મકાનને છોડી દૂર ચાલ્યા જવું. તારી  
રક્ષા કરજે, હું સંધ્યા સમયે અવશ્ય આવીશ, બસ હવે ચાલ્યો જા. વિલંબ  
કરવાથી હું કદાચ બરાબર વખતે તારા પીતાની પાસે ના જઈ શકું!  
અને સંભવ છે કે હુંટારાઓ તેને પકડી લે.

વીરસેન એટલું સાંભળતાંજ એ મૂર્તિના જણાવેલા સ્થાને જવા  
નીકળ્યો, અને વીરસેનના ગયા પછી, ઉક્ત મૂર્તિએ એક જોરથી સીટી  
વગાડી, તરતજ કેટલાંક માણસો આમતેમથી નીકળી આવ્યાં, અને  
એલ્યાં,—મહારાજ, આજ્ઞા ?

મૂર્તિ—તમે લોકો હવે મીર્જાપુરમાં રવીસેનના મકાન તરફ  
ચાલ્યા જાઓ. થોડીવાર થઇ કુમાર સ્વામીએ વીસ માણસો એ તરફ  
મોકલેલાં છે. ભૈરવીને આ સમાચાર કહી, તમે તાકીદે ત્યાં જાઓ;  
હું પણ થોડીવારમાં ત્યાં આવી પહોંચું છું.

મૂર્તિની આજ્ઞા પ્રમાણે સર્વ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા; આ બાબત  
મૂર્તિ એક પથ્થરની શીલા ઉપર બેસી કંઈક વિચાર કરવા લાગી, વળી  
પાછી બેઠી થઇ એક દીશા તરફ રવાના થઈ.



## અષ્ટાદશ પરિચ્છેદ.

રવીસેનનું કેદ થવું.

આજ રાત્ર રવીસેનના આત્માને કંઈ એવું નથી પડતું. આજ પ્રાતઃકાળેજ કોઈ જાનુસે આવીને વીર-સેન વિન્ધ્યાચળ ઉપર મઠમાં કેદ હોવાના સમાચાર જાણાવ્યા છે. ણસ ! આટલા સમાચાર સાંભળતાં રાત્ર રવીસેનના નીરાશ હૃદયમાં આશાનો કંઈક સંચાર થયો. શત્રુથી અદ્વેષ લેવાની ખાતર તેની દક્ષીણ જીજ્ઞાસા દરકવા માંડી, પુત્રને મળવાના આનંદ્યાં હૃદયપૂર્ણ પ્રકૃતિ થઈ રહ્યું છે. યુદ્ધને માટે સૈન્યની તૈયારીઓ થઈ રહી છે, જાનુસે એ પણ સમાચાર ક્યા છે કે હુંદરાઓની ટોળી બહુજ ઘોડી છે એટલે લગભગ પચાસએક માણસોની છે. એટલાજ માટે રાત્ર રવીસેન સો કરતાં વધારે સૈનીકોની આવશ્યકતા ધારી નહીં. ઉક્ત સો મનુષ્યોનો કાદલો છુપી રીતે વિન્ધ્યાચળ પર્વત ઉપર જશે, અને રાત્રે એકએક હુંદરાઓ ઉપર હુમલો કરશે.

આત્યારે સન્ધ્યાકાળનો સમય થયો છે. ધીમે ધીમે અન્ધકાર વધે જાય છે. આજ અમાવાસ્યાની અન્ધકારમયી રજની છે. આકાશ પણ કાળા ઘટાથી ઘેરાયેલું છે, રાત્ર રવીસેનનું સૈન્ય તૈયાર છે. એઓ સર્વ, સ્વાગ વચ્ચમાં છુપાતા ધીરે ધીરે શહેરની બહાર આત્યા જાય છે. એ પહેલેથીજ નીયત કરવામાં આવ્યું હતું, કે, જ્યાં સુધી તેમણે એટલે ખીજ પચાસ મનુષ્યોએ, પહેલાં નીયત કરેલા મુકામે રાત્ર રવીસેન પોતાના પચાસ સાથીઓ સહીત નિશ્ચય કરેલા સ્થાનપર જઈ પહોંચે નહિ ત્યાંસુધી રહેવું. રાત્ર સાહેબ જરાબર સમયે ત્યાં જઈ પહોંચ્યા, અને તેમની મજડણી પણ ધીરે ધીરે ઉપર ચઢવા લાગી પેલો જાનુસ આ લોકોને રસ્તો બતાવે જતો હતો.

રાતના એ વાગ્યાનો સમય હશે, જે સમયે આ મજડણી મઠના દરવાજા નજીક જઈ પહોંચી. જાનુસે દરવાજા ઉઘાડ્યો, રાત્ર રવીસેન સ્વયં પોતાના પચાસ સાથીઓ સહીત અંદર પ્રવેશ કર્યો. ખીજ પચાસ મનુષ્યોનું દળ, રક્ષાને માટે બહારજ રાખવામાં આવ્યું છે.

આ લોક નિર્વિધને મઠના આંગણમાં પહોંચી ગયા, રસ્તામાં એક પણ મનુષ્ય તેમના જોવામાં આવ્યો નહીં. જ્યાં સુધિ એ લોકો મઠના આંગણમાં પહોંચ્યા ત્યાંસુધી સર્વ શાંત હતું, એક ખત્તી સુદ્ધાં સળગતી નહોતી.

અચાનક આંગણ સામેના પાંચેક દરવાજા ઉઘડી ગયા, અને લગભગ પચાસ લુટારાઓ હાથમાં ઉઘાડી તલવાર સહીત, વીર પોપાકમાં બહાર નીકળી આવ્યા, એમને દેખતાંજ રાજા રવીસેને પોતાના માણસોને લલકાર્યા, એતાવ્યા પણ ત્યાંતો પચાસ સૈનીકોમાંથી લગભગ વીસેક માણસો તલવાર લઇને આગળ વધ્યા, અને ખીજા ત્રીસ દોડતા લુટારાઓની મણ્ડલીમાં સામેલ થઇ ગયા. આ દ્રશ્ય જોતાંજ રાજા રવીસેનની સ્થિતિ બદલાઇ ગઇ, તેના પક્ષકારો હતા તે પણ ગભરાઇ ગયા.

સ્વામીજી આવ્યા અને લુટારાઓની આગળ આવીને બોલ્યા:—  
“રાજા રવીસેન ! હવે પણ કંઇ સમજણ પડી કે નહીં. તું જાણે છે કે મારો અધિકાર કેટલો મોટો છે ? ( સૈનીકોની તરફ નજર કરીને ) કદી જો તમને તમારા પ્રાણની પરવા હોય, તો શસ્ત્ર અહીં મુકી મુકીને ચાલ્યા જાઓ.”

લુટારાઓની આટલી બધી મણ્ડળી દેખી બધાનાં ગાત્ર શીથીલ થઇ ગયાં, રાજા રવીસેનના પ્રત્યેક નવા રાખેલા સિપાહીઓ પોતપોતાના પ્રાણ બચાવવાની ખાતર નાશી ગયા; રાજા રવીસેનના જે છુના સાથી અથવા બહુજ દીવસથી નોકર હતા તે લોકો પ્રાણાર્પણ કરવાને તૈયાર થઇ ગયા.

એજ સમયે રાજા રવીસેને તેઓને યુગ્મ મારીને કહ્યું:—“વ્યર્થ પ્રાણ ના ગુમાવો ! જાઓ મારા ઘરની રક્ષા કરો ! પણ એ લોકોએ માન્ય કર્યું નહીં અને ઉલટા જોરથી લુટારાઓની ઉપર તુટી પડ્યા. રાજા રવીસેન પણ તરવાર કાઢી એ લોકોને સાથે લડવાને તૈયાર થઇ ગયો; લજ્જાવશ થઇને કેટલાક નવા રહેલા નોકરો પણ એમાં સામેલ થયા. પણ આ સુદ્ધ ક્ષણ માત્રમાં સમાપ્ત થઇ ગયું. સર્વ લુટારાઓને હાથે બંદીવાન થઇ ગયા. અને જે બચી ગયા તે પોતાના પ્રાણ બચાવીને નાશી છુટ્યા.

સ્વામીજી ફરીથી બોલ્યા:—“બળવાન મનુષ્યોનો એ ધર્મ

કે દુઃખી લોકોને સતાવવાં ( પોતાના સાથીઓ તરફ નજર કરી રાજા રવીસેનના નોકરોને બતાવીને ) એઓને હવે બહાર કાઢો.” સ્વામીજીની આજ્ઞા થતાંજ કેટલાક છુટારાઓ આગળ વધ્યા અને રવીસેનના નોકરોને બહાર કાઢી આણ્યા. ફક્ત રાજા રવીસેન અને તેના મંત્રી રવીદત્તનેજ બંદીવાન રાખવામાં આવ્યો હતો. એ વખતે પેલો જામુસ સ્વામીજીની સન્મુખ આવીને બોલ્યો ! બહારનાં મનુષ્યોને પણ સખ્ત પહેરા નીચે રાખવામાં આવ્યાં છે. હવે શી આજ્ઞા છે ?

એ લોકોને મુક્ત કરો અને સમજાવી દ્યો કે આ ખીના કોઈની આગળ પ્રકટ કરવી નહીં, અને તેમ થયેલું જો કદિ જાણવામાં આવશે તો તેમના પણ પ્રાણ લેવામાં આવશે ! ( રવીસેન તરફ દૃષ્ટી ફેરવીને ) એને કેદખાનામાં લઈ જાઓ, અને રવીસેનની તાકીદે ખોળ કરીને આનો તાકીદે નીવેડો કરી નાંખવાની જરૂર છે. કહીને સ્વામીજી ચાલ્યા ગયા !

રાજા રવીસેન તથા રવીદત્તને ચાર માણસો પકડી કેદખાના તરફ લઇ ગયા, અન્ય પોતપોતાના સ્થાનપર વીઘાય થયા.

આ તરફ નાશી છુટેલા મનુષ્યો ત્યાંથી કેટલે દૂર નીકળી ગયા કે પેલી ભૈરવી તથા તેની સાથે જે યોગીનીઓ તેઓની સન્મુખ આવીને ઉભી રહી. ભૈરવી આગળ આવીને બોલી—“તમે લોકો ક્યાં ગયા હતા અને અત્યારે ક્યાં જાઓ છો ?

અધિકારમય રજનીમાં, આ દળમાં વધારે માણસ હોવા છતાં ફક્ત એકજ મશાલ જણાતી હતી, ચારે બાજુ ધનધોર જંગલ હતું, સર્વની પાસેથી શસ્ત્ર સ્વામીજીએ ખુંચાવી લીધાં હતાં, એઓ નિઃશસ્ત્ર થઇને જતા હતા. એવી સ્થિતિમાં ભૈરવીના આ પ્રકારનો આવિર્ભાવ જોઇને બધા હરી ગયા, અને કોઇથી કંઇપણ ઉત્તર આપી શકાયો નહીં, બસ સુપચાપ એકીટસે ભૈરવીના સામું જોતા સર્વ ઉભાજ રહ્યા.

ભૈરવીએ પ્રુતઃ ગંભીર શબ્દથી પ્રશ્ન કર્યો—ઉત્તર કેમ આપી શકતા નથી ? સાચું કહો તમે લોકો અત્યારે ક્યાંથી આવો છો ? ખંડીવાની કંઇપણ જરૂર નથી.

એમાંથી એક જણ આગળ આવીને બોલ્યો—“મા આજ એક મહા રીષ્ટગૃહમાંથી અમે બચીને આવ્યા છીએ. કદી જો પરમાત્માની અવદૃષ્ટા થઇ હોત તો આજ હમારા લોકોના જન બચી

શક્ત નહીં, આજ અમે પુરેપુરા રસાઇ ગયા હતા, આજ હમે અવશ્ય એ લુ'ટારાઓને હાથે.....

ભૈરવી—હે ! લુ'ટારાઓને હાથે !! ક્યાં ? ક્યાં ?

મનુષ્ય—આજ અમે લોકો રવીસેનની સાથે લુ'ટારાઓ સામે લડવાને, અને વીરસેનને છોડાવાને માટે આવ્યા હતા. કોણ જાણે ક્યાંથી અમારામાં લુ'ટારાઓની ટોળીમાંના લગભગ ત્રીસેક માણસો આવીને મળી ગયા હતા, અને આજેજ સવારે એમણે વીરસેનને કેદ થવાના સમાચાર રવીસેનને કહ્યા હતા, તેથીજ રવીસેન મહારાજે કેટલાએક બહારના મનુષ્યો ખોલાવીને રાખ્યા, અને એમને સાથે લઈ આજ એ વાગે રાતે અમે મઢમાં આવ્યા, એ કોઈએક જાણુ-ભેદનાંજ કારસ્તાન હતાં. માતૃશ્રી અમારા લોકો પાસેથી શસ્ત્ર ઝુ'ટવી લઈ, દયા કરીને અમને છોડી મુક્યા છે.

ભૈરવી—અને રવીસેન ?

મનુષ્ય—એ પકડાઈ ગયા છે. તેની સાથે તેમના પ્રધાન રવી-દત્ત પણ છે !

એટલું સાંભળતાંજ ભૈરવી શોક સમુદ્રમાં ડુબી ગઈ. બહુજ વાર પછી ખોલી, રવીસેન ભુલી ગયો, એ જાણુભેદ નહીં પણ લુ'ટારા હશે, અસ્તુ, હવે આપણે શું કરી શકીએ ? હીક, તમે લોકો જાઓ અને ધ્યાન રાખો કે આ બાબત કોઈની આગળ પ્રકટ ના થાય નહીં તો લુ'ટારાઓ અવશ્ય તમારા લોકોના જન લેશે ! હવે એ બાબતને ભુલી જાઓ અને છાનામાના ઘેર જઈને બેસો.

ભૈરવી એટલું કહીને ઉતાવળથી એક બાજુ રવાના થઈ ગઈ. પેલા સર્વ મનુષ્યો પણ પોતાના કર્મ ઉપર પસ્તાતા પસ્તાતા પોત-પોતાના ઘેર ચાલ્યા ગયા.

એકોન્વિંશત પરિચ્છેદ.

ભાગીરથીમાં ભૈરવી મંડળ.

અત્યાર સુધી વરસાદે ઘડીભર વિશ્રાંતિ લીધા થીવાય વર્ષાનું કાર્ય છે, જુવો ! આજ કાલે વરસાદ બીજકેલ અંધ

હો છે. આકાશ નિર્મળ બની ગયું છે. ભગવાન શિતરખિ પોતાની સંપૂર્ણ કળાઓથી પહાડ જંગલ, મેદાન, નગર, ઇત્યાદી સર્વ સ્થળને પૂર્ણ રીતે પ્રકાશિત કરી રહ્યા છે. જગજગતની ભાગીરથીના ઉન્મત્ત તરંગો ઉછાળા મારી રહ્યા છે. વર્ષાદના દીવસ હોવાથી ભાગીરથીની પડતી, નીકળતી વહેતી ધવલ ધારા બહુજ પ્રખળ દ્રષ્ટીગોચર થાય છે. જો કે ભાગીરથીમાં અત્યારે રાતના સમયે નાવ લઇ જવું એ કઠીન કામ છે, તથાપી કોઇ એક માછી વિન્ધ્યાચળ તરફથી મીર્જાપૂર તરફ ઘણીજ ઉતાવળી ગતિથી નાવ હંકારી રહ્યો છે. નાવમાં ચાર પાંચ માછીઓની વચમાં વળી કોઇ અન્ય મનુષ્ય બેઠેલું જણાય છે, પ્રત્યેક જણે ભગવાં વસ્ત્ર શરિર પર ધારણ કરેલાં છે. અને એ સર્વની આગળ ચીપીઆ અને કમંડળ પણ આ સમયે પ્રત્યક્ષ થાય છે. એમની સાથે ત્રણ સ્ત્રિઓ પણ છે, આ વખતે એ ત્રણે એ પણ યોગીનીનાજ વેપ ધારણ કરેલો છે.

નાવ અત્યંત વેગે ચાલ્યું જાય છે. અને તેથીજ એમ ધારણા બાંધી શકાય છે કે કહો ના કહો પણ કંઈ જરૂરનું કામ આવી પડેલું છે. નાવ હજી આગળ તેજ ગતિથી ચાલ્યુંજ નહતું હતું, કે એટલામાં એમાંથી એક સ્ત્રી ઉઠીને ઉભી થઇ ગઇ, તથા ચારે બાજુ ધ્યાન દઇને જોવા લાગી, બહુ એ ધ્યાન આપવા છતાં ચારે દિશામાં કંઈ પણ નજરે પડ્યું નહીં, હવે સ્પષ્ટ જાણખી શકાય છે કે શોહ ! આ તો ભૈરવી !

ભૈરવીએ આસ્તેથી ઉદ્ગાર કાઢ્યા—“ ભોળા ! ભોળા ! ” ભોળા નાવની અંદરની બાજુથી ઉપર આવ્યો; કોણ જાણે વળી ક્યાં છુપાયો હશે !

ભૈરવી—આગળ ચારે દિશામાં નજર નાંખી, પણ કોઇ નાવ નજરે ચડ્યું નહીં ! હવે આપણે શું કરવું જોઈએ ?

ભોળો—હમને એવી ઠીક, ઠીક ખખર મળી હતી કે, આજ તેઓએ પેલું પુરાણું મકાન છોડી દીધું છે, અને સ્વામીજી નાવપર વીરસેન, રવીન્દ્ર, તથા શારદા, અને રમ્ભાને લઇને પેલા મકાનથી કંઈકે નાદ છે. સમાચાર જણાવનારે એટલે સુધી જણાવ્યું છે કે એ લોક, હાલ ઘડી મઠમાંથી બહાર નીકળ્યા છે, અને ગંગાજી તરફ ચાલ્યા જાય છે. ત્યાંથી નાવમાં બેસીને જ્યાં જવું હશે ત્યાં જશે.



આ સમાચાર સાંભળતાંજ, હું આપની પાસે દોડ્યો, દોડ્યો આવ્યો અને આપને સર્વ હઠીકત નિવેદન કરી.

ભૈરવી—પણ આટલી ત્વરા કરવા છતાં, પણ એમનો પત્તો લાગતો નથી ! હવે શું કરવું ? હીક ! પણ આ સમાચાર તને કોણે આપ્યા હતા ?

ભોળો—વીર બાહુના વિશ્વાસુ સેવક શોભદત્તને તો કદાચ આપ સારી રીતે જાણખતાં હશે ?

ભૈરવી—હા, હા ! હું જાણું છું, એ જુદા સમાચાર કહે એવો માણસ નથી. હીક નાવને કીનારે બાંધી મારી એ સાથિનીઓને ઉપર ઉપર મોકલો ?

માછીઓને નાવ કીનારે ઉભું રાખવાતું 'કહી દીધું', અને ભૈરવીની બંને સહાયીકાઓ ઉપર આવી પહોંચી.

એમને ઉપર આવતાં દેખી ભૈરવી બોલી—“ જુવો આજ મહા વીકટ કામ આવી પડ્યું છે. ધારણા બાંધી રાકાય છે, કે હવે અમારે હજુ પણ મહાન કષ્ટ ઉઠાવવાતું છે. હીક કુસુમ ! તારો શો વિચાર છે ?

કુસુમ—મારો વિચાર ગમે તે હો ! પરંતુ આપ મને જે આજ્ઞા કરો તે ઉઠાવવાને તૈયાર છું. અગ્નિમાં ફેલવું પડે, શત્રુઓ સાથે યુદ્ધ કરવું પડે હું તારાઓના કોપાગ્નિમાં શરિરની આહુતી આપની પડે તો પણ હું, સર્વ કંઈ સહન કરવાને તૈયાર છું, આપ શરમાવો કે મને શો હુકમ છે ?

ભૈરવી—એ દિવસના સમાચાર તો હું જાણું છે, કે જે દિવસે રાજા વીરસેનને કેદ કરવામાં આવ્યો છે. હવે આગળ સાંભળી લે,—છતાં નાશી છુટેલા મનુષ્યોને એ સમાચાર પ્રકટ કરવાની મના કરવામાં આવી હતી, કે એમણે રાજા વીરસેન કેદ થવાના અને બંનેજા ખીનાના સમાચાર કોઈને જણાવવા નહીં; પરંતુ એ સમાચાર છાંના ના રહ્યા અને વાત ઉઘાડી પડી ગઈ, એજ કારણથી સ્વામીજી પોતાનું મુળ સ્થાન ( મઃ ) ત્યાગીને કંઈ ચાલ્યા ગયા, પણ એ ક્યાં ગયા એ તો હજુ સુધી કંઈ પત્તો નથી; પણ ખચર મળી હતી કે, એ લોક નાવમાં બેસીને નાશી ગયા છે; એની શોધમાંજ હમે અહીં આવ્યાં હતાં, પણ માવમ પડે છે કે, અજન્વાળી રાત હોવાથી તથા

આકાશ નિર્મળ રહેવાથી એ લોકો નાવ દ્વારા જંગલમાં થઇને ગયા નથી, પણ જંગલમાં ને જંગલમાં ચાલ્યા ગયા છે, ગમે તે રીતે તેની શોધ કરવાની ખાસ જરૂર છે, હાલ મેં નાવને કીનારે રાખવાને હુકમ કર્યો છે, આ વર્ષતે દરેકે અલગ થઇને શોધ મેળવવી પડશે, એટલાજ માટે કહું છું, કે કામ મુશ્કેલીનું છે. તું તેની જોળમાં એકલી જઇ શકીશ ?

કુસુમ—મેં શરવાતથી આપને જણાવી દીધું છે કે, આપની આજ્ઞા પાલન કરવાને હું હરેક પ્રકારે સર્વદા તૈયાર છું. હવે મને પુછવાની શું આવશ્યકતા છે ?

ભૈરવી—જહુજ સાહે; તો તારે નાવમાંથી ઉતરીને પશ્ચિમ દિશા તરફ જવું, તારા રક્ષણને માટે ખીજ એ સાધુએને પણ નીચત કરવામાં આવ્યા છે !

કુસુમ—કોઇ હોય કે ના હોય, હું તો તૈયારજ છું !

ભૈરવી—ઠીક સરલા તું શું કહે છે ?

સરલા—માંતુશ્રી ! મારા વિચારમાં તો એમ આવે છે કે સ્વા-મીજી કંઈ નાશી ગયા નથી, પણ પ્રકૃત લોકોને, ઠગવાને માટે આ એણે એક જાતનો ઢાંગ રચ્યો છે. કદાચીત્ એનાથી એની એવી મતલબ હોય કે, જોઇએ તો ખરા કે હવે લોકો શું કરે છે ? મારી ઇચ્છા તો એ છે કે એક વખત સારી રીતે મઠમાં તપાસકરવી જોઇએ, આપજ કહેતાં હતાં કે એ મઠમાં એવા સ્થાન છે કે, જ્યાં વર્ષોનાં વર્ષો સુધી માંજુસ છૂપાઇ રહે તો માલમ ના પડે, કદી જો આપ આજ્ઞા કરો તો હું એ બાબતું જઉં !

ભૈરવી—તારી વાત પણ માંનવા જેવી છે, ઠીક તારી સાથે જહુજ આવીશ આ તરફ એ વાતો થઈ રહી હતી કે એટલામાં નાવ કીનારે આવી પહોંચ્યું, સર્વ ઉતરીને ઘાટ ઉપર ઉભા રહ્યા, પછી ભૈરવી પોતાની સહાયીકાઓ સાથે નીચે ઉતરી.

ભૈરવીએ નીચે ઉતરી, દરેકને યથા યોગ્ય કાર્ય સમજાવી દીધું, કુસુમને પણ એક તરફ રવાના કરી દીધી અને પોતે સર્વને લઇને મઠ તરફ વીદાય થઇ.

પાહંગણ ! હવે આ લોકોને તો એ બાબતું જવાબ દો. અને આપ તરિક્ક લઇ જરીક મારી સાથે ચાલો; નજર કરો મઠથી થોડે

દૂર પશ્ચિમ દિશા તરફ એક જુનાં ખણ્ડેરમાં વીરસેન એકલો બેઠો બેઠો કોઇના આવ્યાની રાહ જોયા કરે છે. કવચિદ્ આમ તેમ આંટા મારે છે; કવચિદ્ ધનધોર ચિન્તામાં નિમગ્ન થઇને પોતે પોતાની મેજે-  
જ કંઈ ખખડવા લાગે છે, એ આપોઆપ બોલ્યો—“ સન્ધ્યા તો સન્ધ્યાપર જુરખના ખાર વાગવાનો સમય થયો છે, પણ હજી સુધી એ મૂર્તિનો કંઈ પતો નથી, કોણ જાણે કંઈ આફત આવી પડી, યાતો કોઈ કાર્યમાં ફસઈ જવાથી એ મૂર્તિ આવી શકી નહીં. હવે શું કરવું જોઈએ ? શું એ મૂર્તિની સૂચના મુજબ હવે આ મકાનનો ત્યાગ કરીને નાશી છુટવું જોઈએ; નહીં, નહીં; હજી કંઈક એની રાહ જોવી જોઈએ. સંભવ છે, કે, કદાપી કોઈ કામમાં ફસઈ પડવાથી તે વખતસર આવી શકી નહીં હોય; અસ્તુ હજી કંઈ થોડો સમય વધારે વાટ જોવી જોઈએ.

એટલામાંજ તેના વિચારમાં ખલેલ પડી, તરતજ કોઇના પગ-  
રે તેને ચમકાવ્યો, તે ધ્યાન દઇને એ ખાલુ જોવા લાગ્યો, કે તર-  
તજ એક ભયંકર આ કૃતિનો મનુષ્ય ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને તખી-  
યત ખગાડીને બોલ્યો—” તું અહીં શા માટે આવેલ છે ? તારું  
નામ શું છે ?

વીરસેન—મારું નામ રણવીર છે, હું વીરખાહનો સાથી છું !

આવનાર—કોણ વીરખાહ અને કોણ રણવીર ? તારે આ સ્થળે આવવાનું કારણ ?

વીરસેન—એજ વીરખાહની આજ્ઞાથી આવ્યો છું, તું કોણ છે, અને તારે આ સ્થળે આવવાનું પ્રયોજન ?

આવનાર—હું કોણ છું ? હું આ જગ્યાનો રાજા છું ! ( એક મનુષ્યને ખુમમારતાં ) ખહાદુર !! જરા દિવો તો લાવ ?

તરતજ એક મનુષ્ય દિવો લઇને ઉપરથી નીચો ઉતર્યો એ વખતે વીરસેન પકડક જવાના ભયથી થથરી રહ્યો હતો; પણ નાશી જવાનો એક રસ્તો નહોતો, આવનાર તેની સામેજ ઉભો રહ્યો હતો. ખીજો કોઈ પણ રસ્તો નહીં હોવાથી, વીરસેને તલવારપર હાથ નાંખ્યો અને ઝડવાને તૈયાર થઇ ગયો.

એટલામાં ખહાદુર પણ ખત્તી સહીત સામે આવીને ઉભો રહ્યો અને વીરસેનને જ્ઞેતાંજ ઝુકીને જોઈ ગાળ કહ્યો—” આનો રાજા

રવીસેનનો છોકરો વીરસેન ! એને સત્વર પકડવો જોઈશે. એના ગેળ થવાથી સ્વામીજીએ હમને લોકોને ધીક્કાર, શીટકાર આપ્યો હતો; એટલું કહીને એણે જલ્દીથી ખત્તી એકજગાએ સુકી દિધી, અને પોતે જોરથી વીરસેન ઉપર ધસ્યો. પેલો પહેલો માણસ પણ તેની સાથે આગળ ધસી આવ્યો.

વીરસેન પહેલેથી તલવાર બહાર કાઢીને લડવાને તૈયારજ થઈ ગયો હતો; જે વખતે પેલા બે માણસો એકી સાથે આગળ વધ્યા તેજ વખતે તેણે એક જોરથી ધાવ કર્યો અને પહેલીજ વખતે બહા-દુરતું માથું ધડથી અલગ કરી નાંખ્યું, પણ પેલા ખીજા માણસને વીરસેન તાકીદે છતી શક્યો નહીં, લગભગ કલાકેક સુધી લડાઈ ચાલુ રહી; પણ કોઇની હારજીત થઈ નહીં, વીરસેન આ વખતે થાકી ગયો હતો, એના બાહુ શીથિલ થઈ ગયા હતા. અને શારીરિક શક્તિ ક્ષય થવા માંડી હતી; એ મન સાથેજ ભગવતિનું સ્મરણ કરતાં હીમતથી લડે જતો હતો. એજ સમયે આવનાર ચીલાઈને જુમ પાડી ઉઠ્યો—“બસ આજ છેલ્લો વખત છે; લે સંભાળજે” એમ કહેતાંની સાથે તેણે તાડુકીને તરવારનો એક જોસભેર ધા કર્યો પણ વીરસેન પોતાની જાતને અડચણનાં વખતે બહુ ચાલાકીથી બચાવી લીધી, અને ધૂમતા તલવારનો એક એવો હાથ જમાવી દીધો કે, કે પેલા આવનારની ગરદન કાપી નાંખી આજ સમયે “શાખાશ ! શાખાશ !” આનંદોદ્ગાર કાઢતી પેલી કાળી મૂર્તિએ આવીને સ્નેહથી વીરસેનને બાથમાં ધાલી દીધો.

જે કે વીરસેન પોતાના બેડ શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવી શક્યો હતો. પણ તેની દશા આ વખતે ખરાબ થઈ રહી હતી. એને એક ક્ષણ પણ હિમા રહેવું બહુજ મુશ્કેલ લાગતું હતું. જો આ અણીના સમયે પેલી મૂર્તિ ના આવી પહોંચી હોતતો અને તેને ના પકડી લીધો હોતતો તે અવશ્ય પૃથ્વી ઉપર અંજળાઈ પડત.

મૂર્તિ ધીમે રહીને તેના મસ્તિષ્કપર હાથ ફેરવતાં બોલી—“વીરસેન તારી શીસ્થિતિ થઈ રહી છે ? આ લોક તારી પાસે ક્યાંથી આવી પહોંચ્યા ?

વીરસેને બહુજ કષ્ટથી ઉત્તર આપ્યો—” હું અત્યાર સુધી એડા એડા તમારી રાહ જોયા કરતો હતો, અને વિચાર કરી રહ્યો હતો કે

આપ હજી મુઠ્ઠી કેમ ના આવ્યાં. એટલામાંજ ( એઉ મુઠ્ઠાં તરફ આંગળી કરતાં ) એ ખેઉ આવી મને અસહ્ય સતાવા લાગ્યા અને સ્વામીજીની પાસે લઈ જવા મને પકડવા લાગ્યા, પછી મારે પણ લા-ચારીની સાથે મારી રક્ષાને માટે આપની આણુ મુજબ રાત્ર ઉઠાવાની નજર પડી જેતું પરિણામ આપની નજર આગળજ છે. એ બધું હીક પણ આપ કૃપા કરી જણાવશો કે મારા પીતાજી શી સ્થિતિમાં હશે ?”

મૂર્તિ—એમને પણ કેદ કરવામાં આવ્યા છે. એ દીવસે મને જતાં સહજ વિલંબ થયો તેતુંજ એ પરિણામ છે; બસ એજ કારણથી હુંટારાઓ તેને છેતરીને મઢમાં લઈ ગયા અને એ પકડાઈ ગયા.

વીરસેન—હવે શું થશે ? હવે હુંટારાઓ અવશ્ય તેમના પ્રાણ લેશે.

એટલું કહીને વીરસેન આકંઠ કરવા લાગ્યો અને મૂર્તિ તેને સમજાવવા લાગી. થોડીએક વાર પછી વીરસેન કંઈ શાન્ત થયો અને બોલ્યો—હવે શું કરવું જોઈએ ?

મૂર્તિ—તું શા માટે ગભરાય છે; જે થશે તે હીકજ થશે. ગભરાવાથી બધું કામ વ્યર્થ જશે હાથમાં આવેલી બાજી અદ્ધર ઉડી જશે. સમજો !

શ્લોક

વિપદ ધૈર્ય યથા મ્યુદયેક્ષમા ! ઇત્યાદિ.

વિપત્તિમાં ધૈર્યજ મનુષ્યને કામમાં આવે છે, જે ધૈર્યનો ત્યાગ કર્યો તો એક ક્ષણભર પણ મનુષ્યત્વ કામ નહીં રાકતું નથી.

ખાસ કરીને વિપત્તિમાં તો ધૈર્ય એજ સહાયક, ધૈર્ય એજ એજ રક્ષક બને છે. એટલા માટે તું પણ ધૈર્ય ધારણ કર અને જે હમે લોકો શું કરીએ છીએ, ફેકટ ગભરાવાથી બન્યા બનાવો રચેલ ધુળમાં મળી જશે.

વિરસેન—હીક તો હવે એમને છોડાવવાનો કયો ઉપાય કરવામાં આવે છે ?

મૂર્તિ—સમાચાર મળ્યા છે, કે સ્વામીજી મઢ છોડીને કંઈ ગાલ્યા ગયા છે, સાથે તારા પીતાને પણ લઈ ગયા છે; એની શોધમાં ઘણા માણસોને મોકલવામાં આવ્યા છે, આશા છે કે સત્વર તેનો પત્તો મળી જશે અને.....

એજ વખતે એક મનુષ્ય દોડતો આવ્યો અને બોલ્યો—“નાસો નાસો, તમારો જન સંભાળો, સ્વામીજી પોતાની મણ્ડળી સાથે અહીં આવી પહોંચવાની તૈયારીમાં છે.

એટલું કહી પેલો માણસ ત્યાંથી જીવ લઈ નાઠો, અને જોત જોતામાં દષ્ટિ મર્યાદાની બહાર થઈ ગયો. આ તરફ મુર્તિ પણ વીરસેનને અહીંથી નાશી છુટવાનું કહી ત્યાંથી અતંધ્યાન થઈ ગઈ.

વીરસેન શું કરે, જાણે બહાવરો ના બન્યો હોય તેવી રીતે મૂઠની માથે ત્યાંજ એસી રહ્યો; તેનાથી ના નાશી જવાયું, કે ના કંઈ વીચારી શક્યો, એતરફ થોડીજ વારમાં સ્વામીજી પણ પોતાની મંણ્ડળી તથા રવીસેન, રવીદત્ત, શારદા, રમ્ભા, વીગેરેની સાથે આવી પહોંચ્યો.

આ સમયે રવીસેનની વિચિત્ર દશા થઈ હતી, હાથમાં હાથ કડી હતી, પગમાં કંઈક ઢીલી ચાલી શકાય તેવી બેડી નાંખવામાં આવી હતી અને બન્ને બગલેથી બે માણસોએ સખ્ત રીતે પકડેલો હતો, રવીદત્તની પણ એ દશા હતી. લેદ માત્ર એટલોજ હતો કે એના હાથમાં હાથકડી નહોતી, શારદા, રમ્ભા ઇત્યાદીને ચારે બાજુથી આઠેક મનુષ્યોએ ઘેરેલાં હતાં.

પોતાના પિતાની ઉક્તા દશા દેખી, વીરસેનને અસહ્ય ક્રોધ ચઢી આવ્યો. એ ભુખ્યા વ્યાઘ્રની માથે છલંગ મારતો એકાએક પેલા બે માણસો કે જેણે રાજા રવીસેનને બગલમાંથી સખ્ત રીતે પકડ્યો હતો તેઓના ઉપર તૂટી પડ્યો. અને જોત જોતામાં એણે એ બેજ નજીબે યમપૂરીમાં પહોંચાડી દીધા. ત્યારબાદ તેણે પિતાજીના ચર્જામાં જડેલી સાંકળો એકદમ તોડી નાંખી, પાછો રવીદત્તના રક્ષકોની તરફ ધસ્યો, તથા ક્ષણ માત્રમાં એકને શીરવીહીન કરી નાંખ્યો. સ્વામીજી વીરસેનની આવી વીરતા જોઈને દિગ્મદ્ બની ગયો. એકાએક વીરસેનના આવી-ભાવ તેને વધારેને વધારે આશ્ચર્ય પમાડી રહ્યા હતા. જેવી રીતે કાગડાઓના ટોળામાં પણ શ્રેષ્ઠ ગરૂડો નિર્ભય દૂર પણે ધુમ્મી રહે છે. યાતો પ્રયંડ કાયા ધારી મદ્ગરતા હાથીઓના ઝુણમાં જેવી રીતે સિંહ નિર્ભય રીતે વિહાર કરે છે, તેવીજ રીતે ક્રોધને લીધે વીરસેનની પણ એ દશા થઈ રહી છે.

પિતૃપ્રેમ અને ક્રોધને લીધે તે આત્મ વિસ્મૃત સમાન થઈ ગયો.

છે. એ નહોતો જાણતો કે આતું પરિણામ શું આવશે? એ જે વખતે ફેદતો કે રવીદત્તની તરફ ધસ્યો તેજ વખતે સ્વામીજીએ પણ પોતાના માણસોને હાંક મારી ઉત્તેજિત કર્યા, એઓ સર્વે એકાએક વીરસેન ઉપર ફેદિ પડ્યા, પણ એ બાબતપર વીરસેનનું ખીલકુલ લક્ષ્ય નહોતું, એની તલવાર વીજળીની માફક ચમકી રહી હતી, એણે વાતમાં ને વાતમાં ચાર માણસોને નર્ક કુણ્ડનો રસ્તો બતાવી દીધો. આ બાજુ રવીદત્તે સ્ફૂર્તિથી તલવાર ઉપાડી લીધી, અને ઉભે ઉભે ચારે બાજુથી પડતા ધાવ ઝીલવા લાગ્યો; પણ અધીક સમય સુધી તે સાંભળી શક્યો નહીં અને ભૂમિ ઉપર ગળડી પડ્યો, પણ આટલા મનુષ્યોના આક્રમણ છતાં વીરસેન યુદ્ધમદમાં ગીરજતાર બની ગયો હતો. તેની તલવાર કેટલાંએ માણસોનાં શીર ધડથી અલગ કરી રહી હતી. હજુપણ શત્રુ રક્તપાન કરવાને ત્રણતુર જણાતી હતી. વીરસેનની દૃષ્ટી એકાએક સ્વામીજી ઉપર પડી જે ઝડપથી શારદા અને રમ્ભા તરફ જતો હતો, વીરસેન ઝપાટાબંધ ત્યાં પહોંચ્યો અને ધારતો હતો કે એકજ ધાવથી સ્વામીજીનું મસ્તિક ધડથી અલગ કરી નાંખી તેને નર્કનો પંથ બતાવું. પણ એટલામાંજ કોઇએ આવીને પાછળથી વીરસેનના ઉપર ધાવ કર્યો, વીરસેનને સચોટ ચોટ લાગી અને એ ચક્કર ખાંધને ભૂમિ ઉપર પડ્યો; તેને ઢળી પડતો દેખી રવીસેન, રવીદત્ત, શારદા ઇત્યાદિ જોરથી રો કકળ કરી ઉઠ્યાં. પણ વીરસેન સાવચેત થઈને કહ્યું—“ જોહ! સર્જૂડ ચોટ વાગી. તમે ગભરાવો નહીં; હું એ દુરાચારી સ્વામીને માર્યા શીવાય મરી શકવાનો નથી.”

તેનો શબ્દ સાંભળીને રવીસેન ઇત્યાદીને કંઈક હીંમત આવી, આ તરફ વીરસેનને પડતો જોઈ પ્રત્યેક જણ એ બાજુ ફેદિ પડ્યા અને જોત જોતામાં વીરસેનને કેદ કરી દીધો.

આજ પછે એક ચોર વળી કંઈ અત્રૌદિકિ ઘટના થઈ. સ્વામીજી ક્રોધિત મુખ મુદ્રાએ હોઠ પીસીને યુમ પાડી ઉઠ્યા “આજેજ આ દૂષ્ટોનો નાશ કરવો જોઈએ. હવે વિલંબ કરવાની કંઈ જરૂર નથી, આ ઘડી એને આ મકાનના આંગણમાં બંદી ચાલો. વીરસેન, રમ્ભા અને શારદાને અલગ કોટડીમાં પુરી ઘો તથા રવીસેન, રવીદત્તને આંગણના મધ્યભાગમાં પહોંચાડો અને જલ્દાને સત્વર આ સ્થળે લાજર કરો.”

એટલું કહીને સ્વામીજી ત્યાંથી ચાલ્યા જવાનું ધારતા હતા, કે એકાએક બહારથી શબ્દ થયો—“ નહીં, એમ નહીં થઈ શકે. તું એ લોકોના પ્રાણ નહીં લઈ શકે : સાવધાન ! સાવધાન !! ” કહેતી ગર્જના કરતી સાક્ષાત મહીષ મર્દિનિ સ્વરૂપે ત્રણ ભૈરવીઓ આવીને સન્મુખ ઉપસ્થિત થઈ, જેની પાછળ ભરમારગાદીત પાંચ સશસ્ત્ર સાધુઓ તેની આસાનીજ રાહ બેતા ઉભા રહ્યા છે.

## વિષત પરિચ્છેદ.

### જંગલમાં.

જે સમયે ભૈરવી પોતાની સહાયીકાઓની સાથે લુટારાઓની શોધમાં નીકળી, એ વખતે વાઘાઓ જળ ભરી ભરીને આકાશના મધ્ય ભાગમાં પર્યટન કરી રહી હતી. અંધારું ચારે બાજુથી ધીરે ધીરે ઘેરાતું ઘેરાતું આગળ વધે જતું હતું. જંગલમાં ભયંકર જંગલી જાનવરોના ભયાનક શબ્દથી વન પ્રદેશ ગાછ રહ્યો હતો; પરંતુ ભૈરવી પોતાના કાર્ય પ્રત્યે દૃઢ હતી, એના મનમાં કોઈપણ પ્રકારની ચીન્ટા નહોતી, એ સરસાની સાથે ઉતાવળથી મક તરફ ચાલી જતી હતી.

હજી મક થોડેક છેટે હતો, કે સરસા બોલી ઉઠી—“ મા ! જુવો આગળ કોઈ ભયંકર ચીજ જણાય છે. જણાય છે કે કેટલાંક મનુષ્યો ચાલ્યાં જાય છે. શું આપ પણ ત્યાં જવાની ઇચ્છા રાખો છો ?

ભૈરવીએ ખુલ્લુ ખારીકાઈથી નજર કરી, તરતજ પોતે એ બાજુ રવાના થઈ તથા એ લોકોની આગળ જઈ પહોંચી, અને એક કુંજમાં છુપાઈને તેઓ જે કંઈ સંકેત કરતા હતા તેની વાતો સાંભળવા લાગી, પણ કંઈ ખરાબર સમજી શકાયું નહીં, પરંતુ એટલું તો અવશ્ય જાણી શકાયું કે સ્વામીજી વિગેરે શારદા તથા રમ્માને લઈને કોઈ સ્થાનપર જાય છે ખરા, સાથે હાથકડી, પગમાં એડીથી જરૂરકાએલા રવીસેન તથા રવીદત્ત પણ છે.



ભૈરવી અદ્રશ્ય જોધને ચિન્તિત થઈ, તેના હૃદયમાં આ વખતે ચિન્તાની લહરીઓ હીલોળા મારવા લાગી, એણે સરલાને કહ્યું—“હવે શું કરી શકીએ ? આ વખતે મારી પાસે કોઈપણ સહાયક નથી, કેવી રીતે તેનો ઉદ્ધાર કરવો જોઈએ ?

સરલા—આપણા સાથી સાધુઓને ક્યાં મોકલી દીધા ?

ભૈરવી—એ લોકોને પણ શોધજોળને માટેજ મોકલ્યાં છે. કેટલાક મઠ તરફ પણ ગયા છે.

સરલા—તો એ લોકોને જોલાવવા જોઈએ, મને આત્મા આપો તો હું એમને જોળી લાવું.

ભૈરવી—એ કામ તારાથી નહીં થઈ શકે, તું એટલું કર કે એ લોકોપર ખારીક તપાસ રાખ, જો એ લોકો ક્યાં જાય છે; હું તાકીદે પેલા લોકોને જોલાવી લાવું છું.

સરલાએ ભૈરવીની વાત માન્ય કરી. આ તરફ ભૈરવી ત્રણથી ત્યાંથી દોડતી જંગલેજંગલ ભટકતી કંઈ દૂર નિકળી ગઈ; થોડે દૂર ગયા પછી તેણે એક ઉંચા ટેકરા ઉપર ચઢીને જોરથી સીટી વગાડી તેનો અવાજ જોતજોતામાં ચારે તરફ પ્રસરિ ગયો. તરતજ કેટલાક સાધુ દોડતા એ સ્થાનપર આવી પહોંચ્યા. કે જ્યાં આગળ ભૈરવી ઉત્સુકતાથી વાટ જોતી હતી.

ત્યાં જઈ તેઓ જાહુજ નમ્રતાથી જોલ્યા—“કહો, કહો ! આટલીખધી ઉતાવળથી જોલાવવાનું શું કારણ છે ? શું લુટારાઓની શોધ મળી ગઈ ?”

ભૈરવી—હા જોળ મળી ગઈ. કુસુમ ક્યાં છે ? એને પણ તાકીદે જોલાવવાની જરૂર છે.

એક સાધુ—એ પશ્ચિમ દિશા તરફ જાય છે. કહો તો તેને જોલાવી લાવું !

ભૈરવી—હા, તમે જાઓ અને એને લઈને તમે તાકીદે મઠની પાસે આવો; હું તમારીજ રાહ જોયા કરીશ.

પેલો સાધુ દોડતો એ જાણુ ચાલ્યો ગયો, અને ભૈરવી કેટલાક સાધુઓ સહીત ઉતાવળથી જ્યાં આગળ સરલાને ઉભી રાખી હતી. તે તરફ વિદાય થઈ, પણ ત્યાં સરલા જોવામાં ના આવી. દરેક જણ

ઉતાવળથી આગળ વધ્યા, થોડેક દૂર ગયા હશે, કે સામેથી શ્વાસ પણ લીધા શિવાય એકાએક દોડતી આવતી સરલા તેમની પાસે આવી અને ખોલી—“ એ લોકો પેલા ખડેરમાં જઈને ધુપાયા છે કે ત્યાં આગળ વીરસેન હયાના સમાચાર વિરખાહુએ પીધા હતા, અત્યારે શીઘ્ર વીરસેનને ત્યાંથી નસાડવો જોઈએ.”

ભૈરવી—વીરસેનની ચીન્તા નથી, વીરખાહુ અવશ્ય ત્યાં પહોંચી ગયો હશે. ઠીક, હવે થોડો સમય ઉભા રહી કુસુમની રાહ જોવી જોઈએ.

સર્વેજનજી મઠ તરફ રવાના થયા. એનાથી બહુજ દૂર હુંદારા-એની મંદુડળી આગળ વધતી જતી નીહાળી; પણ ભૈરવી પોતાના સાથીઓ સહીત મઠની પાસેજ ઉભી રહી અને કુસુમના આવવાની વાટ જોવા લાગી.

થોડીજ વારમાં કુસુમ બે સાધુઓ સહીત ત્યાં આવી પહોંચી ભૈરવીએ બહુજ શીઘ્રતાથી સરલા તેમજ કુસુમને ભૈરવીનું સ્વરૂપ ધારણ કરાવ્યાં. અને જે દિશા તરફ હુંદારાઓ ગયા હતા, તેજ તરફ તેમણે પણ પ્રયાણ કર્યું.

જે કે ભૈરવી ધણીજ ત્વરાથી એ લોકો જે તરફ ગયા હતા તે તરફ તેમની પાછળ પાછળ ગઇ, પરંતુ રસ્તામાં તેને કોઇ જણાયું નહીં. તોપણ ભૈરવી કિસાહહીન થઇ નહીં, બલકે પોતાના માણસોને લઇને હજુ પણ આગળ વધતી ગઇ, ત્યાર બાદ જે કંઇ બન્યું તે ગત પરિચ્છેદમાં જણાવવામાં આવ્યું છે. કે ભૈરવી પોતાના સર્વ સાથીઓ સહીત સમયેજ એ ખડેરમાં પહોંચી ગઇ કે જે સમયે વીરસેન હારી ગયો હતો તથા સ્વામીજીએ જલ્લાદને ખોલાવી હાનર કરવાની આજ્ઞા આપી દિધી હતી.

## એકવિંશત પરિચ્છેદ.

લેદ ભરી વાતો.

સમયે ત્રણ ભૈરવી તથા પાંચ સાધુઓ એકા એક આવીને સ્વામીજીના સન્મુખ ઉભાં રહ્યાં; તે સમયે વળી અન્ય ત્રણ કાળી મૂર્તિઓ, એક તરફથી આવતી જણાવા લાગી. જેને જેતાંજ સ્વામીજી વીગેરે ભય પામી ગયા, આ મૂર્તિઓના અંગ પ્રત્યંગ કાળા વસ્ત્રથી ઢાંકેલાં હતાં. ચહેરો પણ કંઈક વિચિત્ર કાળા રંગથી રંગ્યા હતા, જેમાંથી એક પ્રકારની વિદ્યુત શક્તિ બહાર નીકળી રહી હતી. નયનમાં કંઈ વિચિત્ર જ્યોતિ હતી, અને સર્વેના હોઠ ફફડી રહ્યા હતા, સ્પષ્ટ જણાય છે કે એ ત્રણે મૂર્તિઓ ક્રોધથી કંપી રહી છે. એમના હાથમાંની તલવાર ધડીકમાં ઉંચી ધાય છે, અને ધડીકમાં નીચે પડી જાય છે. મૂર્તિઓ જે વખતે યોગાનમાં આવી પહોંચી, તે વખતે પ્રત્યેક જણ મહાન ભયથી એ તરફ જોવા લાગ્યા. જે કે આ સમયે ધણાં મનુષ્યો આ સ્થળે એકઠાં થયાં હતાં; પરંતુ ક્રોધનામાં સામર્થ્ય નહોતું કે આગળ આવીને મૂર્તિઓને પ્રશ્ન કરે; કે તમે કોણ છો, અને ક્યાંથી કેમ આવો છો ?

ત્રણે મૂર્તિઓ ગંભીરતાથી આંગણના મધ્ય ભાગમાં આવી ઉપસ્થિત થઈ રહી, તેમાંથી જે એક કંઈક ઉંચી હતી, તેણે આગળ વધીને પ્રશ્ન કર્યો !—“કુમારસ્વામી ! કહીશ કે સાધુ અને સંન્યાસિઓનું શું કર્તવ્ય છે ? તેમનો શો ધર્મ છે ?

પણ કુમારસ્વામી શું કામ જવાબ આપે ! ક્રોધએ કંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં, સર્વ એકી ટથે તેનાં સામુંજ જોઈ રહ્યા.

એજ મૂર્તિ એ પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો—“શું સજ્જનને સતાવવા તેમનાં ધન, જન, પ્રાણ દરણુ કરવાને માટેજ, સાધુ અને સંન્યાસિઓની આ દુનિયામાં ઉત્પત્તિ થઈ છે ?

ફરી પણ ક્રોધએ ઉત્તર આપ્યો નહીં. અને દરેક હુંડારાઓ નીચું મોં કરીને ઉભાજ રહ્યા કોણ જાણે સ્વામીજીનું શૌર્ય અત્યારે ક્યાં ગેળ થઈ ગયું.

મૂર્તિ ફરી કંઈક ક્રોધથી ગાળી હતી—“નરાધમ ! બોલતો કેમ નથી ? સંસારમાં જન્મ ધારણ કરીને શું કર્યું ? આગળ શું કરીશ ? શું તારીઆ નીચ કરણી જોનાર આ દુનિયામાં કોઈ નથી ? શું તું એમ સમજે છે, કે તારાં આ નીચ કર્તવ્યો, અને તારી દુષ્ટિ વાતો હર હમેશ દુષ્ટિજ રહેશે ? ( નમ્ર સ્વરથી ) કુમાર સ્વામી ! ભલા સમજાવતો ખરો, કે આ ક્ષણ જીવીત સંસ્કારમાં જન્મ લઈ, તેમાં પણ સર્વોત્કૃષ્ટ મનુષ્યા દેહ ધારણ કરીને તે શું કર્યું ? મનુષ્ય યોનીમાં જન્મ લઈ, તું કેવાં સુકૃત કરાયો, અને મરતાં તારી શું દુર્દશા થશે ? એ બાબતનો તે કોઈ દિવસ વિચાર કર્યો છે ? શું જે વખતે તારાં પ્રત્યેક દુષ્ટ કર્મ પ્રકટ કરવામાં આવશે, તે વખતે આ સંસારમાં તું તારૂં મોં સરખું બતાવી શકીશ ?

કુમાર સ્વામીએ હજી કંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં; ફક્ત ભૈરવી બોલી હતી—“સ્વામીજી ! બોલો, હવે કેમ બોલાતું નથી ? કેમ જણાવતો બોલાવવાની જરૂર છે ? ”

જેવી રીતે પાપાત્માઓનાં હૃદય સદૈવ ભયથી પરીપૂર્ણ રહે છે. જે પ્રકારે અપરાધીઓના હૃદયમાં સદા સર્વ અપરાધ જાગૃત થઈને પોતાતું ભયંકર સ્વરૂપ તેને બતાવ્યા કરે છે એજ પ્રકારે આ સમયે સ્વામીજીને પણ તેના કરેલા અપરાધે પ્રત્યક્ષ થઈ ક્ષણે ક્ષણે ત્રાસ આપી રહ્યા હતા, તેજ કારણથી સ્વામીજી અત્યારે કંઈપણ બોલી શકતા નથી. પોતે બોલવાની ધણી ઈચ્છા કર્યા છતાં કંઈ બોલી શક્યા નહીં. કારણ તેણે કરેલા અપરાધો તેને યાદ આવતાં તેનું હૃદય પ્રબળ વેગે ધડકવા લાગ્યું હતું, કેટલીએ વખત બોલવાને આવુર બનતો હતો, સાહસ કરતો હતો, ચાહતો હતો કે સાહસ કરીશ પણ આ મૂર્તિની વાતોના ઉત્તર આપવામાં તે તેના અહેરાપર પડીને થણી ગયો હતો અને સર્વાંગ કંપી રહ્યો હતું.

એટલામાંજ ભીજી મૂર્તિ આગળ આવીને બોલી—“કુમાર સ્વામી શું તું રાજ્ય થવાની ઉપેક્ષા રાખે છે ? શું સ્વીસેનતું રાજ્ય તું પોતે હજમ કરવાની લાલસા રાખે છે ? શું રાજ્યની તુલ્ય તારાં કર્મ છે ? તું નરપીશાય છે, લુંટારો, કૃતમિ, અને ખીજાને જે હેરાન કરનારો છે. તું રાજ્ય કરીશ ? રાજ્ય કરવાને માટે રાજ્યના જેવા ગુણોની ધણી જરૂર છે. જે નરાધમ પોતાની અધીગનાતું પાલન કરી

શક્યો નહીં, એ પોતાની લાખો પ્રજાનું દેવી રીતે પાલન કરી શકશે ? શું “પેલી રાતની ગંગાતટવાળી વાત ભૂલી ગયો ?”

આ અન્તિમ વાક્યે કુમાર સ્વામીને ચમકાવી દીધા; તેના ચહેરા પર કંઈ શોક અને ક્રોધનાં ચિહ્ન જણાવા લાગ્યાં, એ હીંમત રાખીને ગુસ્સાથી બોલ્યો—“તું કોણ છે. એ વાતો અહીં આવી ઉઘાડી કરવાની તારી શું મતલબ છે ? શું તને માલમ નથી કે મારી સાધારણ આજ્ઞા થતાં, તમારા શીર તમારા ઘડથી જુદાં થઈ પૃથ્વીપર રગડી પડશે. શેનો ગંગા ઘાટ, ત્યાંની શી વાત ? હું તે બાબત કંઈપણ જાણતો નથી.”

કુમારસ્વામીની આ વાત સાંભળીને બે મૂર્તિઓ જે આગળ આવીને બોલી રહી હતી, તે ખડખડાટ કરતી હસી પડી, તેમણે જોઈને હસવું, કુમારસ્વામીને ચીડવવામાં એક અગત્યનું સાધન નિવડયું. એને ફરી કંઈક બોલવાની મરજી થઈ, કે એટલામાં પહેલી મૂર્તિ ફરીથી બોલી—“સંસારમાં સજ્જનની સંગત સર્વદા અનેકાનેક માણસો કરે છે. અને જ્યાં સુધી જ્ઞાનચક્ષુ ઉઘડતાં નથી ત્યાં સુધીજ કોઈ દુર્જનના સંગમાં ઉભા રહે છે—“કેમ, કારાગૃહનો રજુવીર યાદ છે ? એ પણ કદાચ ભૂલી જવાયું હોય તો વળી ફરીથી યાદ કરાવું ! એકવાર આવળું માસમાં દાળી ખોલ.....

કુમાર સ્વામી—ખસ, ખસ, હવે વધારે કહેવાની જરૂર નથી. મને એકવાર એ સમજાવો, કે, તમારે અહીં આવવાનું કારણ અને તમારી શી મરજી છે ?

પહેલી મૂર્તિ—અત્યારેજ સ્વીસેન, સ્વીદત વીગેરેને મુક્ત કરે અને પ્રતિજ્ઞા લે, કે ફરી એ લોકોને કોઈ દીવસ નહીં સતાવું.

કુમાર સ્વામી—“એ નહીં ખતી શકે !” ઉત્તર સાંભળતાંજ પેલી ત્રીજી મૂર્તિ આગળ આવી, એ અત્યાર સુધી મૌન્ય ધારણ કરીને ઉભે ઉભે સર્વ વૃતાન્ત સાંભળતી હતી; બોલી—કુમાર સ્વામી ! હમે હજુ સુધી એટલા માટેજ ઉભાં રહ્યાં હતાં, કે તું સીધી રીતે માની જઈશ, અને કુકર્મનો રસ્તો છોડી દઈ સત્કર્મની રાહપર આવી જઈશ; પણ નહીં ! હવે એ આજ્ઞા દુરાજ્ઞા જણાય ને. બસ, કહે તો ખરા, કે દૂષ્યન્તનું નામ યાદ ને ?

કુમાર સ્વામી—દૃષ્યન્ત ! દૃષ્યન્ત કોણ ?

મૂર્તિ—એજ પ્રયાગ પાખાંડ મત મર્દન કરનાર !

કુમાર સ્વામી—તેની અહીં શું મતલબ છે ?

મૂર્તિ—એજ, કે તારેજ લીધે એણે બીચારાએ.....

કુમાર સ્વામી—(ક્રોધથી) બસ ચુપ રહો ! હવે આગળ બોલવાથી તું તારો પ્રાણ ગુમાવી બેસીશ !

મૂર્તિ—નહીં નહીં. કુમાર સ્વામી, એમ નહીં થઇ શકે, હું મારો પ્રાણ નહીં ગુમાવું, પણ સમજ, કે તારો પ્રાણ આ ધડી મારા હાથમાં છે.

કુમાર સ્વામી—તો તું શું કરવા ધારે છે ? તું અહીંથી એકદમ ચાલી જા, નહીં તો આ વખતે તેવું મંગળ પરીણામ નથી.

મૂર્તિ—કેમ ?

કુમાર સ્વામી—એટલાજ માટે, તું હમારો એક મોટો શત્રુ છે.

મૂર્તિ—ના, ના, એમ નથી, હું તમારો મિત્ર છું, યદી જો મિત્ર ના હોત તો તું જે દીવસે દુષ્મનની સાથે લડતો હતો, અને તારી દુર્દશા આવવાનો સમય હતો, તે વખતે તને કદી સાવધાન કરત નહીં !

કુમાર સ્વામી—નરપીસાય ! હટ, જા અહીંથી દૂર ચા, તારું એક ક્ષણ પણ અહીં ઉભા રહેવું પ્રત્યક્ કરશે ! જાણ છે કે નહીં ?

મૂર્તિ—તો શું તું નહીં માને ? તારા હૃદય વિચારોને નહીં છોડે ?

કુમાર સ્વામી—ના હું નહીં છોડું !

મૂર્તિ—છોડવા પડશે, આજજ છોડવા પડશે, નહીં તો હું તિલોત્તમાને બોલાવું છું.

કોણ જાણે તિલોત્તમાના નામમાં તે શો ચમત્કાર હતો; કે એ નામ સાંભળતાંજ એકવાર “ હા તિલોત્તમા ! ” કહી કુમાર સ્વામી મૂર્છાગત થઇ ગયા. એને આ પ્રમાણે પડતો જોઇ હુંદારાઓની મણ્ડળીમાં કોલાહલ મચી રહ્યો. કોઇ એને ઉઠાડવા લાગ્યું, કોઇ મ્હોંપર પાગી છાંટવા લાગ્યું. અને કંઈક તો શસ્ત્ર લઇને મૂર્તિ તરફ ધસ્યા.

ત્રણે મૂર્તિઓ શરવાતથી સાવધાનજ હતી. હુંટારાઓને પોતાની તરફ ધસી આવતા જોઇ ત્રણેએ તલવાર ખેંચી કાઢી, અને એમાંથી એકે જોરથી કહ્યું—“ જોઓ આ સંસારમાં મનુષ્ય જન્મ પામીને સદા કુકર્મમાંજ રત રહે છે, તેની શી દશા થાય છે; એનું પ્રમાણ તમારા લોકોની નજરે આગળજ છે. શસ્ત્રના ધાવ વીના, કોઇ પણ જાતના આઘાત શીવાય, કેવળ કુકર્મનાજ આઘાતથી આજ આટલી વીશાળ મણુળીનો સરદાર એજ કુકર્મના પ્રતાપથી પતિત થઇને પૃથ્વીપર આજોટી રહ્યો છે; કુકર્મનું ફળ અવશ્ય ભોગવવું પડે છે. તમે લોકો તેનો પૂર્ણ વિચાર કરી સમજીને આગળ વધો. ”

તોપણ એ મૂર્તિની મનોહર વાતોનો પ્રભાવ, આ દુરાચારી હુંટારાઓના હૃદય ઉપર ના પડ્યો; છતાં એટલું તો ખરુંજ કે, જ્યાંસુધી મૂર્તિ બોલી રહી ત્યાં સુધી એ લોકો સ્તબ્ધજ હિમા રહ્યા. ત્યારબાદ સર્વ, મૂર્તિઓ તરફ ધસ્યા; મૂર્તિઓ જરાજર લઢતાં લઢતાં પોતાનું સંરક્ષણ કરતાં પાછળ હટતી ગઇ, અને થોડેક દૂર ગયા પછી તેઓ ક્યાં સટપી ગઇ, કે કેટલાંએ મનુષ્યો તેની પાછળ પડ્યા પણ તેનો કંઈ પત્તો લાગ્યો નહીં.

આ તરફ એટલીજ વારમાં વળી કંઈ ઓરજ ઘટના થઇ ગઇ. જે સમયે એ મૂર્તિઓની પાછળ જનારા મનુષ્યો પાછા ખંડેરમાં આવી પહોંચ્યા, તે વખતે ત્યાં એકપણ કેદી તેમની નજરે પડ્યો નહીં, ઓગાનમાં બે હુંટારાઓની લાશ પડી હતી. બેરવી તથા સાધુઓનો ખીલકુલ પત્તો નહોતો, માત્ર કુમાર સ્વામી લમણે હાથ સુકીને છાનામાના બેસી રહ્યા હતા. તેમના ઉપર દ્રષ્ટીપાત કરતાં એવુંજ માલમ પડતું હતું, કે જાણે કોઇ પાપાણુ પ્રતિમા બેઠી ના હોય ! તેમની જ્ઞાન શક્તિ તદ્દન ગુમ થઇ ગઇ હતી, એ પોતાની આરે તરફ આંખો ફાડી શકીને જોઇ રહ્યા હતા, જાણે કોઇ વસ્તુની શોધમાં ના હોય, પણ ત્યાં તેમની ઇચ્છિત વસ્તુ હાજર નહોતી, અને તેથીજ નીરાશાએ આરે તરફથી તેને ઘેરી લીધો હતો. થોડીવાર પછી સ્વામીજી કંઈક સ્વસ્થ થયા, પણ તેની ચિન્તા દૂર ના થઇ. ચિન્તા કેવીરીતે દૂર થાય? અતૂલ પરિશ્રમ લાઇને તેણે રવીસેન વીગેરેને ફસાવ્યા હતા. પણ તેના જોતજોતામાં એ લોકો સંતાકુકડી રમી ગયા, હવે એનું શું વળવાનું હતું ? હવે તો વળી કંઈ ઉલટી જૂઠીજ યત્ની ગઇ.

સ્વામીજીની આ પ્રમાંણે સ્થિતિ જોઇ સર્વ લુંટારાઓ ચિન્તા-  
તુર થઇ ગયા, અને સર્વ તેમની ચારે તરફ શ્રી વળ્યા; એમાંથી એક  
જણ એમનો જમણો હાથ હતો, તે આશ્વાસન આપવા લાગ્યો, કે-  
“મહારાજ ! હવે આપ નકામી શા માટે ચિન્તા કરોછો, ઉભા થાઓ  
અને એ લોકોને શોધી કાઢવાનો આપણે કંઈક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.  
નહીં તો એ લોકો દૂર નિકળી જશે. તો શ્રી કંઈ પત્તો લાગશે નહિ.

આ સાંભળી સ્વામીજી એક ઠંડો સ્વાસ ખેંચીને બોલ્યા—“ હવે એ  
લોકોનો પત્તો મળશે ? લાસોને ડટાવાનો અદ્યોક્ષ્ય કરો. અને હવે  
આ મકાનમાં ઘડીક પણ ઉભા રહેવું એ હીક નથી. અહીંથી નીકળી  
જવાનો તાકીદે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. મણ્ડળીમાંનાં બીજાં માણસો  
ક્યાં છે ? ”

પહેલો—અત્યારે શક્ત વીસજ માણસ અહીં હાજર છે, તથા  
પાંચ માણસો પેલા લોકોને શોધવા ગયા છે, બાકીના માણસોતો  
હજી સુધી અહીં આવ્યા નથી.

સ્વામી—હીક. જેટલા માણસો છે તેમને સીટી મારી બોલાવો,  
હવે મારે વિચાર કરવો છે, કે હવે શું કરવું જોઈએ.

કુમાર સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર એ લુંટારો જંગલમાં કેટલેક દૂર  
ગયો, અને પાસેની એક ટેકરીપર ચઢીને જોઈથી સીટી વગાડી તથા  
કિતરની રાહ જોવા લાગ્યો, થોડીવાર પછી આવળુળાવળુધી પણ  
સીટીઓ સંભળાણી, જેનો જવાબ પણ સીટીઓથીજ પાછો વાળ્યો  
અને જોતજોતામાં કેટલાક લુંટારાઓ આવતા જણાયા.

જે સમયે આવનાર લુંટારાઓને લાંબને, પેલો લુંટારો એ ખડે-  
રમાં આવી પહોંચ્યો તે વખતે પ્રાતઃકાળ થયો હતો, સ્વામીજી ચિન્તા  
કરતા કરતા આમ તેમ આંટા મારતા હતાં. આ સમયે તેમના ચેદરા  
ઉપર કોઇનાં ચિહ્ન પણ જણાતાં હતાં; અને તેઓ રહી રહીને લાંબા  
સ્વાસ લઈ રહ્યા હતા.

લુંટારાઓને આવતા દેખી સ્વામી બોલ્યા—“ અમારો જન્મો  
જનાવ્યો બેલ ધુળમાં મળી ગયો. એ દાળી મૂર્તિઓએ આવીને મારું  
સત્યાનાથ કાઢી નાંખ્યું. હવે શો ઉપાય કરવો જોઈએ ? અત્યારે  
કેટલાં માણસો અહીં હાજર છે ? ”

લુંટારો—શ્રીશ્રી બીજાં લોકોને કંઈ પત્તો નથી.



કુમાર સ્વામી—એમની શોધમાં કોણ હતું ?

પાંચ જણ તેમની શોધમાં ગયા હતા, એ લોકો આગળ આવીને બોલ્યા—

હમેજ ગયા હતા, પણ બહુજ પ્રયત્ન કર્યા છતાં એ લોકો ક્યાંય જણાયા નહીં; પણ એક લાસ મળી છે. જેને ત્યાં આગળ એક જાડીમાં છુપાવી રાખેલ છે.

કુમારસ્વામી—શું એનો કંઈ પતો લાગ્યો છે, કે એ લાસ કોની છે ?

હુટારા—ના, પણ એ લાસ કોઈ સ્ત્રીની છે.

કુમારસ્વામી—હેં ! સ્ત્રીની !! શું તમે લોકો તેને ખીલકલ જોળખતા નથી ?

હુટારા—નાહ, ખીલકલ નહીં.

કુમારસ્વામી—એ લાસ ક્યાં આગળ જોવામાં આવી હતી ?

હુટારા—મઠના પાછલા દરવાજાની પાસે.

જે કે જંગલમાં લાસ મળી આવવાનું એ વાત કંઈ આશ્ચર્ય જનક નહોતી પરંતુ “ મઠના દરવાજા આગળ એક સ્ત્રીની લાસ ” સાંભળીને સ્વામીજી ચમકી ઉઠ્યા, અને તરતજ એ બાબત રવાના થયા કે જ્યાં આગળ હુટારાઓએ લાસ હોવાનું જણાવ્યું, તેમની પાછળ પણ પાંચ હુટારાઓ જે ભૈરવીની પાછળ ગયા હતા તેજ ગયા.

જે વખતે સ્વામીજી જવાને તૈયાર થયા; એ વખતે ખીજ એ માણસો આવીને તેની પાસે ઉભા રહ્યા, કે જેનો ઘણા દીવસથી ખીલકલ પતો નહોતો, એ ખંતેનાં નામ વીરભદ્ર ! અને પ્રતાપ છે.

અમે આશા રાખીએ છીએ કે કદાચિત્ અમારા વાંચક સજ્જ નો વીરભદ્ર અને પ્રતાપને નહીં ભૂલિ ગયા હોય, વીરભદ્રનું વર્ણન તો કેટલી વખત આગળ આવી ગયું છે. તથા પ્રતાપ એજ હતો કે જેણે ભૈરવી સન્મુખ આત્મ સમર્પણ કર્યું હતું.

સ્વામીજી એ એક પુરૂષોને ઘણા દીવસ પછી આવતા દેખી ક્રોધથી બોલી ઉઠ્યા.

“ વીરભદ્ર ! શું તારાની શોધ મળી ગઈ ? હું તો એમજ

સમજતો હતો કે તારાની સાથે તું પણ ગેળ થઈ ગયો તથા પ્રતાપ !  
તું તો ભૈરવીને પકડવા મારે ગયો હતોને ? શું તેને પકડી આણી?"

વિરભદ્ર—મહારાજ ! આપ ગુસ્સે ના થાઓ, ! અમારા લોકોનો ઇતિહાસ તો બહુજ મોટો છે અવશ્ય તે આપની આગળ નિવેદન કરીશું. આપ કોઈ પણ બાબતની ચીન્ટા ના કરો; હવે તમારાથી કોઈ દીરસ જુદા નહીં પડીએ; પણ મહાના દરવાજા આગળ એક સ્ત્રીની લાસ જણાય છે. એ મહાન આશ્ચર્યની વાત છે. મહામાં કોઈ સ્ત્રી તો હતી નહીં !

સ્વામીજી—હું પણ ત્યાંજ જઈ છું, ચાલો તમે થોડું મારી સાથે ચાલો. રસ્તામાં તમારા ઉભયનો પ્રત્યંત સાંભળીશ.

કુમાર સ્વામી સાત માણસો સહીત મહા તરફ વિદાય થયા; રસ્તામાં વીરભદ્ર તથા પ્રતાપે પોતાની સર્વ હકીકત સંભળાવી અને થોડીજવારમાં એ લોકો એ લાસની નજીક આવી પહોંચ્યા પરંતુ મહાન આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે એ લાસને જોતાંજ “હા તિલોતમા” ! કહી કુમારસ્વામી બાહોશ થઈને પૃથ્વી ઉપર પડ્યા.

## દ્વિવિંશત્ પરિચ્છેદ.

આતો ભાઈ બહેન !

**આજ** ભૈરવીના આનંદનો કંઈ પાર નથી. આજ એ પૂર્ણાનંદ-

માં મગ્ન છે. પરાપકારવૃત્ત ધારણ કરીને છે. અનેક પ્રકારનાં કષ્ટ સહન કરીને જંગલ મેદાન ચારે દિશાઓમાં દોડ ધામ કરીને, લુટારાઓની વિરુદ્ધ જાત જાતનાં છળ બળ અજમાવીને, તેણે પરાપકારવૃત્તની સમાપ્તિ કરી છે. પણ શું એ આનંદ સર્વદા કાયમ રહેશે ! સુખ દુઃખ ઉભય ભાઈ ભાગિની છે એ સદૈવ સ્થાયિ રહેતું નથી.

આજ ભૈરવી પેલી શાન્તિકુંજમાં જેમાં પહેલાં એકવાર પ્રતાપની સાથેના દરબારમાં પાંદકો ને હમે બતાવી ચૂક્યા છીએ તેજ સ્થળે

પોતાની એ સહાયિકાઓ સાથે આજ બેઠી છે. એક બાળુ રવીસેન, રવીદત્ત, વીરસેન, વગેરે બેઠા છે. તથા ખીજી બાળુ શારદા રમ્ભા ઇત્યાદિ બેઠાં છે. આ વખતે એ વિષયપર વાતચીત ચાલી રહી છે કે હવે શું કરવું જોઈએ ?

**ભૈરવી**—આજ મહાન આનંદનો દિવસ છે, કે મારું ગૃહણ કરેલું વ્રત સમાપ્ત થવાની અણી ઉપર છે, પણ હજી કંઈક કામ કરવાનાં છે, મારી આંતરીક ઇચ્છા એ છે કે એ હુઝારાઓને પણ હવે સરલ અને ઉચિત માર્ગ ઉપર લઇ જવા; પણ એ કામ જરા કઠીન છે, અને સાથે તેને પુરું કરવું એ પણ અત્યાવશ્યક છે; કેમકે જ્યાં સુધી હુઝારાઓ સરલ પંથપર નહીં આવી જાય ત્યાં સુધી તમે નિર્વિદન નહીં રહી શકો! પણ હવે શું કરવું જોઈએ? કેવા પ્રકારે એ લોકોને આપણી મણ્ડળીમાં શામીલ કરવા જોઈએ ?

**પ્રતાપ**—ઉચિત તો એજ છે, પણ તમે સુસ્કેલિતું કામ માથે લીધું છે; અને થવું પણ અસંભવીત છે એજ સમયે પેલી પણ કાળિ મૂર્તિઓ આવતી જણાવા લાગી. એને દેખતાંજ ભૈરવી ઉઠીને ઉભી થઇ અને પૂર્ણ ભાવથી માન આપી, એમના સામા જઈને લઇ આવી.

મૂર્તિઓ આવીને સભાના મધ્યભાગમાં બેસી ગઇ, સર્વ ઉત્સુકતાથી તેમની તરફ જોવા લાગ્યા.

પેલી પહેલી મૂર્તિ જે જરીક ઊંચી હતી તે બોલી—“મહેં થોડ છેટેથી ઉભે ઉભે તમારી વાત સાંભળી છે અને મહારી પણ એજ અભિલાષા છે. પણ હજી એ સમય આવવાને થોડી વાર છે. આજ હું ખીજો પણ વળી એક ઉપાય અજમાવી આવ્યો છું. આશા છે કે એનાથી સ્વામીજીની પ્રકૃતિ કંઈક ફેરવશે આવશે.”

**ભૈરવી**—તમે શું કહ્યું છે? તમારા લોકોના પરિચયમાં રહેવું એ હું ઉત્તમ સમજું છું, કારણ આપણા એક ખીજના વિચાર અન્યોન્યને મળતા છે.

**મૂર્તિ**—હીક છે, એ પ્રમાણે હું પણ તમારા પ્રસંગમાં વધારેને વધારે આવવાને ઉત્સુક છું; પણ કાર્યને હજી પુરું કરવાની કંઈ આવશ્યકતા નથી. (રવીસેન વીગેરે તરફ આંગલી કરીને) પહેલાં એમને નિર્બંધ કરી દેવાનો ઉપાય યોજવો જોઈએ !

**ભૈરવી**—મારા સમજવામાં તો એમ આવે છે, કે જ્યાં સુધી

કુમાર સ્વામીનો કંઈ નિકાલ થયો નથી, ત્યાં સુધી તેમને ઘેર જવા દેવા જોઈએ નહીં. તમારી શી મરજી છે ?

**મૂર્તિ**—હીક છે. એને પણ સાધુ રૂપમાં પરિણીત કરો. પણ શારદા અને રંભાને ક્યાં રાખવા ? એ બાબત ભૈરવીએ કંઈ વિચાર કરીને જવાબ આપ્યો,—“ એને માટે આપ ચિન્તા ના કરો; એ લોકોનો હું ખદોખસ્ત કરી નાંખીશ, પણ તમે શી ઉપાય શોધ્યો છે; એ તો ખતાવો ?

**મૂર્તિ**—એ બધું પછી, પણ તે પહેલાં હું આપ સર્વને મારી જોળખાણ કરાવવાની આસ અગત્યતા ધારું છું; તો તે તમે એક વખત એક ચિત્તે સાંભળો !

“ હું એ સમયની વાતનું આપને સ્મરણ કરાવા માગું છું; કે જે સમયે શ્રીમતી સુશોચના આદતો વિવાહ કુમાર સ્વામીની સાથે થયો હતો. એ સમયે વિવાહમાં કોણ કોણ આવ્યું હતું, તેનું વિસ્તાર પૂર્વક વર્ણન કરવામાં બહુજ સમય જાય; પણ એટલું તો કહેવું જ પડશે, કે એ સમયે એવા ઘણા માણસો આવ્યા હતા, કે જેઓને આ હુંદારાઓ સાથે સંબંધ હતો. કુમાર સ્વામીના સાસરીયાંને, ત્યાં સુધી આ બાબતની કંઈ ખબર નહોતી, કે કુમાર સ્વામીના પીતાને હુંદારાઓની ટોળી સાથે કંઈ સંબંધ છે. ફક્ત એ લોકો એટલું જ જાણતા હતા, કે કુમાર સ્વામીનો પીતા એક પ્રતિષ્ઠિત વ્યાપારી છે; અને તે વ્યાપારને લીધેજ તેણે અટલ ધન સંચય કર્યું છે. કુમાર સ્વામીનાં લગ્ન થઈ ગયાં. ત્યારબાદ થોડાજ દીવસ પછી અચાનક તેનો પીતા મરી ગયો, ઘરમાં જે કંઈ ધન માલ હતો તે કુમાર સ્વામી હાવા લાગ્યો, ચોર, બદમાશ, હુંદારાઓ વીગેરેની સોજતમાં પડ્યો, એ વખતે જો તેનું કોઈપણ શુભચિન્તક હોય તો તે દૂષ્યન્ત હતો, જેનું નામ આગળ હમે જે વખતે કુમાર સ્વામી પાસે ગયા હતા, તે વખતે જણાવી ગયા છીએ, દુર્વ્યસનમાં પડવાથી, કોઈ એવું વૃદ્ધ અથવા તેનું હીતસ્ત્રી નહીં હોવાથી કુમાર સ્વામી તેનો ઉપદેશ અથવા તેની ચોગ્ય વાતો ઉપર ખીલકુલ ધ્યાન આપવા લાગ્યો નહીં. અને ખર્ચ બહુજ જારી રાખ્યું. એ સમયે તેની સ્ત્રી પણ કિમ્મત લાયક થઈ હતી, એ ખીચારી ધારતી હતી કે કોઈ પણ રીતે તેને સારું રસ્તું લાવવો, પણ એ નીર્દય તેની વાતો ઉપર મિલકુલ લક્ષ

આપવા લાગ્યો નહીં. પરંતુ તેને મારવા તથા તેની સાથે અનુચિત વ્યવહાર કરતો જતો હતો. તેની કેવી દુર્દશા હતી એ વાતો જ્યારે સાંભળી આવે છે ત્યારે રોમાંચ જગૃત થઈ જાય છે.

અસ્તુ ! એ દુરાચારીની દશા એવીજ રહી, કે દિવસે દિવસે કંઈ ખગડતી ગઈ ? પરિણામ એ આવ્યું કે તેની પાસે જે કંઈ પૈસો ટકો હતો તે ચાર પાંચ વર્ષમાં તેણે ઉડાવી માર્યો અને એક વખતનું 'ખાવાનું' મેળવવાનું પણ તેને માટે મુશ્કેલ થઈ પડ્યું. હા, વચ્ચે એક વાત કહેવાની તો અમે વિસરી ગયા, કુમાર સ્વામીને “ તિલોત્તમા ” નામે ખંડેન હતી જે ઉંમર લાયક થવા આવેલી છતાં તેનું લગ્ન કરવામાં આવ્યું નહોતું. જે કે કુમાર સ્વામીની પ્રીતિ તેના ઉપર ઘણીજ હતી, પરંતુ દુર્લ્લસનને લીધે એ કંઈ કરી શક્યો નહિ. અગીયાર વર્ષની ઉંમર થઈ જવા છતાં પણ તેનું લગ્ન ના થયું !

ત્યારબાદ એ મૂર્તિએ એક ઉંડો નિશ્વાસ મુક્યો, વળી જરીક રહીને બોલી.

“ એ છોકરીના લગ્નને માટે લોકો તેને ખડુજ સમજાવવા અને ધિક્કારવા લાગ્યા, એટલે સુધી કે તેના દોસ્તદારોએ તેની દોસ્તિ તુટાં છોડી દીધી. હજુ પણ કુમાર સ્વામીની પ્રીતિ તેના ઉપર કંઈક રહી, પણ દુરાચારિ મ'ણગી તથા ધનાભાવને લીધે એ એનું લગ્ન કરી શક્યો નહીં, અને મોટા વિચારમાં પડ્યો; કે હવે શું કરવું જોઈએ. નીચ મનુષ્યોને નીચ વાતોજ સૂઝ્યા કરે છે, એ પ્રમાણે એની નીચ મણગીમાંથી એક જણ લગ્ન કરવાને તૈયાર થયો. એ વાતનો નિશ્ચય થઈ ગયો, કે બેઉ તરફનું ખર્ચ પેલો માણસજ કરી નાંખે. એની ખંડેનને જ્યારે આ વાતની ખબર પડી, કે આ છે એના કરતાં પણ અધમ દશામાં પડવાનો મારે સમય આવ્યો છે, ત્યારે તેણે સાફ ધનકાર કર્યો, અને કહી દિધું કે હું એની સાથે કદી લગ્ન કરીશ નહિ. હવે શું બાકી ! આ વાત સુણતાંજ એ દુરાચારી આગતો ભડકો બની ગયો, અને એણે પોતાની દુષ્ટ મ'ણગીની સમક્ષ દેસલો કર્યો, કે એનો હવે શીઘ્ર નિકાલ કરવો જોઈએ. એ વાતની દુષ્પ્રત્યક્તિ ખબર પડી. એણે પણ કુમાર સ્વામીને ઘણીજ ધિક્કાર્યો; ખટકે ત્યાં સુધિ જણાવી દિધું, કે જે તું એને કષ્ટ આપીશ તો હું તારો સર્વ ભેદ ખૂલ્લો કરીશ. આ બાબત બેમાં ખૂબ યુક્ત

થયું અને પોતાનાથી ખની શકે તો દુષ્પન્તને કોઈપણ રીતે ફસાવી તેને મારીજ નાંખવો, ત્યાં સુધિ કુમાર સ્વામીએ નિશ્ચય કર્યો, અને છેવટે એમજ કર્યું, પણ દૈવયોગે એ બચી ગયો.

કુમાર સ્વામીની ખહેને પણ આ વાત જાણી, અને કોઈ પણ રીતે આ મકાનમાંથી છૂટા થવાનો તે વિચાર કરવા લાગી.

એક દિવસે રાતના જ્યારે કુમાર સ્વામી પોતાની મંદડળી સહીત કંઈ બહાર ગયા હતા, ત્યારે દુષ્પન્ત તથા હું એ મકાનમાં દાખલ થયા, અને યુક્તિ પ્રયુક્તિથી એની ખહેને ત્યાંથી બહાર કાઢી દુષ્પન્તના મકાનમાં મુકી આવ્યા. દુષ્પન્તની મા અને એની સ્ત્રી એના ઉપર, બહુજ ભાવ રાખી એનું પાલન કરવા લાગ્યાં.

ત્યાર બાદ, કુમાર સ્વામી પોતાનું મકાન વેચી, તથા પેલી બિચારી સુલોચનાને સાથે રાખી, પેલા મઠમાં આવી પહોંચ્યા. અને લુંટારાઓનું એક નાનું સરખું લશ્કર એકઠું કરી ઉપડવ કરવા લાગ્યા. પાપીઓનાં જે જે કાર્ય છે તે એ મઠમાં થવા લાગ્યાં, એની સ્ત્રી બધું જોઈ જોઈને ચિન્તા કરવા લાગી. આપ સર્વ કુમાર સ્વામીનું વય, ૫૦ યા તેનાથી પણ અધીક ધારતા હશે ! પણ ના હાલ ૩૫ થી વધારે નથી.

એક દિવસ ૪૨ી સુલોચનાએ એને સમજાવ્યો, અને કેટલો ધિક્કાર આપ્યો; પણ એણે જીલકુલ માંન્યું નહીં. આ ઉપરથી એણે પણ બધો ભેદ પ્રકટ કરવાની ધમકી આપી વાત ધીરે ધીરે વધવા લાગી, અને કુમારસ્વામી એને પણ સજા કરવાના વીચાર સાગરમાં રત્નાન કરવા લાગ્યા.

સુલોચના પણ એ બધું સમજી ગઈ, અને એ દિવસથી સાવધાન રહેવા લાગી, આ સમયે કુમારસ્વામીની આંખ મીર્ગપુરની તારા નામક વેસ્યા તરફ દોડી. અને હવે વળી સુલોચના ઉપર જે કંઈ પ્રીતિ હતી તે પણ ઝાલ્લી થતી ગઈ. એણે ડઠ સંકલ્પ કર્યો કે હવે એને અહીં રાખવી એ દીક નથી. તારાએ પણ એ વાતને અનુમોદન આપ્યું. પણ સુલોચના સાવધાન હોવાથી, ઘણા સમય સુધી એના ઉપર કુમારસ્વામી કંઈ ચમત્કાર અજમાવી શક્યા નહીં.

આ દિવસોમાં લુંટકાર બહુજ ચાલતી હોવાથી કોઈ વાતની

કેમી નહોતી, ખર્ચ પણ ખૂબ થતું હતું. નિત્ય નવા નવા જલસા અને તમાસા થએજ જતા હતા. એ બધું ઠીક હતું, પણ એકાએક બહેનના ગુમ થવાથી, કુમારસ્વામીના હૃદયમાં કંઈક ઉદ્વેગ જાણાતો હતો; આ બાબત તે કોઈ પણ રીતે ભૂલિ શક્યો નહીં.

આ તરફ તારાની સાથે રહેવાના કારણથી, સુલોચના તેની આંખોમાં કાંટાની માફક ખૂંચતી હતી; પણ કુમારસ્વામીની પાસે એવો કોઈ ઉપાય નહોતો, કે પોતે એને પોતાની પાસેથી અલગ કરી શકે.

હવે પછી, કુમારસ્વામીએ એક અન્ય ઉપાય અવલંબન કર્યો, તથા તારાને પોતાને ત્યાં બેલાવવાનું બંધ કરી દિધું. સુલોચનાને પુરી પ્રીતિ બતાવવા લાગ્યો, ખીચારી ભણી સુલોચના, પણ મનમાં હરખાવા લાગી કે, હવે કંઈક મારો ભાગ્યોદય થયો; અને એની પણ દશા હવે કંઈક સુધરવા ઉપર છે. આ પ્રમાણે લગભગ ત્રણ મહીના વીતી ગયા પછી છળ પ્રપંચ કરીને કુમારસ્વામીએ સુલોચનાને પુરી રીતે સમજાવી દિધી કે મારો પ્રેમ ફક્ત તારા ઉપરજ છે. “સરલા સુલોચના પણ તેની વાફાબળમાં ફસાણી !”

એક સમયે વર્ષાના દીવસ હતા; ગંગા પૂરજોશમાં બહેતી હતી. વરસાદ પણ ધીરે ધીરે વરસી રહ્યો હતો; અને સાયંકાળનો સમય હતો.

કુમારસ્વામીએ સુલોચનાને પૂછ્યું—“ કેમ સ્વેચ્છ કરવા આવવાની છે ઇચ્છા ? ”

સુલોચના તરત જવાને માટે તૈયાર થઈ, કુમાર સ્વામી એને સાથે લઈ ગંગા તટપર પહોંચ્યા. અને ત્યાંથી નાવમાં એસી ધમધોકાર આગળ આજ્યા.

આ તરફ રજની ધીરે-ધીરે વધવા લાગી, આકાશમાં વાદળ ચઢી આવ્યું, પવનને લીધે નાવ હાલમ ડોલમ થવાથી સુલોચનાના હૃદયમાં ભીતિ ઉત્પન્ન થઈ.

સુલોચના વારંવાર ઘર તરફ જવાની કુમાર સ્વામીને પ્રાર્થના કરવા લાગી; પણ કુમાર સ્વામી, નિષ્કુર હૃદયનો થઈને નાવ આગળ તે આગળ હંકારવા લાગ્યો, વિન્ધ્યાચળથી ઉપડેલું નાવ કોઈ એક ઘાટની નજીક જઈ પહોંચ્યું, ચારે બાજુ અંધકાર છવાઈ ગયો. વરસાદ પૂર જોશમાં વરસવા લાગ્યો, એજ સમયે પાપાત્મા નિષ્કુર

કુમાર સ્વામીએ સુલોચનાને ઉચ્છેદી ભાગીરથીના અથાગ જળમાં પધરાવી દીધી, એ દિવસથી એનો પતો ના મળ્યો, કે એ ક્યાં ગઈ !

જે સમયે એ મૂર્તિ ઉપરની ખીનાનું વર્ણન કરતી હતી તે વખતે ભૈરવીનાં નેત્રદ્વારા અશ્રુ બિન્દુ ખરે જતાં હતાં. એ મદ્દાન કષ્ટથી આ વાત સાંભળી રહી હતી; ત્યાં જેટલાં બેઠાં હતાં, તે સર્વે તેની એવી દશા જોઈને વિસ્મિત થઈ રહ્યાં હતાં.

મૂર્તિ પૂનઃ એકવાર બોલી—“ હમે બહુજ શોધ કરી; પણ તેથી કંઈ ના વળ્યું. હા, પણ એટલી ખખર મળી છે કે, એ કુખી ગઈ નથી, બલ્કે મિર્જાપુર અથવા વિન્ધ્યાચળમાં રહે છે. ( આકંઠ કરતાં ) હા ! આપ સર્વે ધ્યાન દઇને સાંભળો—“હુંજ એ દુર્ભાગિનીનો ભાઈ દુર્ભાગી સરજી છું. ”

એટલું સાંભળતાંજ ભૈરવી ઝડપથી પ્રેમાવેશમાં ઉઠી, અને જતી કે સરજીના ચર્ણમાં પડીને બોલી—“ ભાઈ ! હુંજ તમારી અભાગિની બહેન સુલોચના. ”

## ત્રિવિંશત્ પરિચ્છેદ.

### પશ્ચાત્તાપ.

જે સમયે કુમાર સ્વામી બેહોશ થઈને જમીન ઉપર પડ્યા એજ સમયે કુમાર સ્વામી જે સ્ત્રીને મૂર્દુ સમજતા હતા, તે ઉઠીને બેઠી થઈ, અને કુમાર સ્વામીને બેહોશ દેખી તેને હુંશીઆરીમાં લાવવાનો યત્ન કરવા લાગી. કેટલાક હુંટારાઓ પણ તેમાં સહાય કરવા લાગ્યા. થોડા સમય પછી કુમાર સ્વામીને કંઈ ભાન આવ્યું, અને તે આંખો ગંધ રાખીને બંડબંડવા લાગ્યા—“ તિલોત્તમા ! મેં તને બહુજ દુઃખ દીધું છે; પણ હાય ! એ મારી અંતરની ઇચ્છા નહોતી, ધનમાલથી ખાલી થઈ જવાને લીધે, તથા મારી દુષ્ટ મણ્ડળીને લીધે, હું એ સમયે તારા ગુણો ભૂલી ગયો હતો, અને તારા ઉપર અત્યાચાર કરવાને પણ તૈયાર થઈ ગયો હતો. પણ હાય ! નાગ ગુગ થવાથી



હજી પણ હું તને ચારે તરફ શોધતો રહ્યો છું, પણ તારો કંઈ પત્તો નહીં લાગવાથી લાચાર થઈને મારે એ વાત ભૂલવી પડી. હું એ નહોતો જાણતો, કે તારી આવી દુર્દશા થઈ ગઈ છે. અને તું મારેજ લીધે જંગલો જંગલ ભટ્ટી રહી છે. એ નિર્દય કોણ હતું કે જોણે તારો પ્રાણ લીધો ? હા ! એ નિર્દયને તારાજેવી કુકર્મીનો પ્રાણ લેતાં દયા ના આવી ! પણ એ પણ કેવું ? જ્યાં તારું કોઈ રક્ષકજ નહોતું, ત્યાં પછી શું ? તિલોત્તમા ! મારી બહાલી બહેન ! હા ! ખરેખર તું આ સંસારમાં નથી ? અને.....”

કુમાર સ્વામીની વાતોમાં ભંગ પડ્યો. કોઈએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો,—  
“ જો હજી પણ તું નીતિને રસ્તે આવી જાય, જો હજી પણ તું એ કુકર્મીના ત્યાગ કરે, તો તારી બહેન હાલજ તારી નજર સામે ઉપસ્થિત થાય છે !

આ શબ્દો સાંભળતાંજ કુમાર સ્વામી ચમકી ઉઠ્યો, અને એમજ જણાયું કે જાણે તિલોત્તમાજ ના યોગ્યતા હોય ! એણે આંખો ઉઘાડી, પણ સામે કોઈ જણાયું નહીં. ના પેલી લાસ હતી કે ના લુંટારાઓ. પરંતુ એ સર્વેને બદલે એક સુંદર ભૈરવી તેની સમક્ષ ઉભી હતી.

કુમાર સ્વામીને સાવધાન દેખી પેલી ભૈરવી બોલી—“કુમાર સ્વામી ! જો તારા કુકર્મીથી તારી કેવી દુર્દશા થઈ રહી છે; તારી પાસે આ સમયે અઢળક ધન છે, એ હું સારી રીતે જાણું છું. પણ એટલું તો કહે કે એટલું બધું ધન હોવા છતાં તારાં હૃદયમાં શાન્તિ છે ?

જરા વિચાર કર, અને જો કે એટલું ધન તથા પચાસ માણસો ઉપરની તારી પ્રભુતા તને શું સુખ આપી રહી છે ? તું સમજ અને જાણી શકે છે કે તારાં એ કુકર્મીનું ક્ષણ કેવું ભયંકર અત્યારે તને જણાય છે, અને કોણ જાણે આગળ શું થશે ? એજ કુકર્મીને લીધે દુનિયામાં તારી કેવી નિન્દા થઈ રહી છે ! તારી સ્ત્રી તારી પાસે નથી ! તારી બહેન તને ત્યાગીને ચાલી ગઈ છે ! સંસારમાં તું તારું મોંઘું સરખું બતાવી શકતો નથી; તો પછી જરી કહીશ કે આ ધનનું શું ક્ષણ છે ? કુમાર સ્વામી ! હજી પણ તું એમજ સમજતો હોઈશ કે હું સ્વછન્દિ છું, મારું કોઈ શું અનિષ્ટ કરી શકે તેમ છે મારી પાસે અઢળક ધન સંપત્તિ છે, મોટું જળ છે, તથાપી જો તું

ધીયાર કરી જોઈશ તો એ સર્વ તારે કંઈ કામનાં નથી. જો આપણું જ માણસ કામમાં નથી આવતું તો પારકું કેવી રીતે આવી શકે ? આટલાં માણસો વખત આવે શું તારી સાથે રહેશે ? એ તારી આશા અર્થ છે એટલો પૂર્ણ વિચાર કરવો જોઈએ કે જે આપણું છે તેજ અણીના સમયે કામમાં આવે છે. હજુ પણ કંઈ બગડ્યું નથી, હજુ પણ જો તું ધારે તો કુમાર્ગને ત્યાગી સુમાર્ગ પર આવી શકે તેમ છે. જરા વિચાર તો કર, કે તે તારી સ્ત્રીને કેવી નિર્દયતાથી ગંગાના પ્રવાહમાં ફેંકી દીધી છે ? શું વિશ્વાસ કરવાનું આજ ફળ મળે છે ? શું તું જેના ઉપર વિશ્વાસ રાખે તે તને આવી રીતે નુકસાન પહોંચાડે તો તે તું પસંદ કરીશ ? એ ગરીબ બિચારી અખળાએ તન, મન, પ્રાણ, સર્વ તને અર્પણ કર્યું હતું, જે પ્રમાણે તું એના પર અત્યાચાર કરતો ગયો, તેમ તેમ તે વધારે ને વધારે સહન કરતી ગઈ, તારા ઉપરજ એ વિશ્વાસ રાખી રહી, એજ વિશ્વાસને લીધે જ્યારે તું આ કુમાર્ગ પર પાછો ચઢી ગયો, તે છતાં પણ એ તારી સાથેજ રહી. શું એનું ફળ તેં એને એજ આપ્યું, કે એને ગંગાના અગાધ જળમાં ઉતારીને નાંખી દીધી ? વાહ ! તેં આવી જટા વધારી છે. સાધુઓના જેવો વેશ ધારણ કરીને રહે છે, પણ શું સાધુઓના જેવાં કર્મ પણ કરે છે ? અસ્તુ જે થઈ ગયું તે થઈ ગયું. જો હજુ પણ તું કંઈક ચેતે તો કશું બગડ્યું નથી, સર્વ હતું તેવુંજ થઈ શકે છે. તારી સ્ત્રી પણ તને મળી શકે છે, અને તારું માન પણ તું એવુંજ વધારી શકે છે. અત્યારે તારી પાસે ઘણું ધન છે. એ ધનનો સદુપયોગ કરીને સારી નામના કમાઈ શકે છે. કહે, કહે જલ્દી કહે તારી શી ભરણ છે ? સંસારમાં રહીને સુખ ભોગવવું છે યા રાજદણ પામીને પ્રાણ ગુમાવવો છે ?

ભૈરવી એટલું કહીને ચુપ થઈ ગઈ, અને કુમાર સ્વામીના રહોં સામું જેવા લાગી. આ વખતે કુમાર સ્વામીની વિચિત્ર દશા થઈ રહી હતી, એની આંખોમાંથી આંસુ વહે જતાં હતાં. એ કંઈ બોલવા રહ્યો હતો પણ કંઈ બોલી શકતો નહોતો.

બહુજ સમય પછી કુમાર સ્વામી બોલ્યા—“ એ હું પણ બાળું છું કે હવે મારા દિવસો આવી પહોંચ્યા છે. મારાં સર્વ સ્થાનોના ભેદ શરૂઆત બળી ગયા છે. અને હવે હું થોડા સમયમાંજ

પકડઈ જઈશ, પણ શું તું સત્ય કહી શકે છે કે જો હું આ મણ્ડળીનો ત્યાગ કરું તો રાજ્ય દંડથી ઉગરી શકું? અને પુનઃ સારી રીતે માંડું છવન વ્યતીત કરી શકું? નિઃસંદેહ મારી પાસે ધનની ખોટ નથી, પણ કદાચ અભાવ છે તો માત્ર સ્વતંત્રતાનો. સાથે શું તું એ પણ મને વિશ્વાસ આપે છે કે મારી સ્ત્રી પણ મને મળી જશે ?

**ભૈરવી—**( ગંભીર સ્વરે ) નિઃસંદેહ અધું થઈ શકે છે. જો તેં તારાને લીધે તારી સ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યો, પણ શું વેશ્યા તે કદી કોઈની સગી થઈ છે? એ કેવી રીતે તને ડગીને આલતી થઈ? તેમ છતાં પણ હજી તું તેની શોધમાં છે ત્હારા માણસોને તેં તેની શોધ માટે મોકલ્યા છે, પણ એ હંમેશાં તને જીવે છે. તારી પાસે આવ જાવ કરે છે, પણ તું એને ઓળખી શકતો નથી. અને એ પણ તારી પાસે આવતી નથી, હું જાણું છું કે તેં એને ખુબ ધન ખવડાવ્યું છે, તેને માટે કષ્ટ સહન કર્યું છે, તેની સાથે ખ્યાર કર્યો છે, ” પણ શું તેનું દળ તું સારી રીતે મેળવી શક્યો? શું એ પણ તને એવાજ પ્રેમથી સ્હાય છે? કોઈ દિવસ પણ તેં આ બાબતની પરિક્ષા કરી છે.

કુમાર સ્વામી ખાલકુલ મૌન્ય હતા, એમના મ્હોમાંથી એક શબ્દ પણ નીકળતો નહોતો, માંત્ર કે એનામાં ઓલવાની શક્તિજ નથી, એ ઘણીવાર સુધી બેઠે બેઠે ભૈરવીની બાબતો ઉપર વિચાર કરતો રહ્યો પછી બોલ્યો—“ જો કે તમારું કહેવું દરેક રીતે સત્ય અને માનવા જેવું છે, તોપણ જ્યાં સુધી મને એ બાબત ઉપર વિશ્વાસ લાગશે નહીં કે મારી સ્વતંત્રતા હું કરીશી મેળવી શકીશ ત્યાં સુધી હું તમારી વાતોપર પુરેપુરો વિશ્વાસ રાખી શકતો નથી. પણ અત્યાચાર એ બાબતની પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે જો વખતે મને એ બાબતપર વિશ્વાસ આવશે તેજ વખતે હું આ હુંટારાઓની મણ્ડળીનો ત્યાગ કરીશ.

એ ભૈરવી એનો ઉત્તર દેવા જતીજ હતી, કે એકએક પાછળના એક લતા મણ્ડળમાંથી શબ્દ થયો—“ અવશ્ય એમજ થશે તારી સ્વતંત્રતા અને તારી સ્ત્રી એ બેઉ તને સાથેજ મળશે. ”

કુમાર સ્વામી અને ભૈરવી બન્ને આ શબ્દો સાંભળીને ચમકી ઉઠ્યાં, કુમાર સ્વામીએ આશ્ચર્ય અકિત થઈને પુછ્યું—“હે! આ શું! આતો મારી પતિના જેવોજ શબ્દ સંભળાવ છે!

એટલું કહીને એ લતા મંદુર તરફ ગયો. પણ ત્યાં કંઈ વિચિત્રજ લીલા થઈ ગઈ. ત્યાં એની સ્ત્રી તો એના જોવામાં ના આવી પણ પેલી ત્રિશૂળ ધારિણી ભૈરવી મૂર્તિ સામેથી આવતી જણાઈ.

આ વખતે ભૈરવીને આવતી જોઈ કુમાર સ્વામી કંઈ પણ કાર્ય શિવાય મૂઠની મારફ એકાએક ઉભા થઈ ગયા, ભૈરવી પણ આસથે, આસથે તેની પાસે આવી અને બોલી—“સ્વામીજી ! શું થાય છે ? શા વિચારમાં ઉભા છો ?” પણ કુમાર સ્વામીએ કંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં, કોણ જાણે ભૈરવીને જોઈને શાથી તેનું હૃદય ઉભરઈ આવતું હતું, તથા ભૈરવીને જોઈને એક પ્રકારની ભક્તિ તેના ઉપર ઉત્પન્ન થતી હતી.

ભૈરવી—“સ્વામીજી ! શા વિચાર છે ? શું તારાની વાટ જોઈ રહ્યા છો, યા કોઈ નવો શિકાર મેળવવાની ઉત્કંઠા છે ?

કુમાર સ્વામી—કંઈ નહીં, અમસ્તોજ ઉભો રહ્યો છું.

ભૈરવી—શું હું તારાઓનો સંગ ત્યજી દીધો ?

કુમાર સ્વામી—એમજ સમજોને !

ભૈરવી—જે દિવસે એવો નિશ્ચય થઈ જાય, કે તમે કુમારજીનો ત્યાગ કર્યો છે અને સુમાર્ગપર આવ્યા છો, એ દિવસ હું ધન્ય ભાગ્ય સમજું. અને જગદમ્યાનું પૂજન કરું, પણ હા ! ક્યાં એ દિવસ કે હું તમને એ દૃષ્ટ મણ્ડળથી અલગ થએલા સ્વતંત્ર જોઈશ ? કુમાર સ્વામી ! દિવસે ભૂલા પડેલા સાયંકાલે પણ ઘેર અવાય તો કંઈ તુકશાન નથી, હજુ પણ એનો, અને સંભાળો, હજુ પણ કંઈ ખંગડયું નથી.

એજ સમયે પેલી યોગિની પણ એજ સ્થાન ઉપર આવતી દેખાવા લાગી ભૈરવી એને જોતાંજ તેની તરફ ધસી અને જઈને એને ગળે ખાઝી પડી.

ભૈરવીનો આવો ગ્રેમ દેખી યોગિની આશ્ચર્ય પામી ગઈ અને કુમાર સ્વામી પણ આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈને તે ખંન્ને તરફ જોવા લાગ્યો, એજ સમયે પેલી ત્રણે મૂર્તિઓ પોતાની સાથે ખીજી જે ભૈરવી-ઓ સહીત આવી પહોંચી અને કુમાર સ્વામીની સન્મુખ ઉભી રહી.

એમને આવતાં જોઈ પેલી પહેલી ભૈરવી બોલી—“સ્વામીજીનું

એમ કહ્યું છે, કે તેમને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ એસી જાય, કે આની પછી મારી સ્વતંત્રતા લૂંટી લેવામાં નહીં આવે, અને મારી સ્ત્રી મને મળી જશે તો આજથી હું એ લુંટારાઓની મણ્ડળીનો ત્યાગ કરવાને તૈયાર છું. તમારામાંથી કોઈ પણ મનુષ્ય મેં જણાવ્યું તેની પૂરેપૂરી ખાત્રી આપી શકે તેમ છે?

એક મૂર્તિ—અવશ્ય એ કામ હું મારે માથે લઉં છું, કે એને પહેલાંની મારફત સ્વતંત્રતા તથા સ્ત્રી આદી સર્વ મેળવી આપીશ.

કુમાર સ્વામી—હે ! શું એ હયાત છે ? અવશ્ય જીવિત છે ! મેં હાલ થડી તેના જોવો શબ્દ સાંભળ્યો છે. પણ જોહ ! કદાચીત આ એક મારો મીથ્યા ભ્રમ હશે ? કેમકે એવડા મોટા જખરદસ્ત ગંગાના પ્રવાહમાંથી કદાપિ ઉગરી પાછી આવી શકે નહીં.

એજ સમયે ફરી શબ્દ થયો—“ અવશ્ય આવી શકે છે ! ઇશ્વરનો મહીમા અપાર છે ! મારવાવાળાથી જીવાડનાર હમેશાં જીવવાન હોય છે. ”

આ ઉપરથી કુમાર સ્વામી ફરી ચમક્યા, આ શબ્દ પણ ખરાબર એની સ્ત્રીના જોવોજ સંભળાયો, પણ કંઈ બાબતથી શબ્દ સંભળાયો, અથવા કોણ જોલ્યું, એની કંઈ ખબર પડી નહીં.

કુમાર સ્વામી—“ જોહ ! ફરી પણ એવોજ અવાજ !! આ અવાજ ક્યાંથી આવે છે, જણાય છે કે કોઈ નજીકમાંથીજ બોલી રહ્યું છે. પણ કેમ કોઈ જણાતું નથી ! ”

એ સાંભળીને ભરવી હસી પડી, સાથે સર્વ એટી અવાજે હસવા લાગ્યાં.

કુમાર સ્વામી—તમે સર્વ મને એવોજ ઉપદેશ આપી રહ્યાં છો કે, આ લુંટારાઓનો ત્યાગ કર, તથા કુમાર્ગને છોડીને સુમાર્ગ પર આવ, પણ મને એ કંઈ સમજણ પડતી નથી, કે મને આટલી બધી સહાય કરવાનું શું કારણ છે ? તમારો અને મારો શો સંબંધ છે તથા આપ સર્વ પડછાયાની માફક મારી પાછળ કેમ પડ્યાં છો ?

ભૈરવી—સાધુ સંન્યાસિઓનો એજ ધર્મ છે, કે સદા સર્વદા ખીજતું ભહું કરવું, જેમાં સંસારને કંઈ લાભ હોય એવાં કાર્ય કરતા રહેવું. ખીજાને ઉચ્ચ પંથ બતાવવો એજ સાધુ સંન્યાસિઓનો

ધર્મ, સર્વ જીવન મર્મ છે. પરોપકાર એજ અમારા જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. એજ કારણથી હમે પણ આકાંક્ષા રાખીએ છીએ કે તમે કંઈક ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરો.

કુમાર સ્વામી—જો કે સાધુ સંન્યાસિઓનો ધર્મ છે, કે સંસારમાં સુખ વિસ્તારવું, પણ તમે લોકો તો મને કાળના મ્હોમાં નાંખવાના યત્ન કરી રહ્યાં હતાં ! શું એનું નામજ પરોપકાર છે ?

ભૈરવી—જો અમારી એવીજ ઇચ્છા હોત તો તમે ક્યારનાએ રાજ દંડ પામ્યા હોત, પણ નહીં અમે લોકો તમારા શત્રુ નથી, પણ ઇચ્છીએ છીએ, કે તમે તમારા કુટુંબ પરિવાર સહીત સુખમાં જીંદગી ગુજારો.

કુમાર સ્વામી—તો હવે તમારો શો વિચાર છે ? જો કદાચ તમે પૂરેપૂરા હીતસ્વી હો તો તમે મને તમારી પૂરેપૂરી ઓળખાણ આપો.

ભૈરવી—જ્યાંસુધી તમને અમારા ઉપર દ્રઢ વિશ્વાસ નથી ત્યાં સુધી અમે તમને અમારો કોઇપણ તરફનો પરિચય આપી શકતા નથી, તેમ જ્યાંસુધી અમને પણ તમારો સંપૂર્ણ ભરોંસો નથી કે તમે અવશ્ય લુટારાઓનો સંસર્ગ ત્યાગ કરશો, ત્યાંસુધી પરિચય આપવાનું તદ્દન અસંભવિત છે.

કુમાર સ્વામી, આ પ્રમાણે સાંભળીને કેટલોક વખત ચુપ રહ્યા, ફરી કંઈ વિચાર કરીને બોલ્યા—“ મારા પાંચ સાથી હતા તે આવીથી ક્યાં ગયા ? ”

ભૈરવી—આપ એમને બોલાવો, એ લોકો અવશ્ય આવશે.

એજ વખતે કુમાર સ્વામીના બોલાવ્યા સિવાય પાંચે મનુષ્યો આગળ આવીને ઉભા રહ્યા. અને એઓમાંથી પ્રતાપ આગળ આવીને કહેવા લાગ્યો—“ આજ એ સાંભળીને મને બહુજ આનંદ થયો છે, કે આપ આ લુટારાઓની મરુટીનો ત્યાગ કરવાને ચલાઓ છો, જો કે તેથી ખીન્ન મનુષ્યોને તો એ સાંભળવાથી વિષાદ ઉત્પન્ન થશે, પણ મારો તો એજ વિચાર છે કે એ લોકોને પણ સુમાર્ગ પર લાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, પરંતુ જો એ લોકો ના માને, તો તેમનો ત્યાગ કરીને તેમનાથી અલગ થઈ જવું એજ શ્રેયસ્કર છે. એથીજ અમારા લોકોનું પણ કલ્યાણ છે. નહીં તો હવે ખીન્ને કંઈ રસ્તો નથી. ”

લીરભદ્રએ પણ પ્રતાપની વાતને અનુમોદન આપ્યું અને અન્ય

હું ટારાઓ પણ જોઈએ આ વખતે હાજર હતા, એમણે પણ હવે પોતાને બચવાનો એકે ઉપાય નહીં હોવાથી પ્રતાપના વિચારનેજ સંમતિ આપી.

જ્યાંસુધી એ લોકો બોલતા રહ્યા, ત્યાંસુધી કુમાર સ્વામી મૌન્ય ધારણ કરીને ઉભે ઉભે તેમની વાતોજ સાંભળતા રહ્યા, એજ સમયે વળી એક અન્ય ખીના બની; પહેલી મૂર્તિએ આગળ આવીને કુમાર સ્વામીના કાનમાં કંઈક કહ્યું, જે સાંભળતાંજ એ ગભરાઈ ઉઠ્યા અને એજ સમયે હું ટારાઓનું મણ્ડળ ઓડવાને માટે તૈયાર થઈ ગયા.

આ સમયે બૈરવીની પ્રસન્નતાનું કંઈ પ્રમાણ નહોતું એની પ્રસન્નતા નિહાળીને કુમાર સ્વામી પણ સાનંદશ્રવર્ષમાં ગરકાય થઈ ગયા હતા, અને વિચાર કરતા હતા કે એને કંઈ ખુશી છે, પણ એ ટકામાંજ પહેલી બૈરવી ત્વરાથી પોતાના બગવાં વસ્ત્રોનો ત્યાગ કરીને કુમાર સ્વામીના ચર્ણાવિંદનો આશ્રય યાગવા લાગી.

કુમાર સ્વામી એને દેખતાંજ વિદવલ બની ગયા અને એને જમીનપરથી ઊઠાડીને તેની પીઠપર લાથ ફેરવવા લાગ્યા અને બહુજ એમથી કહ્યાર કહ્યા ” તિલોત્તમા ! મારી જ્ઞાતી ખરેખર ! તારું શબ્દ દેખીને હું બહુજ દુઃખી થયો હતો એનો કંઈ પારજ નહોતો, પણ એકાએક તારું મૂર્દ આધાર્ય રીતે ગેળ થતાં બૈરવી સ્વરૂપે જાગ્યાં. એ જોઈ મને બહુજ નવાઈ લાગી, અને વિચાર કરતો હતો કે હું બૈરવી સ્વરૂપે મને કષ્ટેસ કરી રહી છે સત્ય તો એજ છે કે ત્યાગજ પ્રથમ પ્રતાપથી, આજ હું આ કષ્ટોત્તિ ત્યાગ કરીને સત્કર્મના સ્થાપર આવવાની છઠ્ઠા રાખું છું. ”

તિલોત્તમા—( બૈરવી તરફ દ્રષ્ટિ કરીને ) આ મળો એમતોજ મતીમા હું ?

## ચતુર્વિંશત પરિચ્છેદ.

કુમાર સ્વામી અને મુલોચના.

**થાડા** એક સમયમાં ત્યાં આગળ વળી પીળ કેટલાક લુંટારાઓ આવી પહોંચ્યા. જેઓ નહોતા આવી પહોંચ્યા, તેમને બોલાવવાને માટે, કેટલાક લુંટારાઓને મોકલવામાં આવ્યા. અલ્પ સમયમાં લુંટારાઓનું મણુળ ત્યાં આગળ જમે થઇ ગયું.

ભૈરવીની આસાથી રાજા રવીસેન, રવીદત્ત, વીરસેન, શારદા રમ્ભા વિગેરેને ઉક્ત સ્થાને બોલાવવામાં આવ્યા.

જે વખતે સમસ્ત મંડળ એકત્રિત થયું, તે વખતે ભૈરવી હાસ્ય ભરિત મુખમુદ્રાએ ઉઠીને ઉભી થઇ અને કહેવા લાગી—“ આજનો દિવસ બહુજ આનંદનો છે કેમકે શ્રીમાન્ સ્વામીજી પોતાનો હાલમાં દ્રષ્ટિગોચર થતો કપટી વેપ તથા લુંટારાઓના મણુળનો આજથી ત્યાગ કરવાની ઉત્કંઠા રાખે છે.

ભૈરવીની આ વાતથી સર્વના મનમાં આશ્ચર્ય દિપ્ત થયું, અને સર્વે પૂજ્યભાવે આનંદમાં આવીને તેના સામુંજ જોઇ રહ્યા.

**ભૈરવી**—આપ સર્વને એમાં કંઇપણ નવાઇ પામવાજેતું નથી, કારણ આ અખિલ સંસાર પરિવર્તનશીલ છે, એમાંની સર્વ વસ્તુ પરિવર્તન થયાજ કરે છે, તથા એજ નિયમાનુસાર આજ કુમાર સ્વામીના હૃદયનું પણ પરિવર્તન થયું છે. અને તેથીજ એઓ આજે અનિતીના પંથનો ત્યાગ કરી નિતીના પંથપર આવવાને ઇતેન્નર છે. વિધાતાનો મહિમા અપરંપાર છે, એના વિધાનને કોણ જાણી શકે તેમ છે, કે ક્યારે શું થશે, તથા આ શું થઇ રહ્યું છે. એજ પ્રમાણે સ્વામીજી પણ એક.....(કંઇકે વિચાર કરીને) જો કે બની શકે તેમ છે, છતાં એઓ પોતેજ પોતાના જીવનનું વર્ણન કરશે. પણ મારી એક અભિલાષા છે, કે ફક્ત કુમાર સ્વામીજી નહીં, પરન્તુ સમસ્ત દસ્યુદળ એ કુકર્મની ત્યાગ કરે તો તે બહુજ વિત્તમ વાત છે. કારણકે પાપનું ફળ અવશ્ય સહ્યા વીના રહેતુંજ નથી. જો કે અત્યાર સુધી તો એ લોકો નિવિદ્ધ રીતે પોતાના દિવસો પસાર કરતા



આવ્યા છે. છતાં પણ એવો કંઈ નિશ્ચય નિયમ નથી કે એમના દિવસો એવીજ રીતે હમેશાં આવા સુખમાંને સુખમાંજ જશે; કેમ જાણ્યું કે એમને પણ પોતાનું જીવન કારાગૃહમાં વિતાડવું નહીંજ પડે, અથવા તો રાજદણ્ડ પામવાનો સમય નહીં આવે? એમ છતાં કદી અત્યારેજ એ લોકો સમજી જાય અને પોતાના દિવસો સુખરૂપ અન્ય વ્યવસાય યાત્રા નોકરીદ્વારા ગુજારે તો તેમાં શું ખોટું છે? સાથે હું એટલું પણ વચન આપું છું કે કદિ જો એ લોકો એમના કુકર્મોનો ત્યાગ કરવાને અત્યારથીજ તૈયાર હોય તો હું એમને યથા શક્તિ મદદ કરવાને તૈયાર છું!

એટલું કહીને ભૈરવી બેસી ગઈ. એજ સમયે કુમાર સ્વામી ઉભા થયા, તથા નમ્ર સ્વરે બોલ્યા—આપ સર્વને આ પ્રમાણે સાંભળીને આશ્ચર્ય જેવું લાગતું હશે, કે આજે વળી આ શું થઈ રહ્યું છે. પણ હું તમારા સર્વની સમક્ષ મારા જીવનમાંની મુખ્ય મુખ્ય બેચાર જાણુવા અને ધ્યાનમાં રાખવા જેવી બાબતોનું વર્ણન કરવાની આકાંક્ષા રાખું છું. મને સંપૂર્ણ ખાતરી છે. કોઈ કોઈને, કંઈ કંઈ પણ ઉપદેશ લેવાનો એમાંથી મંજી આવશે.

મારો જન્મ ક્ષત્રીય વંશના એક કુળવાન કુટુંબમાં થયો હતો. પિતા ધનાઢ્ય હતો, કોઈ પણ વાતની ચિન્તા નહોતી. પિતાજી ધન ઉપાર્જન કરતા હતા, તેમ હું આન્દયી શોખમાં ખર્ચ કરતો મારા દિવસો સુખમાં વ્યતિત કરતો હતો. હું જે વખતે બાળક હતો, તે વખતની મારી દશાતુ વર્ણન કરવાની ઉપેક્ષા રાખું છું. મારી બાલ્યાવસ્થા કેવળ લાડ ખ્યારમાંજ મેં વિતાવી, મારા પિતાએ પોતાની સ્થિતિ પ્રમાણે એટલાજ લાડ કોડથી માંડે પાલન પોષણ કર્યું, પણ એ લાડ કોડ મારે માટે વિષ તૂલ્ય થઈ પડ્યું. જો મારા પિતાએ લાડ ખ્યાર કર્યા કરતાં મને ઉચ્ચ શિક્ષા આપી ભણાવ્યો હોત તો આજ મારી આ દશા આવત નહીં! બાળપણમાં સદ્શિક્ષાનો અભાવ એજ મારી ચિત્ત વૃત્તિને કુમાર્જે જવાનું એક કારણ મળ્યું. જો કદાચ બાલ્યાવસ્થામાં માતાપિતા દ્વંડ્વ લાડ કોડમાં ધ્યાન આપ્યા કરતાં પોતાના બાળકોને ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચાડવાની ઇચ્છા રાખતા હોય તો એઓનું એ પ્રધાન કર્તવ્ય છે, કે એમને વિદ્યાભ્યાસ કરાવવો. પણ મારાં પિતા તો ધન બળથી ગર્વિત હતા, તથા એમને

પણ ધુંટારાઓ સાથે સંબંધ હોવાથી, એઓ ખૂબ ધન પ્રાપ્ત કરતા હતા. કહો કે જેને આટલું બધું હતું, તે કોઈ દિવસ કોઈતું કંઈ માંને ખરો ? એજ પ્રકારથી હું કોઈ પણ જાતનું જ્ઞાન મેળવી શક્યો નહીં; અને ઇચ્છાનુસાર હાથમાં રૂપીઆ આવવાથી હું દિવસે દિવસે કુમાર્ગપર વળી ગયો. માફ લસ પણ થઈ ગયું, અને થોડા સમય પછી મારા પિતા પણ ગુજરી ગયા પિતાના મૃત્યુ પછી જેટલું ધન હતું તેટલું મેં કુકર્મોમાં ઉડાવી માર્યું, અને હું એક ભિખારી તુલ્ય થઈ ગયો. એ વખતે દોસ્ત હતા તે પણ મને દુશ્મન સ્વરૂપે જોવા લાગ્યા; અને સૌ અલગ થઈ ગયા, હા ! પણ એક વાત તો રહી ગઈ, તિલોત્તમા નામે એક મારી જીવન હતી, એજ કુકર્મોને લીધે તથા મારી ધનહિન અવસ્થાને લીધે હું તેનું લસ કરી શક્યો નહીં. છેવટે હું એવી સ્થિતિએ પહોંચી ગયો કે હું એને મારી નાંખવાને તૈયાર થઈ ગયો, પણ એ પોતે બુદ્ધિમાંનું હોવાથી કોઈ પણ રીતે મારા હાથમાંથી સટકી ગઈ, આપ નજર કરો ( તિલોત્તમાને ખતાવતાં ) આ મ્મારિ એજ જીવન છે જેને મ્હારે હાથેજ હું મારવાના ઉપાયો યોજતો હતો ! પણ આજ એનાજ પ્રતાપથી કુમાર્ગને ત્યાગી સુમાર્ગપર આવવાની ચાહના રાખું છું. અસ્તુ ! એ સમયે મારા જેટલા સાથી હતા તે બધા સ્વાર્થિ વિશ્વાસ-ઘાતક, તથા ધન લૂંટી જનારા હતા. યદી જો તે વખતે માફ કોઈ હીત ચલાનાર હતું તો તે દુષ્પણ તથા અર્જુન માત્ર પણ દુરાચારી મીત્રોને લીધે મેં એમનું કંઈ ખીલકુલ માન્યું નહીં. અને ઉલટું છેવટે એક દિવસ એ એહને પહોંડનાં કોતરોમાં ધક્કેલી આવ્યો ! એ દિવસોથી એ લોકો મને ફરી જણાયા નથી. મ્હેં પણ એમજ માની લીધું કે તેઓ તો મરી ગયા. બસ એજ દિવસથી હું નિશ્ચિંત થઈ ગયો અને મનમાં સમજી ગયો. કે મારા રસ્તામાંથી એક કંટક તો દૂર થઈ ગયો. પણ હવે જો વિચાર કરું છું તો મને એજ માલમ પડે છે કે આ સંસારમાં એવા હૈતેથી મને કોઈ નહીં મળે નિઃસંદેહ જો હવે એ કુલ્ય મિત્રોનો મને પુનઃ એકવાર મેળાપ થાય તો હું એમના ચર્ચમાં પડીને એમની ક્ષમા માગું; પણ હા ! હવે એ વિચાર કરવો એ અર્થ છે. અસ્તુ ? માફ અર્થ વધતુંજ ગયું અને સાથેને સાથે મ્હારી દુર્દશા પણ વધતી ગઈ, જીવનનું લગ્ન નહીં થવાથી અને તેના નાશી

લેવાથી સમાજમાં મારી અપદિર્તિ થવા માંડી અને મોંઘાં મુદ્દાં દેખાડવાને લાયક ના રહ્યો. જે સમયે હું મારા જે રનેડીઓને કાળની દાઢમાં ધકકેલી આવ્યો એજ સમયથી માંતો કે મારા હૃદયની અંતઃકરણની પ્રસન્નતા પણ જતી રહી અને હું હૃદય શુન્ય જેવો થઇ ગયો. ત્યારબાદ દુરાચારી મનુષ્યોના સંગને લીધે હું માફ ધરખાર છોડીને આ પર્વતના મઠમાં રહેવા લાગ્યો.

આ મઠનું વૃતાન્ત હું શરવાતથીજ જાણતો હતો, પિતાંજી બરાબર કહેતા હતા કે વિન્ધ્યાચળ પર્વતપર એક મોટા “ભયંકર મઠ” ખાલી પડ્યો રહ્યો છે, જેમાં અતિપવ્ય મોટો ખજાનો છે, પણ એમાં એટલાં ભુત રહે છે કે, કોઇ ત્યાં જઇ શકતું નથી. પીતાજીના મોડેથી ખજાનાની વાત સાંભળી મારી તો એજ ઇચ્છા હતી કે ત્યાં એક વખત જવું પણ પીતાજીની હયાતી, તથા ખીજાં અનેક કારણોને લીધે, હું ત્યાં જઇ શકતો નહોતો. પિતાના અવસાન બાદ હું એ દુરાચારી સાથીઓની સાથે આ મઠમાં આવ્યો. પણ ભુત ઇત્યાદી તો કોઇ મારા જેવામાં આવ્યું નહીં, તેમ બહુજ શોધ તથા મહેનત કરવા છતાં ખજાનાનો પણ પત્તો ના લાગ્યો. કેટલાંક સ્થાન આ મઠમાં ઉત્તમોત્તમ જાણ્યાં અને તેથીજ હમે આ સ્થાનપર અમારૂં મણ્ડળ જમાવ્યું. તથા જે મુસાફરો જતા આ વતા જણાતા તેમને લંટીને યથેષ્ટ ધન પ્રાપ્ત કરવા લાગ્યા. ધીરે ધીરે માફ ઇળ વધવા લાગ્યું, તથા હમે લોથે શહેરમાં પણ અવારનવાર રાતે જઈને હુટશટ કરવા લાગ્યા, પણ પકડવામાં આવ્યા નહીં, કેમકે ભુતના હરથી સિપાઈઓ પણ અમારી પાસે આવતાં હરતા હતા, અને તેથી અમે અમારો વ્યવસાય મજામાં ચલાવી શકતા, મહારી તો એવીજ ઇચ્છા હતી કે મારી સ્ત્રીને પણ ત્યાં ના લઈ જવી; પરન્તુ કેટલાંક કારણોને લીધે હું તેને છોડી શક્યો નહીં, અને તેને સાથે લેવીજ પડી. મારો અધીકાર એટલો બધો જામી ગયો, કે મીર્જાપુર શહેરમાં પણ મારા કેટલાક ભેદ માણસો હતા; જે મુસાફરો આ તરફ આવતા હતા તેના સમાચાર અમને પહેલેથીજ મળતા હતા, અને અમે લોથે તેમને છુંટવાને માટે તૈયાર થઇ રહેતા હતા, એજ અરસામાં મિર્જાપુર શહેરના જમીનદાર શશિશેખર આ બાબતુ દર્શન કરવાને માટે આવ્યા હતા. જે કે શહેરમાંથીજ તેમને છુંટવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો, પણ તેમાં અમે કંઈ કાવી શક્યા નહોતા.

લીધે તેનું હૃદય પ્રકુલિત થઈ રહ્યું છે, એ આશ્ચર્ય રીતે સ્વામીજીના સામંજસ જોઈ રહ્યો છે.

કુમારસ્વામી કંઈક યોબીને બોલ્યો—“ હું એમ સમજું છું કે આ વખતે જેટલા મનુષ્યો આ સ્થળે બેઠા છે તેઓ મારી વાતોને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળતા હશે અને એ ઉપર મનથીજ વિચાર કરી રહ્યા હશે. અરતુ. હવે મારી કથા સમાપ્ત થવા આવી છે ( હાંટારાઓ તરફ જોઈને ) હવે તમે સર્વ જણાવશો કે તમારો શો વિચાર છે ? અત્યારે મારી પાસે રોકડા ત્રણ લાખ રૂપિયા છે. જે આપ પણ મારી માફક દુષ્ટ વર્તણૂકને ત્યાગવાની ઇચ્છા ધરાવતા હો તો હું એ ધનની સમાનભાગે વહેંચણી કરવાને તૈયાર છું, રાજી છું, તમે સર્વ મારી દશા જોતા હશો, કે દુર્વ્યસનને લીધે ધન, જન, સમાજ પોતાનાં પારકાં વીગેરેથી દૂર થયો. સંસારમાં મ્હોં સરખું બતાવાને યોગ્ય ના રહ્યો, વેશ્યાના કંદમાં ફસાઈને પોતાની સ્ત્રી ગુમાવી બેઠો, શું તમે સર્વ પણ એ રસ્તે જવાનું ઉચિત સમજો છો ? હવે વધારે સમય નથી. હું થોડીજ વારમાં આ વેશ ત્યાગવા માગુ છું; તેમ છતાં તમે કહેશો કે હવે તમારી શી ઇચ્છા છે ? જે મારી માફક તમે પણ પોતપોતાને ઘેર ખુશીથી જવાને તૈયાર હો, તો આજ આ તમારો વેશ ઉતારી નાંખો અને પોતપોતાનું કર્તવ્ય કરવાની ધારણા બાંધી લ્યો.”

એનો જવાબ સર્વેએ એકમત થઈને આપ્યો, અને ઉક્તાવૃત્તિને ત્યાગી દેવાનુંજ ઉત્તમ સમજ્યા. કુમારસ્વામી—“ હવે માફક કામ સમાપ્ત થયું, આશા છે કે આપ સર્વ પણ પોતપોતાનો પરિચય આપી કૃતાર્થ કરશો.”

એટલું સાંભળતાંજ પહેલી ભૈરવી ઉડીને ઉભી થઈ, તથા બોલી “ આજ મારા આનંદનો પાર નથી, આજ માફક બોલાયેલું રત્ન પુનઃ મારા હાથમાં આવ્યું છે. માફક નટ પ્રાયઃ સાંભાગ્ય કરી ચમકી રહ્યું છે, તથા આજજ માફક ત્રત સમાપ્ત થવાથી હું કરી સજીવન થઈ છું. સ્વામીજી ! પ્રાણનાથ ! હું એજ બાગીરથીના પ્રવાહમાં તણાતી આપની અભાગિની દાસી સુગ્રામના છું ! ” એટલું કહીને ભૈરવી કુમારસ્વામીની ચર્ચુરજ માથે ચઢવા લાગી. કુમારસ્વામીના હર્ષ અને આશ્ચર્યનો આ વખતે પાર રહ્યો નહિ, તથા પોતે અપૂર્વ પ્રેમથી તેને ઉડાડીને બોલ્યા—“ વિધાતાનો મહિમા અપરંપાર છે. જેને હું મારી મોટામાં મોટી શત્રુ સમજતો હતો, એજ મારી પરમજીવન મિત્ર નીકળી. હૃદયેશ્વરી ! હું મહાન નિષ્ઠુર છું.” એટલું કહેતાં કહેતાં કુમારસ્વામી બેહોશ થઈને ભૂમિપર પડી ગયા. સુગ્રામના કુમારસ્વામીને

શુદ્ધિમાં લાવવાના પ્રયત્ન કરવા લાગી, થોડીજ વારમાં કુમારસ્વામી જનપ્રત થયા અને જે સમયે તેમણે આંખો ઉઘાડીને જોયું તે વખતે તેમના આશ્ચર્યનું કંઈ કેકાણું ના રહ્યું. કેમકે નાશી ગયેલાં તથા મરી ગયેલાં સર્વ મનુષ્ય તથા તારા, એક ભૈરવી, દુષ્યન્ત અર્જુન તથા એક નવયુવક એટલાં માણસ ત્યાં બેઠાં હતાં. ત્રણે મૂર્તિઓ તથા એક ભૈરવી અદૃશ્ય હતી.

## પંચવિંશત્ પરિચ્છેદ.

### સુલોચનાનું વૃતાન્ત.

“કુળની પણ શી વિચિત્ર ગતિ છે. કોને આશા હતી કે આજ હું ફરીથી સુખી થઈશ. તથા મારા અસ્ત ચંદ્રને ફરી નિર્મળ નિરખી શકીશ. અસ્તુ. હવે હું પણ એ ઉચિત સમજું છું કે મને વીતેલી વાતો જે કહેતાં રહી ગઈ છે તે કહી સંભળાવું.” કહીને સુલોચનાએ પોતાની આત્મ કથાનો આરંભ કર્યો.

વર્ષાદના દિવસ હતા, ગંગાનો વેગ ઘણોજ હતો. એ વખતે વરસાદ આવીને બંધ થઈ ગયો હતો, એજ સમયે એકાએક સ્વામીજી મારી પાસે આવ્યા અને કહ્યું, કે આજનો સન્ધ્યા સમય અત્યંત સુહાસિત છે. ચાલો ગંગાની રહેલ કરી આવીએ. હું જવાને સાફ તૈયાર થઈ ગઈ. મને શું ખબર કે તારાના પ્રેમને લીધે આજ મને ગંગામાં અદ્રશ્ય કરવાની ઇચ્છા રાખે છે. અસ્તુ. ન્યારે નાવ ખરાબર મધ્ય ભાગમાં પહોંચ્યું ત્યાં તો સ્વામીજીએ મને એક જન્ટુ બતાવવાને બહાને બોલાવી અને પાણીમાં ઉછાળી દીધી. હું પાણીમાં પડીને બેહોશ બની ગઈ; ન્યારે હું કંઈ શુદ્ધિમાં આવી ત્યારે મેં સુતે સુતે મારી સામે એક સાધુને જોયો, જેની અવસ્થા એંશી વર્ષની હશે. તેના ચહેરા ઉપર અપૂર્વ તેજ વિરાજત હતું, હૃદયના શીણ જેવી જડા તેના મસ્તિષ્ક પર શોભા આપી રહી હતી તથા મોટી મોટી દહાડીના ઉજવલ કેશ તેના પેટ મુઠી લટકી રહ્યા હતા. કમરમાં કેવળ કોપીન પહેર્યું હતું, તથા પાસે કમંડલ અને ત્રીપીઓ પડેલાં હતાં. એ મને સાવધાન થતી દેખી મારી પાસે પાસે આવવા લાગ્યા તથા તેમણે બહુજ પ્રેમથી પૂછ્યું:—“બેટીજી ! કેસા હૈ ? અબી ઉઠના નહીં.”

તેમનાં કોમળ વચન સાંભળીનેજ મારી આંખોમાં જળ ભરાઇ આવ્યું, અને તેમના ના કહેવા છતાં હું હૈની તેમના ચર્ચુમાં પડી. તેમણે અત્યંત પ્રેમથી ખેડી કરી, અને આશિર્વાદ આપીને, મને ગંગામાં હુપવાના સમાચાર પુછવા લાગ્યા, જેના જવાબમાં મેં પણ સવિસ્તાર હકીકત તેમને કહી સંભળાવી, તથા તેમના સામે રોષ રોષને તેમને પ્રાર્થના કરવા લાગી કે કોઇપણ પ્રકારે સ્વામીને સન્માર્ગ પર લાવવાનો ઉપાય બતાવો.

તેના ઉત્તરમાં તેમણે કહ્યું—“ આજ સવારથીજ કારણસર હું આ સ્થાન પર આવ્યો હતો, તથા સન્ધ્યા થતા બેસી રહ્યો. જે સમયે સન્ધ્યાકાળે વરસાદ વરસીને બંધ થઇ ગયો, એ વખતે હું પણ અહીંજ બેસી હતો, કે સહસા એક રાખને બાળુથી બેઠું આવતું મારા જોવામાં આવ્યું. ઈશ્વરની પ્રેરણાથી તે વખતે મને એમ સમજાય પડી, કે રાખ નથી બલકે કોઇ હવિત મનુષ્ય બેઠું આવે છે. એજ સમયે હું જળમાં કૂદી પડ્યો અને તેને પકડી લાવ્યો. સેવા શુ શૂપા કર્યા પછી તથા બહુજ શેઠ કર્યાથી તારૂં પીધેલું પાણી નીકળી ગયું ત્યારે તું શુદ્ધિમાં આવી છે. વચ્ચે વચ્ચે તું લવતી હતી, તે કંઈ તને માલમ છે ? પરંતુ હું તેથીજ જાણી ગયો હતો કે કોઇએ જાણી જોઇને તને પાણીમાં નાંખી દિધેલી છે. હવે તારા કહેવા પરથી સમજાય છે, કે તારા ઉપર અત્યાચાર કર્યો છે. તારો પતી હુંદારો છે. જે તું એને સન્માર્ગ પર લાવવાની ઇચ્છા રાખતી હોય તો, મારા કલા પ્રમાણે તું પરાપ-કાર રૂત ધારણ કર, આશા છે કે તે અવસ્થા સુધરી જશે. ” ત્યાર બાદ તેણે ખીજ પણ કેટલીક બાબતનો મને ઉપદેશ આપ્યો. તેમના ઉપદેશથી મારાં જ્ઞાનચક્ષુ ઉઘડી ગયાં અને હું જંગલમાં રહીને પણ નિહર થઇને સર્વ કંઈ કરવા લાગી. જે સમયે માણસ કોઇપણ કામ કરવાને માટે દ્રઢ થઇ જાય છે, તે વખતે તેને નાંના પ્રકારની અરચણા આવીને વચ્ચે નડે છે. પણ જે મનુષ્ય દ્રઢ છે તે સંકલ્પ સિદ્ધિ થયા શિવાય પાછો હડતો નથી. મારી પણ એવીજ દશા થઇ. અનેકાનેક માંણસો મારા ઉપર અત્યાચાર કરવાને તૈયાર થયા પણ મારા દ્રઢ સંકલ્પને લીધે મને કંઈપણ નુકસાન થયું નહીં. તેને બીજીજ દીવસે હું આ મહત્તી પાસે આવીને એક ગુફામાં રહેવા લાગી, તથા આ મણુળીના કામોની અરાબર તપાસ રાખતી રહી. જે દિવસે જ્યારે વીરસેન પકડાયો હતો, ત્યારે હું પણ છાનીમાંની સર્વ તમાસો જોઇ રહી હતી, કારણ તે વખતે એ શિવાય ખીજે એકે રસ્તો નહોતો.

વીરસેન પકડાયા પડેલાં જ્યારે રમ્યા પકડાઇ હતી, એ સમયે

પણ હું બરાબર સાવધાન હતી, તથા રમ્માને મેં કંઈક ધીરજ આપી હતી, મારા કહ્યા પ્રમાણે એ પણ મારી સાથે મળીનેજ ચાલતી હતી.

જે દિવસે શારદા અથવા શશિબાળાને પકડવામાં આવી, એજ દિવસે રાત્રે છૂપી રીતે હું મઠમાં આવી હતી, અને તેને જે સ્થાનપર કેદ કરવામાં આવી હતી, તે સ્થાન મેં જોઈ લીધું હતું. ત્યાર બાદ પણ આપના એક સાથી ભોળાને મળી ... ડરાવી, ધમકાવીને, તથા સમજાવીને અમારી મણ્ડળીમાં ભેળવી દિધો ત્યાર પછી થોડા સમયે હું એક દિવસ લાગ જોઈને વીરબાહુની પાસે ગઈ. હું શંસ્વાતથીજ જાણતી હતી, કે વીરબાહુનું હૃદય સ્વચ્છ છે. પણ એ કોઈ કારણને લીધે મણ્ડળીનો ત્યાગ કરી શકતો નથી, તેને બહુજ સમજાવ્યા પછી, તેને મારો પરિચય કરાવી તેની પાસે માત્ર તેની સહાય માગવા લાગી. વીરબાહુએ જ્યારે મને જોળખી ત્યારે તો તેણે બહુજ આનંદથી મને સહાયતા કરવાને વચન આપ્યું, તેના કહેવા પ્રમાણે કરવાથી તથા તેને સમજાવવાથી અન્ય માણસો પણ અમારા ભૈરવી વૃન્દમાં દાખલ થવા, જોડાયાં.

જ્યારે મારું દળ પણ પૂર્ણ મજબુત થઈ ગયું, ત્યારે હું એકલી નિઃસંકોચ ભાવથી મઠમાં જઈ, પ્રત્યેક કામમાં ખલેલ પહોંચાડવા લાગી, મેંજ આવીને ભગવતિના પૂજન સમયે વચ્ચે વિદન નાંખ્યું હતું, અને ખીજ બાજુ વીરસેનને તલવાર આપી હતી. એ તલવાર મેં હાથોહાથ નહોતી આપી બલકે શશિબાળા દ્વારા મોકલાવી હતી. શશિબાળાને પણ કેટલી વખત હું પહેલાં ગુપ્ત વેગે મળતી. એ સમયે એણે વીરસેનને જોવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી. આ સમાચાર મેં વીર બાહુને જણાવ્યા તથા એવી સુક્તિ કરાવી કે તે બાળક બનીને વીરસેનને નિહાળવાને જઈ શકતી.

૩૪૨:૬

શશિબાળાએ વીરસેનને સર્વ હકીકત જણાવી દિધી. એ પણ જણાવી દીધું કે આ કપટી વેપ ધારી સાધુઓનો મઠ છે. તથા તેને તલવાર પણ આપી દિધી. એજ તલવારથી વીરસેન રક્ષકને મારી કરી પાછળના દરવાજેથી નાસવા જતો હતો કે ફરી પાછો પકડઈ ગયો.

આ તરફ ખીજ વખત ફરીથી તેને હું છોડાવી લાવી, તથા આ વખતે તેને એવા સ્થાને છુપાવો દિધો, કે જેની કોઈને માલુમ પડે નહીં, પણ હું રતી એ રતી જાણતી હતી, તથા વીર બાહુ પણ તેથી અજાત નહોતો. મઠમાંની એ જગ્યા એ પણ એક માણસે વીરસેનને જોઈ લીધો તથા તે દિવસે સ્વામીજી કેટલાંક માણસો સહીત તેને પકડ-

વાને માટે તે જગ્યાએ ગયા. એ કોટડીમાં અંદરથી ને અંદરથી નાશી જવાને માટે એક રસ્તો હતો જેમાંથી વીર બાહુ અંધારામાં વીરસેનને બહાર કાઢી લાવ્યો તથા તેને એક ખડેરમાં જેમાં છેવટે લગાઇ થઇ હતી. ત્યાં છુપાઇ રહેવાને મોકલી દિધો.

આ તરફ હું એ પણ જાણતી હતી કે સ્વામીજીનો વિચાર રવીસેનને પકડી આણવાનો છે. તેટલા માટે તેમાં પણ મેં વિદ્ય નાંખ્યું, તથા જે સમયે સ્વામીજી રવીસેનના મકાનમાં પહોંચ્યા તે વખતે ત્યાં હું પોતે પુરૂષરૂપ ધારણ કરીને ગઈ તથા વીરસેનને સાવધાન કરી દિધો. આવી રીતે દરેક પ્રકારે તેમને કુકર્મથી અટકાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી. પણ એ પણ પોતાના ઉદ્યોગથી દાર્યા નહીં. ત્યારે દરેકે દરેક પ્રયત્ન સ્વામીજીના નિષ્પજ ગયા, ત્યારે તેમણે તારાથી કાગ લેવા માંડ્યું. તેટલાજ માટે મારે તારાથી સળાધ લેડવાની જરૂર પડી. જે સમયે યોગિનીનું રૂપ ધારણ કરીને તારા રાજ રવીસેનને ત્યાં જઈ પહોંચી તે સમયે હું તેને મળી તથા બહુજ સમજાવીને તેને મારા પક્ષમાં લઇ લીધી, તથા તારાને ખેડોશ કરીને આ જંગલમાં અમે લાવ્યાં. અહીંયાં સર્વેએ મળીને તારાને ઘણોજ ઉપદેશ કર્યો, તથા તેને એટલું નીચું જોવરાવ્યું કે એ લજ્જત થઇને જેસી રહી, તથા મારી મણગામાં મળી જવાનું તેણે ક્યુલ કર્યું. ત્યાર બાદ પંદર દિવસ સુધિ મેં તારાની ખરાબર તપાસ રાખી, પણ તે પોતાના વચનમાં ઠટ હતી.

ત્યારબાદ તેની આગળ મેં માફ સર્વ વ્રતાંત રજુ કર્યું. તેથી એ પણ એ વખતે મને મદદ કરવાને તૈયાર થઇ, તથા એજ દિવસથી મારાં સર્વ કામોમાં તે મારી સાથે સાથે રહી મને સ્હાયતા કરવા લાગી. જે સમયે વીરજી તારાની શોધમાં નીકળ્યો, તથા આ તરફ પ્રતાપ પણ મને પકડવાને મારી પાસે આવ્યો, એ વખતે પ્રતાપ મને પકડી શક્યો હોત, પણ ઈશ્વરના પ્રતાપ આગળ પ્રતાપ નીચું જોઈ રહ્યો, અને એ પણ મારા સાથીઓના તીરથી ધાયલ થયો. ત્યારબાદ હું પ્રતાપને મારા આશ્રમમાં લઇ ગઇ તથા સારી રીતે તેની દવા આકરી કરી. પ્રતાપ ધીરે ધીરે સારો થયા માંડ્યો. ( પ્રતાપ તરફ જોઈને ) પ્રતાપ! મારી પાસે આવવા છતાં જેની તું મનેશાં વિનંતા કર્યા કરતો હતો, તે સદા મારી પાસેજ રહી પણ એવો વખત નહીં આવવાયો તું તેને ઓળખી શક્યો નહીં. જે અજાણ્યો પોતાના વર્મનું મરજાવું



કરવાની આદ્ના રાખે છે તેજો આનંદથી હરેક પ્રકારનાં કષ્ટ સહન કરે છે. તેવું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ મારી પાસેજ છે. પુત્રી આવ, આજ આ બગવા વચ્ચેનો ત્યાગ કરવાનો તારો પણ સમય આવ્યો છે. ” એટલું કહીને પેલી ભૈરવીરૂપ પ્રણય સરલાને મુસોચનાએ પાસે યોલાવી, તથા જળથી તેનું મુખાર્વિદ ઘોઘને તેને તેના પતિના ચર્ચુમાં મુકી દીધી.

આ પ્રતાપની સ્ત્રી હતી. જે સમયે પ્રતાપે એને જોળખી, તે વખતે તેના હૃદયની કંઈ સીમા ના રહી તથા તે આશ્ચર્યતાથી ભૈરવીને જોઈજ રહ્યો.

**ભૈરવી—**“ જે દિવસે પ્રતાપ મારી પાસે આવ્યો અને તેણે ખરા હૃદયથી એ મંદુશીનો ત્યાગ કર્યો. તેજ દિવસે રાત્રે એક સ્ત્રીનો રૂદન ધ્વનિ મારા કર્ણમાં અથડાયો, તથા ત્યાં જઈને હું સરલાને લઈ આવી. સરલાએ મારા આગ્રમમાં આવી સર્વ હરીકૃત મને કહી નેથી માલમ પડ્યું કે કેટલાં વરસોથી એ યોગિનિનું સ્વરૂપ મારણ કરીને પ્રતાપની શોધમાં નીકળી છે.

જે દિવસે પ્રતાપ ઘર છોડીને આવ્યો આવ્યો, સારખાદ કેટલાક મનુષ્ય કુળકંટક દ્વારમાજોએ સરલા ઉપર અત્યાચાર કરવાનો આરંભ કર્યો. ત્યાં રહીને તેણે પોતાના સતિત્વનું રક્ષણ કરવાનું મુશ્કેલ ધાર્યું એજ કારણથી ગૃહ ત્યાગ કરીને, પોતાના પતિપ્રેમમાં ઉન્મત્ત થઈને, યોગિની વેધ ધારણ કરી ચારે દિશામાં ભટકવા લાગી, અને ભાગ્યયોગે અહીં આવી ચડી. જે સ્ત્રીજો સાધ્વિ છે, જેને પોતાના પતિવ્રતધર્મનું રક્ષણ કરવું છે તેને માટે સંસારનાં સર્વ દુઃખ મુખ સમાન છે. તેને નથી ખાતું કે નથી પીતું ભુખ કે તરશ, સત્ય તો એજ છે કે એવી સાધ્વિ સન્નારીજોને લીધેજ અઘાપિપર્યંત ભારતવર્ષનાં પ્રયેક સ્થળે ગુણુગાન ગવાય છે. પ્રતાપ ! આશા છે કે તું હવે આ સાધ્વિને કંઈ નહીં આપે તથા સુખપૂર્વક તેને પોતાની કરી જીવન વ્યતિત કરીશ.

ફરી એ દિવસે જ્યારે રાજા રવીસેન પકડઈ ગયો, સારે હું કંઈ જોરજ વિચારમાં હતી તથા વીરખાહને કહી ચૂકિ હતી કે વીરસેનને રાજા રવીસનને લાં પહોંચતો કરવો, પણ શશીખાણાની ઇચ્છા નહીં હોવાથી મેં વીરસેનને તેના પીતાની પાસે મોકલ્યો નહીં. મારો એજ વિચાર હતો કે શશીખાણા તથા વીરસેનને છુટા કરતાંની સાથે, આ હુંટારાજોના મણ્ડળને પણ સદ્માર્ગપર લઈ જવાય તો હીક !

એક દિવસની વાત છે કે, કે શશીખાણા ઉપર સ્વામીજી અત્યાચાર કરવાને તૈયાર થયા હતા. એ પોતાનું સતિત્વ સાચવવાનો ઉપાય

એ લોકોએ તેને યોગિની બનાવી દિધી. આ સર્વ એલ સ્વામીજી મહા-  
રાજને સન્માર્ગ પર લાવવાને મારેજ ભજવવામાં આવ્યા હતા, હવે મારી  
કથા પણ સંપૂર્ણ થાય છે. મેં આપેલ વચન પ્રમાણે હું તારાને મારી  
પાસે રાખવાને તૈયાર છું. ” એટલું કહીને સુકોચના ખેસી ગઇ.

## ઉપસંહાર.

કુમાર સ્વામીએ પોતાના વચનાનુસાર સર્વ સાથિયો સમક્ષ  
રૂપિયાની વહેંચણી કરી. અને દરેક જણ આનંદથી  
પોતપોતાને ઘેર ગયા.

પ્રતાપ સરલાની સાથે પોતાને ઘેર આલ્યો ગયો, તથા ત્યાં રહી  
ઉચ્ચ વ્યાપાર કરીને સુખશાન્તિમાં જીવન અતિત કરવા લાગ્યો.

વિર બાહુને કુમાર સ્વામીએ દશ હજાર રૂપિયા આપ્યા અને  
એ પણ ખુશી થતાં આનંદથી પોતાને ઘેર આલ્યો ગયો.

તારાએ પોતાનું સર્વસ્વ ધન સાધુ સંન્યાસીઓને વહેંચી આપ્યું  
તથા પોતે યોગિની બનીને દેશનાં કલ્યાણના કાર્ય કરવામાં પ્રવૃત્ત થઇ.  
સુકોચનાએ તેને બહુ સમજાવી, તથા તેને પોતાની સાથે રાખવાને  
કહ્યું પણ તેણે તો ઉપરની ધ્વજાળ પ્રદર્શિત કરી, કે “ હવે  
નહીં. બાહુજ દિવસો મુઠી ભવનજમાં ગુંથાય રહી હવે નિઃકળીને પાછી  
નહીંજ ફરે.”

શારદાને શશિશેખરસિંહ આવીને લઇ ગયા, તથા શુભ મુહુર્ત-  
માં ધામધુમથી શશિબાળા સાથે વીરસેનના ઘરે કન્યા અને એક  
પોતાનું જીવન સુખપૂર્વકે અતિત કરવા લાગ્યાં.

કુમાર સ્વામી પોતાને ઘેર જઇ બાહુજ આનંદથી વ્યાપાર કરવા  
માં અવશેષ જીવન વીતાડવા લાગ્યા. જો કોઇ તેને મળવા આવતું તો  
પ્રથમ તેના સુખમાંથી આ પ્રમાણેજ ઉદ્ગાર નિકળતા કે, “ મને પાપ  
કુણ્ડમાં પડેલાને ઉદ્ધારનારી મારી પત્નીજ છે. ”

રવીસેન અને કુમાર સ્વામીનાં પ્રીતિ ઉદ્ભવ થઈ અને દિવસે  
દિવસે વધતીજ ગઇ. જીવનાંતે એકમાં એવો સ્નેહ કાયમજ રહ્યો.

અંતમાં અમારી પણ એજ વાંચના વા આશિષ કે જે પ્રકારે  
આ કોઇ સુખી થયા એવી રીતે સર્વ હરેક પ્રકારે સુખી હો !

## તત્સત્ સનમમાં સ્વર્ગ !

નકામી છાં સાદાઈની મનાઈ સખ્ત છે યારો,  
અળખ સચ્ચાઈમાં વિદ્યુત સમાઈ દકત છે યારો;  
બલાઓ ખુબસુરત ખોટી બવાઈની છતાં યારો,  
હણે દિલ તો સચ્ચાઈમાં રહીયું મોજ છે યારો ?  
ઘડીબરતી છતાં ધાયલ કરે છે દોસ્તી ને યારો,  
કમાઈની સગાઈ ન્યાં ભલાઈ ના મળે યારો;  
શુભાવી બેસતાં મીઠકત ભલાઈ ના મળે યારો,  
કહો સચ્ચાઈ પ્યારીમાં રહી યું મોજ છે યારો ?  
મહોખ્ખત છે ઝળઝળ સૂખદાઈ બસ થવા યારો,  
“જમાઈ ના થવા દે બે વફાઈ કાજ કંઈ યારો;”  
હુઆઈ યા નવાઈ છે હિંડવાની નકી યારો,  
ફના કરવા પ્રસાવી બે “સનમમાં સ્વર્ગ” છે યારો.  
“જુદાઈ ના ઘટે છે હન્દગે ન્યાં ગાળવી યારો,”  
“પ્રીતિની પાયમાલી છાં ખરાબી છે નકી યારો;”  
“સનમની ગોદમાં હિંડી લપાઈ છે રતન યારો,”  
“નથી ત્યાં ઝંખના ન્યાં સ્વર્ગ ને અપવર્ગ છે યારો.”

રાગપુર, જાડિવાની પોળ } “કુમુદચંદ્ર.”  
અમદાવાદ, તા. ૩૦-૧૨-૧૮.

## • આશા !

સૌની નસોમાં પૂર્વજોનો મુદ્દમ રક્ત પ્રવાહ દો,  
મુગ્ધ સીત્ત આદસ જળ તથા સૌમાં બધાં વિસ્તાર દો.  
સૌના હૃદયમાં સ્વંદા સગ વેદનાનો દાદ દો,  
આમને તમારી ગાદ દો ! તમને અમારી આદ દો.

વિદ્યા કળા કૌશલ્યમાં સૌનો અટલ અનુરાગ હો,  
ઉદ્યોગનો ઉન્માદ હો આલસ્ય-અધનો ત્યાગ હો.  
સન્માન મુખ કે દુઃખમાં સૌ ભાઉઓનો ભાગ હો,  
અન્તઃકરણમાં ગૂંજતો રાષ્ટ્રીયતાનો રાગ હો.

કઠીણાધઓની મધ્ય અર્ધ્ય વસાયનો ઉન્મેષ હો,  
શુવન સરલ હો, તન સખલહો, મન વિમલ સવિશેષ હો.  
ચૂકે કદાપિ ન સત્યપથ નિજ દેશ હો કે વિદેશ હો,  
“અખીલેશનો આદેશ એ જસ આત્મનો ઉદ્દેશ હો.”

આત્માવલંબન એ અમારી મનુજતાનો મર્મ હો,  
પટ્ટિપુ-સમરતું હિત સતત ચારિત્ર્ય રૂપી વર્મ હો.  
અંતર અઘૌઘીક ભાષ હો બાહર જગતનું કર્મ હો,  
પ્રભુ ભક્તિ પરહિત તેમ નિશ્ચલ નીતિ હો ધ્રુવ ધર્મ હો.

ઉપ લક્ષ્મી પાછળ કદિ વિગલિત ન શુવન લક્ષ હો,  
ચાવત શરીરમાં પ્રાણ તાવત પુણ્યનો જસ પક્ષ હો.  
કર્તવ્ય એક ન એક પાલન નિત્ય તેજ સમક્ષ હો,  
સંપત્તિ કે વિપત્તિમાં વિચલિત કદાપિ ન લક્ષ હો.

સૌ વેદના ઉપદેશનો સૌ દેશમાં પ્રસ્તાવ હો,  
સૌહાર્દ તેમ મતૈક્ય હો અવિરુદ્ધ મનના ભાવ હો.  
સૌ ઇષ્ટ ક્ષણ પાંખે પરસ્પર સ્નેહ રાખીને સદા,  
નિજ યજ્ઞ ભાગ સમાનતાથી દેવ પણ લે છે યથા.

સૌ સૌ નિરાશાઓ જશે વિશ્વાસ એ દ્રઢ મૂળ છે,-  
આ આત્મ લીલા ભૂમિને ન વિભૂ ભૂલિ શકનાર છે.  
અનુકૂળ અવસર પર દયામય સઘ દયા ખતલાવશે,  
એ દિન અહીં પુનઃ આવશે ! પુનઃ આવશે ! પુનઃ આવશે.

રાયપુર, બાઉવાની પોળ }  
અમદાવાદ, તા. ૬-૮-૧૫. } રણુછોડલાલ એચ. ભટ્ટ.

## \* પ્રશ્નોત્તરી !

આદિ સભ્ય છે કોણ મહી પર ?

જેનો જેડો મળે ન ભૂપર,

કોણ દેશ છે સૌથી ખારો ?

હિન્દ અમારો ! હિન્દ અમારો.

નિજ અદભૂત બળ બતાવી—

છે, સકળ કળા શીખડાવી સૌને,

ક્યો કહો. એ ત્રિભુવન તારો ?

હિન્દ અમારો ! હિન્દ અમારો.

પશુવત્ જન માનવ રહેતાતા,

નાંના કલેશ સદા સહેતાતા,

કયાં ઉચ્ચ કોણે ઉપકારો ?

હિન્દ અમારો ! હિન્દ અમારો.

નરવર તુલ્ય ક્રિડા કરવાને,

સજ્જનનાં સંકટ હરવાને,

કોણ ઇશનો બન્યો દુલારો ?

હિન્દ અમારો ! હિન્દ અમારો.

કોણ હતો સુરવરનો રક્ષક ?

કોણ અસહ્યોનો પણ શિક્ષક ?

પડદા પાછળ નહિં દૂષનારો ?

હિન્દ અમારો ! હિન્દ અમારો.

વિધા વિનય દયા કે નયમાં,

કૃતજ્ઞતા વા પૂર્ણ પ્રણયમાં,

કોણ કોઈથી કદિ ન હાર્યો ?

હિન્દ અમારો ! હિન્દ અમારો.

રોગ શોક ધરના ઝગડાથી,

નવા નવા ધાર્મિક રગડાથી,

નથી થતો કોનો છુટકારો ?

હિન્દ અમારો ! હિન્દ અમારો.

( ૧૨૦ )

નાટ્ય નિરૂપણ  
યાને  
દેવી દર્શન.

મનોહારિણી અહા ! દેવી,  
તું મોહિની કે યોગિની ?  
મૃદુ ભાવમયી કે વજ્ર હૃદયી ?  
મસ્ત ભેદની શ્રાન્તિમાં-  
કે મધુરિ દેહની કાન્તિમાં ?  
મૃણાલિની મંદ ભામિની,  
વિરામા સને વિશ્વમોહિનિ-  
વિરાજ્યત પ્રીતિની રીત આકે ?

સૌન્દર્યમયિ સુભગે સુન્દરિ,  
સુશોભિત હૃદય લોભિત-  
સ્મિત હાસ્ય સુકપોલપર ઓપતું-  
અગ્રકતું ઓષ્ઠપર આશ દર્શાવતું,  
વદનામ્બૂ જોમાંતું કે ભ્રમર એ-  
પ્રરકતું યુગલ એ નયન શું છે ?

અનુપમ દેવીતું દિવ્ય તેજ-  
શાન્તિભુવનને વિભૂષીત કરતું-  
એ ક્ષણમ વસને પરિધાનીત-  
પરમ રત્ન રમણી વીરુક્ષતા,  
હૃદય મન વ્યથીત કરતી.  
વિહરતી વિરહ સ્વચ્છંદમાં,  
નભમંડળે ચમકતિ ચંચળે;  
દેવીની “ ચંદ્ર ” વત કાન્તિ તે-  
કોમળ “ કુસુમ ” કહો ક્યાંથી વિસરે ?

શાન્તિભુવન.

}

## શાને નાથનું નામ વિસારે ?

ભૈરવીની લય.

નાથનું નામ વિસારે-સખીરી શાને નાથનું નામ વિસારે. (૨)

કંટકમય જગ પંથ વીકટ અતિ દુર્મતિ કાં દીલ ધારે-સખીરી

“ ભોગ રોગ ” “ વીભવ ભવ બંધન ” સત્ય સમજ અની હારે-સખીરી

પ્રિયતમ પતિ પ્રભુ ક્ષણ તું વિસારી શાને અનીતિ ઇશકને પુકારે-સખીરી

કામ, ક્રોધ, મદ, લોભ, અલગ કરે મત્સર પડ અરી રહારે-સખીરી

“ ભક્ત ” બની “ ભગવાન ” ભળે (ત્યમ) ધન્ય ! સતી પતી પતી

ઉચ્ચારે-સખીરી.

અમૃત વૃષ્ટી કરી અવની પર “ કુસુમ અંદ્ર ” ઉચ્ચારે-સખીરી.

ૐ

## “ અમારી ભારતી દેવી. ”

ગઝલ.

અનુપમ વિશ્વમાં હીરો, અમારી ભારતી દેવી;

અમારા દેહનો દિવો, અમારી ભારતી દેવી;

દયાળુ અન્નદાતા તું, કૃપાળુ સુખ દાતા છું;

નમુ સ્નેહે વિધાતા હું, અમારી ભારતી દેવી.

સનાતન ધર્મ મૂર્તિ તું, પુરાતન આર્ય મૂર્તિ તું;

જનેતા જન્મ ભૂમિ તું, અમારી ભારતી દેવી.

તમારી દિવ્ય ભક્તિમાં, નિહાળુ દિવ્ય શક્તિમાં;

મહદ મંદિર મૂર્તિનાં, અમારી ભારતી દેવી.

અમર શ્રીકૃષ્ણની ભૂમિ, અજર શ્રીરામપદ ચૂમિ;

ઝંખૂંચ્યા વીર જ્યાં વૂમી, અમારી ભારતી દેવી.

હૃદય અમ યસ નીવેદી, બની પ્રિત વ્રત આહુતિ;

અપાર્થ ત્યાં નિહાળી મધ્ય, મારી ભારતી દેવી.

જળે આર્યેશ્વરી માતા, રથજે વિશ્વેશ્વરી માતા;

ગિરી શ્રંગે જનેતા દિવ્ય, મારી ભારતી દેવી.

દર્દશું જન પલુ આલી, નીતિમય શસ્ત્ર કર જાલી;

અમોને પ્રાણુથી જાલી, અમારી ભારતી દેવી.

અમદાવાદ.

તા. ૧-૧૦-૧૪.

}

“ ભારતીભક્ત. ”

## સાહિત્યપ્રકાશ વાર્તામાળા.

વાર્ષિક મૂલ્ય રૂપીયા સવાળેમાં મેંહાટા દળદાર કદમાં  
૧૫૦૦ પૃષ્ઠનાં પુસ્તકો મળે છે.

આહુ વર્ષમાં નીચેનાં પુસ્તકો મળશે.

- (૧) સશિળાળા માને ભયંકર મહ. (૨) અવનિદાના એકલમય.  
(૩) કનકકુંત્તા. (૪) મનોરમા. (૫) સ્ત્રીોદય.  
(૬) લક્ષ્મીકાન્ત. વિગેરે. વિગેરે.

### સૂચના.

૧. આદકમન્દુ જે યથારુચિ પરિશ્રમ લઈને તસ્મા હેરો તો યોગ્ય સમયમાં ધારણા મૂળ્ય આદકો થઈ શકશે. કિંતુ અતે કિમ યોગી સાહિત્ય જેમ અને તેમ વિશેષ દેખાય તેમાંજ જનસમાજને લાભ છે.
૨. હવે પછીનું બીજું અને ત્રીજું પુસ્તક વીસ વીસ દિવસને અંતરે પ્રસિદ્ધ થશે.
૩. સંસ્થાના કાર્યવાદકોદારા આદક ચનાર સન્નિતોએ પુસ્તક મળતાંજ લવાજમ બરી દહ વ્યવસ્થાપકની સહી આપેલી કાપેલી રસીદ મેળવવી. લવાજમ અગાડીયાંજ લેવાનો રીવાજ છે.
૪. મનીઆરુદ્ધ મોદલનારે લવાજમ કિરોાન્ત ૦-૧-૦ થી મોદલવાં. જેથી પુસ્તકો અનરુદ્ધરે મુદ્ધ પોદરથી મોદલવાનું આવશે. અથવા પત્ર લખી વિ. પિ. થી મંગાવી લેવાં.
૫. સિન્દુરવાનના આદકો પાસેથી કાગાં યોદ પરીવાળાં પુસ્તકોનું લવાજમ રૂ. ૨-૪-૦ અને સોનેરી પુદાનાં પુસ્તકોનું લવાજમ રૂ. ૩-૪-૦ વિ. પિ. ખર્ચેનો એક આંતરે થયું છે. સિન્દુરવાનના આદકો પાસેથી કાગાં પુદાના રૂ. ૩-૧૨-૦ અને સોનેરી પુદાના રૂ. ૪-૧૨-૦ છે.



# લક્ષ્મણચંદ્ર સાહિત્ય ગ્રંથાલય.

## અમદાવાદ.

### ગ્રંથાલયના હેતુઓ.

(૧) આ ગ્રંથાલયની સ્થાપના કરવાનો મૂખ્ય ઉદ્દેશ ધર્મ, નિતિ, અને જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાનો છે.

(૨) આ ગ્રંથાલય સારા સારા વિદ્વાનોના ગ્રંથો છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરશે.

(૩) અન્ય ભાષાઓનાં ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકોનો અનુવાદ ગુજરાતીમાં કરાવી પ્રકટ કરશે.

(૪) સમસ્ત જગતની સઘળી ભાષાઓના ગ્રંથો સંગ્રહિત કરવાનો પ્રયાસ કરશે.

(૫) વર્તમાનપત્ર તથા માસિક પત્ર પ્રસિદ્ધ કરશે.

(૬) વિદ્વાનોને આશ્રય આપશે.

આ ગ્રંથાલયને સૌથી પ્રથમ જરૂર પડેલા પાના ગ્રંથોની છે. કારણ કે ગ્રંથાલયના મકાનમાં પ્રથમ એક સારી લાઇબ્રેરી હોવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. આ ગ્રંથાલય તરફથી “ સાહિત્યોદ્ધારક ૫૩ ” સ્થાપન કરવામાં આવ્યું છે. જેમ જેમ ગ્રંથાલયનું ફંડ મેળાઈ થતું જશે તેમ તેમ અન્ય ઉમેદવારો અને વિદ્વાનોને રોકવામાં આવશે. આ ગ્રંથાલયને હાલમાં એક સારા મકાનની જરૂર છે. કેમ કે હાલમાં આ ગ્રંથાલયનું સર્વ કામ ભાડાના મકાનમાં જ કરવામાં આવે છે જેથી તહેને ખસેડવાની ખાસ જરૂર છે. કોઇ સખી ગ્રંથસ્થ થોડા રકમ ખર્ચા મકાન ખંધાવી આપશે. તો તહેનું નામ સદાને માટે અમ્મર કરવામાં આવશે. સાહિત્યની ઉન્નતિ વિના ભારતવર્ષની ઉન્નતિ થવી અશક્ય છે. સર્વથી એટલે દાન જ્ઞાનદાન છે. દાન આપવાનું સર્વો પરિસ્થાન “ લક્ષ્મણચંદ્ર સાહિત્ય ગ્રંથાલય અને સાહિત્યોદ્ધારક ૫૩ ” અમદાવાદ જ છે. સાહિત્યની ઉન્નતિ એજ ભારતવર્ષની ઉન્નતિનો મુખ્ય પાગો છે. આ સાહિત્યોન્નતિ કરનાર માર્ગિક સંસ્થાદાર એ.

કલા ગુજરાતી સાહિત્યનો નહીં પણ સંસ્કૃત, હિન્દી, મરાઠી, વિગેરે વિગેરે સાહિત્યના ઉદ્ધાર માટે યોગ્ય પ્રયત્નો સેવવામાં આવે છે. આવી ધણીખરી ભાષાઓની શ્રેષ્ઠ સેવા બળવનાર જો કોઈપણ સંસ્થા હોય તો 'તે' આખા હિન્દુસ્તાનમાં પહેલામાં પહેલી આવે છે. સાહિત્યના ઉદ્ધાર માટે દાન આપવું તે સર્વ તીર્થો નથી પણ અધિક છે. અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ સાહિત્ય દાન છે, ખાવા પીવામાં અને પહેરવા ઓઢવામાં. અનેક રીતે ધનનો વ્યય થાય છે. સંપત્તિમાન, રાજા-મહારાજા અને શ્રીમંતો 'જો' વિચારે તો સાહિત્યનો ઉદ્ધાર કરનારા આવા ખાતાને માસિક અથવા વાર્ષિક મદદ આપવી ભારે પડે તેમ નથી. ધર્માનુસાર અને ન્યાયાર્હત દ્રવ્ય સત્પાત્રને જોઈ આપવું તેજ ખર્ચ દાન છે.

### દાન આપવાના નિયમો.

(૧) રૂ. ૧૦૦૦) આપનારની રકમથી મહાભારત જેવો દળદાર અને ઉત્તમ ગ્રંથ બહાર પાડવામાં આવશે. અને તેમાં લેખનું નામ પ્રસિદ્ધ કરી અમ્મર કરવામાં આવશે.

(૨) રૂ. ૭૦૦) આપનારની રકમથી એક સમાહિકપત્ર બહાર પાડવામાં આવશે. અને તેમાં લેખનું નામ અમ્મર કરવામાં આવશે.

(૩) રૂ. ૫૦૦) આપનારની રકમથી આ સંસ્થા તરફથી બહાર પડતી મહોટી ગ્રંથમાળાનું એક પુસ્તક બહાર પાડી આશ્રયદાતા તરીકે લેખનું નામ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.

(૪) રૂ. ૨૫૦) આપનારની રકમથી આ સંસ્થા તરફથી બહાર પડતી નાની ગ્રંથમાળાનું એક પુસ્તક બહાર પાડી શકાશે. અને તેમાં લેખનું નામ પ્રસિદ્ધ કરાશે.

(૫) રૂ. ૧૦૦) આપનારની રકમથી ન્હાતું રસીલું અને ચટકદાર એક માસિકપત્ર બહાર પાડવામાં આવશે.

(૬) રૂ. ૫૦) આપનાર પણ આ સંસ્થાનો પહેલા નંબરનો સ્હાયક ગણી શકાય છે.

(૭) રૂ. ૨૫) આપનાર પણ આ સંસ્થાનો બીજા નંબરનો સ્હાયક ગણી શકાય છે.

આ સિવાય હરકોઈ જાતનું દ્રવ્યાદિ દાન સ્વીકારાય છે. પાંચ રૂપિયાથી વધારે આપનારનાં નામ આ સંસ્થા તરફથી બહાર પડતી ગ્રંથમાળામાં પ્રસિદ્ધ કરી અમ્મર કરવામાં આવશે, સાહિત્યનો પ્રચાર

કરવો અને તે દ્વારા પ્રજાની-ધાર્મિક, અધ્યાત્મિક, માનસિક, ઐથોગિક, સંસારિક, અને સામાજિક પ્રગતિ થાય એવાં પુસ્તકોની આપણા દેશમાં ઘણી જરૂર છે. ઉન્નતિ શિખરે પહોંચેલા દેશો આવાં પુસ્તકોની ધણીજ મહોટી સંખ્યા ધરાવે છે. અને તેજ તહેમની ઉન્નતિનું કારણ છે. ચારકરોડની નહાની સંખ્યા ધરાવનાર અંગ્રેજ પ્રજા એટલું વિશાળ સાહિત્ય ધરાવે છે કે તેની હરિશદ્ધમાં હિન્દુસ્તાનની ત્રીસકોટી પ્રજાનું સાહિત્ય ઉભું રહી શકતું નથી. આજે સમગ્ર હિન્દુસ્તાનમાં અસલ (Original) ગ્રંથ લખનારા કેટલાક છે ! દુકામાં આપણું સાહિત્ય અત્યંત કંગાલ છે. અને જ્યાં સુધી તેને ઉન્નત કરવામાં આવશે નહીં ત્યાં સુધી દેશની ઉન્નતિ અશક્ય છે. હાલમાં જ્યાં સુધી અસલ લેખકો ઉત્પન્ન થયા નથી ત્યાં સુધી ભાષાન્તરનાં પુસ્તકોદ્વારાજ આપણા સાહિત્યની સેવા કરવી ઇષ્ટ છે. સંસ્કૃત, અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ, જર્મની, જાપાની, અંગ્રાણી, મરાઠી, હિન્દી, ઉર્દુ, વિગેરે વિગેરે દેશોની ભાષામાં જે ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકોનો ભંડાર ભરેલો છે. તેનો લાભ આપણા દેશના લોકોને ભાષાન્તરદ્વારાજ આપવો શક્ય છે. અને તે પ્રકારની સેવા કરવી એ અમારો ઉદ્દેશ છે. હિન્દુ ‘યુનીવર્સિટીને’ માટે જેટલું ‘મહોટું’ ફંડ એકત્રિત કરવામાં આવ્યું છે તેટલુંજ ‘મહોટું’ ફંડ આ કાર્ય માટે એકત્રિત કરવામાં આવે ‘તો’ પણ એના વિશાળ પ્રદેશને પહોંચી વળાય એમ નથી. આજકાલ વસ્તુ સ્થિતિ એવી થઈ પડી છે કે જેમને ઇશ્વરે દ્રવ્ય આપ્યું છે. તેઓ સાહિત્યસેવા કરવાને લાયક અગર ખુશી નથી. અને જેઓ સાહિત્ય સેવા કરાવને તત્પર છે. તેમની પાસે પોતાના ઉદર નિર્વાહ પૂરતાં પણ સાધન નથી. આથી દ્રવ્યવાન અને વિદ્વાન એ ઉભય સાહિત્ય સેવા કરી શકતા નથી.

પાશ્ચાત્ય દેશમાં લેખકોને જ્યારે પોતાના ગ્રંથોનાં મેં માગ્યા દામ મળે છે. ત્યારે આદેશમાં છપામણીના પૈસા પણ માથે પડે છે ! આવી દશામાં શ્રીમંતોના દ્રવ્ય દ્વારા વિદ્વાનોની બુદ્ધિનો લાભ લોકોને આપવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અર્થાત્ શ્રીમંતોના દ્રવ્યથી રક પરન્તુ સુયોગ્ય વિદ્વાનોના પુસ્તકો છપાવી તેનો લાભ પ્રજાને આપવો જોઈએ, જે દેશમાં વિદ્વાનોની કદર થતી નથી તે દેશ બીજારી દશામાંજ રહેવાને અજ્ઞએલો હોય છે. કોલેજના પ્રોફેસરો કરતાં પણ વિપેશ વિદ્વાતા ધરાવનાર લેખકો આજે નિર્વાહ પૂરતા પૈસા પણ મેળવતા નથી.

લીક ગ્રંથ પ્રકાશક સંસ્થાઓ લેખકોને તેમના કાચાં પૂઠામાં થતા ખર્ચ જોટલા પૈસા પણ આપતી નથી. ઉત્તેજનના આ અભાવનું પરિણામ એ આખું કે વિદ્વાનો પોતાની ઉત્તમોત્તમ શક્તિઓનો લાભ દેશને આપી શકતા નથી. માટે વિદ્વાનોને પારિતોષિક આપી લેખની પાસે ગ્રંથો લખાવી તેમને પ્રસિદ્ધ કરી લોકોને લેખનો લાભ આપવો એ હમારું કર્તવ્ય રહેશે જેમ્સ એલન, યોગી રામચરક, ટોલ્સ્ટોય, એવા ગ્રંથકારોના ગ્રંથોનો અનુવાદ, તથા ઉત્તમોત્તમ બંગાળી ગ્રંથકારો જેવા કે રવિન્દ્રનાથ ટાગોર બંદીભચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય, પ્રભાત કુમાર મુખોપાધ્યાય, ગિરીશ ઘોષ, અમર પારસનીસ જેવા સુનંદા મરાઠી વિદ્વાનો તેમજ મૈશ્રીલી શરણુશુભ, સાહિતાચાર્ય, ચમાવતાર, જેવા પ્રખ્યાત હિન્દી વિદ્વાનોના લોક પ્રિય ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. એક દાયે તાળી પડતી નથી. એ નિયમ પ્રમાણે અમે આજે મહોટું સાહસ ઉઠાવ્યું છે. તે માત્ર હમારી પોતાની જ હીમ્મત ઉપર નહીં, પરંતુ સાહિત્યના ઉપાસકો અમારા કાર્યમાં અમને યથા શક્તિ સહાયતા આપવામાં પાછી પાતી નહીં કરે એવા દૃઢ વિશ્વાસથી જ અમે આજે સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં ઉપસ્થિત થયા છીએ, 'જે' દરેક સાહિત્યો પાસક ધારે તો સ્હેલાઈથી આ સંસ્થા તરફથી બહાર પડતી ગ્રંથમાળાના ગરેક આદક વધારી શકે ! વળી જેમ જેમ અમારા ગ્રાહકોમાં વધારો થતો જશે તેમ તેમ અમે અમારા ઉચ્ચ વિચારોને સર્વાંશે અમલમાં મૂકવાનો યત્ન કર્યો જઈશું. કર્મ કરવું એ હમારો ધર્મ છે. પરંતુ જ્યાં સુધી કર્મ કરવાનાં સાધનો જરૂરી સંખ્યામાં પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી ઉત્તમ કાર્ય કરવામાં અનેક વિઘ્નો નડે એ સાહજિક છે.

કર્મણે વાધિકારસ્તે માફલેષુ કદાચન એ પ્રમાણે અમે માત્ર કર્મ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરીએ એટલાં જ સાધનોની અપેક્ષા રાખીએ છીએ. કૃષ્ણની આશા રાખતા નથી કારણકે આ યત્ન કોઈપણ પ્રકારના સ્વાર્થને અગે આદરવામાં આવ્યો નથી.

બંગાળી તેમજ મરાઠી સાહિત્યનો ભગિરથ પ્રયત્ન.

સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં બંગાળી તેમજ મરાઠી સાહિત્ય તથા પદ્યશ્લોકો વર્તમાન સમયમાં જે પ્રયત્નો સેવે છે તે જોતાં હવે આપણા સાહિત્યમાં એવા અનેકધા પ્રયત્નો કરવાની આવસ્યક છે. બંગાળી મરાઠી હિન્દી વિગેરે વિગેરે ભાષામાં પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો માસિક પત્રો જેવાં કે પ્રવાસી, ભારતી, ગાનસી. ભારત વર્ષ, સાહિત્ય, તત્ત્વ બોધિની, ગદ્યસદરી,

પ્રતિભા, વિજ્ઞાન, માસિક મનોરંજન, નવયુગ, ચિત્રમયજગત, લોક શિક્ષણ સચિત્ર ગ્રંથમાળા, ચિત્તરંજનમાળા, ગુણગોવિન્દમાળા, કુસુમ માળા, સરસ્વતી, ઇન્ડુ, મર્યાદા, પ્રભા, વિગેરે વિગેરે માળાઓ તેમજ સુપ્રસિદ્ધ માસિકપત્રો જે સ્તુત્ય યત્ન ચલાવી રહ્યાં છે. તે અવશ્ય અને કદા ધન્યવાદને પાત્ર અને એ તરફ જોવા જતાં આપણા 'સાહિત્યમાં' પણ અદ્યપી એવા વિશેષ યત્નો થવાની જરૂર છે. અમે સાહિત્યપ્રેમી બન્ધુઓને આવા ધાર્મિક ખાતામાં સ્થાય આપવા વિનંતિ કરીએ છીએ, સાહિત્યની ઉન્નતિ વિના આત્મોન્નતિ કે દેશોન્નતિની આશા રાખવી એ સર્વાંશે વ્યર્થ છે.

### અર્વાચિન સમયનું દિગ્દર્શન.

જુવો કે આપણો જન સમાજ અર્વાચિન સમયે સુધરતો જતો કહેવાય છે. પરંતુ તેની આંતરિક્ત પરિસ્થિતિ જોવા જતાં તેમાં અનેક પ્રકારની ખામીઓ માલૂમ પડે છે. હાલના જન સમાજમાં ધાર્મિક વૃત્તિની ન્યૂનતા સ્થળે સ્થળે જોવામાં આવે છે. કુટુંબોમાં કલેશમય ભાવનાઓનો નિવાસ જણાય છે. સામાજિક તેમજ નૈતિક બંધારણો સુદૃઢ જણાતાં નથી. આથી કરીને આપણા જન સમાજની નીતિ રીતિમાં અચાર વ્યવહારમાં જ્ઞાનકાન્ડમાં સંસારિક સ્થિતિમાં કાંઈક પણ અંશે ઉન્નત થાય અને પૂર્વનો પૂણ્ય ભૂમિ ભારત કાંઈક અંશે પૂણ્યશાળી થાય એ હેતુથી અમોએ નીચેની ગ્રંથમાળાઓ શરૂ કરી છે, અને તે દ્વારા પુસ્તકો સંબંધીની રૂપરેખા પણ હેતી સાથેજ આલેખવામાં આવી છે.

સ્વર્ગસ્થ ગંગા સ્વરૂપ લલિતાબાઈ સંમારક ગ્રંથમાળા,

આ માળા દ્વારા દર મહિને એક પુસ્તક બહાર પડે છે, અને હેમાં જીવન ચરિત્ર, વિદ્યાકળા, હુન્નર, ધર્મ, નીતિ, વેદાન્ત, ઇતિહાસ, સાહિત્ય વિગેરે વિગેરે વિવિધ વિષયનાં સર્વોત્તમ પુસ્તકો અપાય છે. પુરૂષો, સ્ત્રીઓ, બાળકો, ધર્મના ભાવિક જનો-વિગેરેને રૂચતાં સર્વ વર્ગના વાંચનારાઓને આનંદ દાયક થઈ હેમના જીવનના ઉન્નતિ કૃમમાં સ્થાયક અને પ્રોત્સાહક થાય તેવાં બાર પુસ્તકો આપવામાં આવે છે.

પ્રવાસિના પત્રો. પ્રથમ ગુચ્છ—ગ્રામ્ય જીવન ગાળતા, અશિક્ષિત લોકની, થોડા શ્રમે અદ્ય આર્થિક શ્રવે, અને શબ્દ પાઠવામાં આવતા સમયે, શી રીતે સર્વોત્કૃષ્ટ સેવા બજાવી શકાય, હેતી રૂપરેખા, સા-

ધર્મો માટેના ઈલાજો, વગેરે, કેળવાયલો વર્ગ ધારે તો પોતાનાં કર્તવ્ય કેવી રીતે સહેલાઈથી ખતાવી શકે? સમય કિયતિ અને સંબંધોની પ્રતિકૂળતા છતાં દેશની ઉન્નતિ, વાંચનારો સતત પ્રયત્ન અને પુરૂષાર્થ દ્વારા ભૂમિના ગૌરવને મૂળની બહોળવાલીમાં શી રીતે લાવી શકે? વિધવા ગહેનનાં કર્તવ્ય સામાજિક, સંસારિક, અને ઘટીત રાજકીય વિષયોમાં ઉદ્ભવતી અનેક શંકાઓનો શરૂઓ તથા હેની સાથે પાશ્વર્ય પ્રબળતાં દ્રષ્ટાન્ત અને કરવા યોગ્ય અનુકરણનાં સ્પષ્ટિકરણ, ધાર્મિક, નૈતિક, અને આર્થિક દશાની સુધારણા સંબંધી સંગીન વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. તૈયાર છે.

પ્રવાસિના પત્રો-દ્વિતીય ગુચ્છ-લોકમત કેળવવાની માર્મિક સંજ્ઞાઓ, શિક્ષણ જેવા ગહન વિષયમાં કરવા બેઠતા ફેરફાર સંબંધી મજબૂત દલિલો અને કારણો, ખાલ સાહિત્ય, સ્ત્રીઓપયોગિ સાહિત્ય, ઉચ્ચ ટાળવાના ઉપાયો, અન્ધ શ્રદ્ધાળુ, અને પરભોગીપણાની ટેવથી, પારકી પ્રબલ બેઠ નાહક અંબાજી વગેરેઓને, મીઠી ચાલુક, અને હુંકામાં આપણે આપણું જીવન ઉન્નત, પવિત્ર, અને આદર્શ બનાવી શકીએ એવા માર્ગો આ પુસ્તકમાં ખતાવવામાં આવેલ છે. પ્રવાસિ ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિને હેનું વલણ તપાસી, પત્રો લખે છે, હેમાંજ આ સૌ વિષયોનો સમાવેશ થએલો હોવાથી વાંચકને કંઠાજો નહીં આપતાં જણાસા વધ્યાંજ નાચ છે, અને વાંચતાં વાંચતાં તે જે વિષય સંબંધી શંકા કરે, હેને, પાછળથી, હેનું સમાધાન થઈ નાચ છે. આ પુસ્તક પ્રત્યેકે પોતાની પાસે રાખવા યોગ્ય છે—જપાય છે. જપાઈ બાઈ-ડીંગ વિગેરે ઉત્તમ હોવા છતાં લવાન્ન માર કાચા પુંદાના—રૂ. ૩-૦-૦ અને સોનેરી પુંદાના—રૂ. ૪-૮-૦. હિન્દ બહારના ગ્રાહકો પાસેથી કાચા પુંદાના—રૂ. ૪-૮-૦ અને સોનેરી પુંદાના—રૂ. ૫-૮-૦ પોષ્ટેજ સાથે.

### સૌમિત્ર વાર્તાવલિ.

આ માળા દ્વારા સ્ત્રી, પુરૂષ, બાળક, વૃદ્ધ, વિગેરે વિગેરે ચિના સંજ્ઞાએ વાંચી શકે હેવી શિક્ષાપ્રદ અને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપનાર સર્વોત્તમ વાર્તાઓ બહાર પડે છે. એક વર્ષમાં બાર દરતંત્ર પુસ્તકો અપાય છે.

(૧) પ્રણયવિલા—આ રત્નમયી બાન્ત ભૂમિ ઉપર અનેક વિ.

દેશીઓના અક્રમણ્યતા આદ્ય તથાની લક્ષીકત ઇતિહાસ પટપર ચિ-  
ત્રિત છે અને દિલ્લી તખ્તના હાલકડોલ રાજ કરોળાર વખતે, યવન  
સોબીઓએ, પત્રિય ભારતવાસીઓપર જુલમ ગુજરેલ, ને વખતે  
રજપુત અને યવન વચ્ચે હાડવૈર છતાં ક્ષત્રિય હીક પરન્તુ ક્ષત્રિય  
ખાળાઓ પણ પોતાના પ્રાણની પણ પરવા કર્યા સિવાય પોતાનું ગૌરવ  
બળવી રહી હતી. દેવીપ્રેમ એટલે માત્ર દંપત્તિ રનેહજ નહિ, પરન્તુ  
સર્વત્ર પરિણત થએલ શુદ્ધ રનેહ અને તેનાં કેવાં ઉત્તમ પરિણામે  
આવે છે? આદિ રસોતું ભાન કરાવનાર અપૂર્વ વાર્તા-તૈયાર છે. છપાઈ  
ખાધન્ડીંગ વિગેરે ઉત્તમ હોવા છતાં લવાજમ માત્ર કાચા પુંકાના—  
૩. ૩-૦-૦ અને સોનેરી પુંકાના—૩. ૪-૮-૦. હિન્દ બહારના  
ગ્રાહકો પાસેથી કાચા પુંકાના—૩. ૪-૮-૦ અને સોનેરી પુંકાના  
૩. ૫-૮-૦ પોષ્ટેજ સાથે.

### શ્રી લક્ષ્મણચંદ્ર સાહિત્યમાળા.

આ માળાદ્વારા ધાર્મિક, ઐતિહાસિક, નૈતિક, સામાજિક, તાત્વિક,  
વિગેરે વિગેરે વિષયોના શ્રેષ્ઠ ગ્રંથો આપવામાં આવે છે. પૂણ્યભૂમિ  
ભારતવર્ષ કર્મભૂમિ છે. અતિશય કર્મદ્રણથી આ દેવભૂમિમાં જન્મ  
ગ્રહણ કર્યો છે. અમે ભારતમાતાના સંતાન છીએ. અમે આ અમારા  
કર્તવ્ય ક્ષેત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરેલી “ શ્રી લક્ષ્મણચંદ્ર સાહિત્યમાળા ” માં  
દેવજનોનો ઋષિમુનિયોનો તથા વિશ્વના વિવિધ રંગોને પરિચય કરા-  
વીશું. અમારી આશા ઉચ્ચ છે. પરન્તુ અમે ભારત સંતાન અમારા  
કર્તવ્યક્ષેત્રને લક્ષમાં રાખી સાહિત્યપૂજની સામગ્રીના સંગ્રહ કાર્યમાં  
નિયુક્ત થઈશું, તો કૃત કાર્ય થઈશુંજ, એવો દ્રઢ વિશ્વાસ છે. સર્વ  
સિદ્ધિ આપનારા ભગવાન અમારા આશ્રયદાતા છે.

### ગ્રાહક થવા માટેના નિયમો.

(૧) પ્રવેશ શી એક રૂપિયા ભરનાર આ માળાનો ગ્રાહક થઈ  
શકે છે.

(૨) ગ્રાહકોને માળાનાં પુસ્તકો યોગ્ય કીમતે મળશે.

(૩) દર બે મહિને એક એક પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થશે.

(૪) દરેક પુસ્તકની મૂળ કીમત બેથી ત્રણ રૂપિયા રહેશે. અને  
ગ્રાહકોને દર સાલ છથી સાડાછ રૂપિયામાં સર્વ પુસ્તકો મળશે.

(૫) આ માળાનાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થયેથી ગ્રાહકોને યોગ્ય કીમતે

મળશે. અને પુસ્તકો સંબંધીની સર્વ આહકોને અંગાઉથી સૂચના કરવામાં આવશે. “ પુસ્તક ” કીમત અને ટપાલ ખર્ચ સહીત, વિ. પિ. થી મોકલાશે.

(૬) વર્ષની શરૂવાત સંવત ૧૯૭૨ ના કાર્તિકથી ગણવામાં આવશે.

### શ્રી લક્ષ્મણચંદ્રજી કથામાળા.

આ માળાદ્વારા—અંગ્રેજી, ફ્રેંચ, જર્મની, જાપાની, બંગાળી, મરાઠી, ઉર્દુ હિન્દી, વિગેરે વિગેરે ભાષાઓમાંથી લોકપ્રિય રૂશીકર રૂપાન્તરો અને મૂળ નવીન લખાણેલ સંસારિક, ધાર્મિક, ઐતિહાસિક, નૈતિક, સામાજિક અને ગુણ પોલીસના આતુર્યની નવલકથાઓ જન સમાજમાં માન પામેલા લેખકોના હાથથી લખાણેલી નિયમિત રીતે બહાર પડે છે. આ માળાના આહક થયા પછીનારે “શ્રી લક્ષ્મણચંદ્રજી સાહિત્યમાળા” ના નિયમો વાંચી જોવા વિનંતિ છે.

### લેખકોને પારિતોષિક.

સંસ્કૃત, અંગ્રેજી, ફ્રેંચ, જર્મની, જાપાની, બંગાળી, મરાઠી, ઉર્દુ, હિન્દી, વિગેરે વિગેરે ભાષાઓમાંથી કાળજીપૂર્વક ગ્રંથનો અનુવાદ કરી આપનારને પુસ્તક પસંદ પડેથી યોગ્ય પારિતોષિક આપવામાં આવશે કોઇ ગ્રંથકાર પાસે પ્રાચિન અર્વાચિન હસ્ત લિખિત ગ્રંથ હોય અને ‘તે’ હમારા તરફ મોકલી આપેથી બહાર પાડવાની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે.

### સાહિત્ય પ્રકાશ વાર્તામાળા.

મહોદય દળદાર કદમાં વાર્ષિક પંદરસો પૃષ્ઠના રસિક અને સર્વોત્કૃષ્ટ સુખોદમય, સચિત્ર વાંચનનો અપૂર્વ ભંડાર, ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષના ચારે પદાર્થ પ્રાપ્ત કરાવનાર રસીલી વાર્તાઓનો મહાન યુગાંતર. દરેક પુસ્તક સ્વતંત્ર અપાય છે. વર્ષની શરૂવાત સંવત ૧૯૭૧ ના અપાડથી ગણવામાં આવશે. લવાજમ કાચા પુંડાના રૂ. ૨-૪-૦ અને સોનેરી પુંડાના રૂ. ૩-૪-૦. હિન્દ બહારના આહકો પાસેથી કાચા પુંડાના રૂ. ૩-૧૨-૦ અને સોનેરી પુંડાના રૂ. ૪-૧૨-૦ પોષ્ટેજ સાથે.

ચાલુ વર્ષમાં નીચેનાં પુસ્તકો મળશે. (૧) શશિમાળા યાને ભંયં—કર મહ—આ પુસ્તકમાં, વીરસેનની વીરતા, શશિમાળાઓનોના શિયાળ



ધર્મનું કેવી રીતે સંરક્ષણ કર્યું, પત્નિને મરિ ગએલી ધારતા, સાધુ વેષધારી કુમાર સ્વામીનાં ધોર કૃત્યો સ્હામે થઇ, સાધ્વિ મુલોચનાએ ભૈરવી સ્વરૂપે અદ્રષ્ય રીતે કેવા કેવા ભયંકર ભેદી બનાવેના ભેદ પ્રકટ કર્યા છે, શશિઆળા અને વીરચેતને કારાગૃહમાંથી મુક્તિદાન આપવાને માટે જીવનની પણ દરકાર રાખ્યા સિવાય કેવો અગાધ પરિશ્રમ લીધો. કુમાર સ્વામીનાં પ્રત્યેક નીચ કાવત્રાની સ્હામે થઇ અનેક મનુષ્યોના અમૂલ્ય આત્માઓનું રક્ષણ કરતાં ભૈરવી, યોગીનીઓ તથા સાધુઓને કેવા વીકટ માર્ગમાંથી પસાર થવું પડે છે. ભૈરવીઓના ભેદી બનાવે, યોગીનીઓના ચમત્કારો, કુમાર સ્વામી અને તેના અનુયાયીઓ, સાધુ વેષધારી હુંદારાઓને અનેક રીતે માહીત કરી આખરે સતમાર્ગપર લાવવાને માટે કેવી રીતે શક્તિવાન બને છે. અનેકા અનેક ભેદ પ્રકટ થતાં, વાંચતાં વાચતાં રોમાંચ ઉભાં થાય છે. જેવટનો આનંદ વળી ઓરજ રીતે આલેખવામાં આવ્યો છે. તૈયાર છે—૫૯ સવાસો.

(૨) અવંતિકાનો એકલમલ ભાગ ૧ લો—આ પુસ્તકમાં ક્ષત્રિય ધર્મ, મિત્રનું કર્તવ્ય, બાળકોને ઉચ્ચ શિક્ષણ, આપવાનું ઉત્તમ પરિણામ, રાજપ્રપંચ, સ્ત્રી પુરુષના હક્ક, અને નિર્મળ પ્રેમ, લગ્ન રિવાજનું વિવેચન, ન્યાય કરવામાં આંતરિક તપાસની જરૂર, ક્ષત્રાણીઓની બહાદુરી, અવનતિ અને અધોગતિનો અબાધિત નિયમ, આદિ મનન કરવા યોગ્ય બાબતો રસપૂર્ણ યોજવામાં આવી છે. તૈયાર છે—૫૯ લગભગ ત્રણસેં.

(૩) મનોરમા—આ સામાજિક વાર્તામાં નાયિકા મનોરમાની નાવ અર્ધો ઘટો ઘોષ મુપૈતિ ન્યૂન એ ઉક્તી પ્રમાણે અપૂર્ણ કેળવણી, અને સર્વવૈતાથી, સમાજના સુંદર દેખાતા બાહ્યાંગમાં લોભાઇ અવનતિરૂપ ખડકપર અથડાતાં તેનો કેવો કચ્ચરધાણ નીકળી જાય છે? લેભાગુ પદવી ધરો ઉપરથી શુદ્ધતાનો ડોળ દેખાડતા અંતરથી કેવા કલુવિત હોય છે? દ્વિવિત છપાએલ છાપ ભુંસી પશ્ચાતાપના પરિણામે! પોતાના શુદ્ધ જીવન પથપર આરૂઢ થતાં તેણીને કેવા અને કેટલા પરિશ્રમ કરવા પડે છે? આદિ રસોનું ભાન દરાવનાર ‘મનોરમા’ જ છે. છપાય છે—૫૯ લગભગ બેસેં.

(૪) કનકકુંત્તા—આઘ સમયના સત્યોપદેશક નિસ્વાર્થ ઋષિ અને મુનિઓના આદર્શ જીવન-સાગરમાંથી તરંગ તરલિતતા પ્રાપ્ત

કરાવે છે. ભારત નરવીરના, શુદ્ધ વિરત્વના હૃદયભેદક વૃત્તાંતો માની આસ્વાદતા મેળવી શકાય છે. દેવી પ્રેમની રમ્ય કાન્તિવાળી આર્થ બાળાની ચિત્ર રેખા હૃદયમાં અંકિત કરાવે છે. પ્રાચીન શુદ્ધ આર્થ ભૂમિ કે જ્યારે તે વિદેશી વાતા વરણથી સંમીશ્ર થઇ ન હતી. તે સમયના મનોરમ ચિત્રનું નિરિક્ષણ કરાવે છે. છપાય છે. પૃષ્ઠ લગભગ ત્રણસે.

(૫) સત્યોદય—લેખાગુ લેખકોની પદવી ધારણ કરવા માગનારાઓ ખરા લેખકને કેવી કફોડી સ્થિતિમાં આણી મૂકે છે? સમાજની સ્થિતિનો ખરા આધાર શાપર છે? લેખકની પૈસા સંબંધીની સ્થિતિ કેવી દયાજનક થઇ પડે છે, નિર્દોષી ગુપ્ત ચોલીસ કેવા ઉપકાર પૂર્ણ કાર્યો કરે છે? આદિ સત્ય માર્ગોને દર્શાવવા આ વાર્તાની કૃતિમાં પ્રયત્ન સેવવામાં આવ્યો છે. જેના વાંચનથી સમાજ પર સત્ય અસર થશે તેમાં જરાપણ શંકા નથી. છપાય છે. પૃષ્ઠ લગભગ અઢીસે આ સિવાય દેવીનંદિની, લક્ષ્મીકાન્ત વિગેરે વિગેરે અપાશે.

### શ્રીમત સમાજસેવા ગાયકવાડ ગ્રંથમાળા.

એક વર્ષમાં ખારસો પૃષ્ઠનાં સર્વોત્તમ પુસ્તકો અપાય છે. વર્ષની શરૂઆત સંવત ૧૯૭૦ ના બાદ્રપદથી કરવામાં આવી છે. છપાઇ બાઇન્ડીંગ વિગેરે ઉત્તમ હોવા છતાં લવાજમ માત્ર રૂ. ૧-૧૦-૦ હિન્દ બહારના આર્ડરો પાસેથી રૂ. ૨-૪-૦ પોસ્ટેજ સાથે ચાલુ વર્ષનાં કેટલાંક પુસ્તકો.

(૧) રામકૃષ્ણ વાક્યમુદ્રા ભાગ ૧ લો—બંગાળના પ્રખ્યાત મહાત્મા રામકૃષ્ણનાં નામથી કાઇ પણ માણસ અજ્ઞાત નથીજ, અને જેથી તેમના ગ્રંથ માટે વધારે પ્રસંશા કરવી તે તેના ઉપર ઢાળ ચઢાવવા જેવું છે. સુધારા વધારા સાથે ખીજ આવૃત્તિ પૃષ્ઠ લગભગ ત્રણસે છપાય છે.

(૨) લલિતનાં કાવ્યો છિત્રિયગુચ્છ—આ પુસ્તકમાં પતિ પત્નિના પ્રસ્પર પ્રેમો, રાજ સેવા, તથા નિર્દોષ પ્રેમનાં વિવિધ સ્વરૂપો સારી રીતે વણવામાં આવેલ છે. સુધારા વધારા સાથે ખીજ આવૃત્તિ પૃષ્ઠ સો છપાય છે.

(૩) પ્રેમનાં પરિમલ—પ્રેમના વિવિધ પરાગ પુરતારી વીર,

અંગાર, આદિ રસથી રસગમન થએલી, સર્વોત્તમ બાષ અને આત્મ-  
ત્યાગના મહામંત્રોને આલંબનારી નવલકથા. આ પુસ્તકને શોકપર્થત  
સારી (ટ્રેઝર) અને હૃદયભેદક બનાવવામાં પુરતું લક્ષ આપવામાં  
આવ્યું છે. અને અમોને ખાત્રી છે કે નિઃસ્વાથ દિવ્ય-સ્વર્ગિ પ્રેમના  
અલૌકિક ચિત્રો નેત્ર સ્લામે ખડાં કરી વાંચકના હૃદયને પીગળાવી,  
કરુણુરસની, જમાવટથી, અત્રુ પડાવ્યા વિના રહેશે નહીં, તેમ પુસ્તક  
પુર ક્યો વિના લાથમાંથી છોડ્યું ગમતું નથી. પૃષ્ટ પાંચસો તૈયાર છે.

(૪) ગીતાંગલિ, સવાલાખ રૂપીયાનું ઇનામ મેળવનાર સાહિત્ય  
દેસરી કવિ કલમણી જગત્ વિખ્યાત કવિશ્વર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના  
સર્વજન પ્રસંશનિય, ગીતાંગલિ' ગદ્યપદ્યમાં અનુવાદ, સહીત, ઉત્તમ  
ડીઝાઇન વિવિધ ચિત્રો, કર્તાનું ચારન, રવિબાપુના યુરોપ અમેરિકાના  
ઉપદેશકપત્રો, ઋષિ સપ્રેદાયને પુનર્જીવન, આપનારા શાન્તિ નિદેતનનો  
વૃત્તાંત નવરસનાં કાવ્યો, કાવ્ય શાસ્ત્ર ઉપર વિવિધ તરંગી વિચારો  
આત્માને ઉત્તમ બનાવનાર નવાં ઓજસ અને નેત્રમાં તેજ પુરનાર,  
હૃદયને નવા રસમાં જીવાવનાર, નસોને નવા સત્તેજ રક્તથી ધમ ધમા-  
વનાર, અને જીવનને નવી નવી નવ પ્રકાશિત દિશાઓ પ્રેરનાર આ-  
ત્માના સુખરૂપ પ્રદેશમાં આગળ વધારનાર, દિવ્ય વિચારોથી ઉભરાતી  
ખંગાળી, ગુજરાતી, કાવ્ય કુસુમ માલિકા પૃષ્ટ પાંચસો હપાય છે.

આ સંસ્થા તરફથી બહાર પડતી દરેક ગ્રંથમાળાનાં પુસ્તકોનો  
ઠાર્યક્રમ ફેરવવાની સર્વ સત્તા વ્યવસ્થાપકને છે.

મંત્રી—

**લક્ષ્મણચંદ્ર સાહિત્ય ગ્રંથાલય**

અને

**સાહિત્યોદ્ધારક ફંડ.**

**મું મહાવાદ.**

વાંચો-લક્ષમાં દ્યો ને ચોચ લાગે તો ખરીદ કરો.

ગમ્મત સાથે જ્ઞાન યાને આનંદ સાથે સુખોપ.

## રવિકાન્ત ભાગ ૧ લો.

આ પુસ્તકને વિષે ઇષ્ટસિદ્ધિના ઉપાયોનું તથા પ્રભુની પ્રભુતાનું પુરતા જીજ્ઞાસા સાથે વિવરણ કરી જ્ઞાન-પરોપકાર આદિ પુણ્યરૂપ સદ્કર્મ તથા ભક્તિ તેમજ તેના અંગ ઉપાંગિન પદ્ધતિમાં શું રહસ્ય રહેલું છે, તેથી આપણને કેવી રીતે કેવા પ્રકારના કેવા કારણને લઈને લાભ થાય છે તેનું સમગ્રભાણુસિદ્ધ દાખલા દલિલો સાથે સાધારણ બુદ્ધિના મનુષ્યને પણ પૂર્ણ ખાતરી થાય તેવી રીતે સ્પષ્ટિકરણ કરવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત વળી તેમાં મુદ્ગાર્થ તથા પ્રારબ્ધ યાને દેવ યાને ભાવિનું તેમજ ભોગાભેણી કર્મના પ્રકારનું-તેના પરિણામ યાને તેના જ્ઞાનું તેની અટપટી આંટી ગુંટીનું તથા સાર અસારનો વિવેક વિચારનું પણ તેવીજ રીતે સ્પષ્ટિકરણ કરી છેવટના ભાગમાં જીવન માર્ગના મગ્ગરૂપ કર્તવ્ય સાધના બાળેનું તેમજ દુઃખ માવના મગ્ગરૂપ પરવિકાર વિષેનું પણ મથાર્થ જીજ્ઞાસાથી વિવરણ કરવામાં આવેલ છે.

સદરુદ્ધ પુસ્તકને એવી તો સરસ ભાષાથી લખવામાં આવેલ છે કે, મુદ્ગ તેમજ શ્રી હિમય તેને મહેલાશ્રી વાંચી મથાર્થપરો સમજી શકે. તેમજ વિષયને મુક્ત સદ્બોધક રસિલા દલાંન મીલાવી તેને જીનું તો અસરકારક તથા એવું તો રસિલું બનાવવામાં આવેલ છે કે, હરકોઈ વાંચનાર વિના કંઠાળે આનંદ વિનોદ સાથે વાંચે; તથા તેને તેથી કાંઈને કાંઈ બોધ અવશ્ય થાયજ.

આ વિષે વધુ વિષેયન નદિ કરનાં દ્રશ્ય એટલુંજ કરેવું બસ થશે કે આ પુસ્તકના ખરીદનારને પોતાના નાણાનો વ્યર્થ વ્યય થશે એમ દિયિત્વ અંશ પણ લાગશે નહિ. પુસ્તકનું સાદ્રિષ-સાગ સંદેહ સીતિર રતલી દાગળ, સુપરોચક આર પેટ દરમો. ૫૪ ચાલુ પેઠા ટાઇપના ૪૨૦ સોનેરી પાકું પૃષ્ઠ દિશન રૂ. ૨) પોસ્ટેજ ૨૫૬.

અસારની પાસાવાર ઉપાધિમાંથી બે વડી નિર્દાને મનન કરવા ગોચ એક મુંદર સુખોપક દાખા સ્વાનંદ મુદ્ધાસાગરનાં સાચાં માતી ભાગ ૧ લો. પાકું મુંદર બાદ-પ્રગટ્ટાવા છતાં દિશન રૂ. ૨૦૦ રૂ. ૨૫૦ પોસ્ટેજ ૨૫૬.

## ગ્રંથાન્ત વિષયો.

મનુષ્ય દેહની દુર્લભતા, જીવની કૃતરીતા, જીવને સૂચના. મર્ણુ દુર્લભ વસ્તુ, શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત, સદ્ગુરુની જરૂર, શિષ્યત્વ કર્તવ્ય, ચિત્તશુદ્ધિ ને સદ્વસ્તુ, શિષ્યની કર્મ, સાધન, વિવેક, વૈરાગ્ય, સમાદિ સંપત્તિ, શિષ્યની દ્રષ્ટિ, શમ, દમ, તિતિક્ષા, શ્રદ્ધા, સ્તુતી, ગુરુની વાણી, શિષ્યનો પ્રશ્ન, ગુરુનો પ્રત્યુત્તર, કર્તાનો અભિપ્રાય, ગુરુનો પ્રબોધ, ભયરોગ રસાયન, સ્થૂલદેહ, રાગતું બંધન, પચ વિષયની મોહબળ, અવિદ્યાબંધ, બાહ્યદંભ, પ્રમાદ, મોહ, કુમાર્ગ, કાયાની અસારતા, સ્થૂલ દેહના ધર્મ, અવસ્થા, ઇન્દ્રિયો, પ્રાણો, અક્રપુરી, સૂક્ષ્મદેહના ધર્મો, અહંકારનો ધર્મ, આત્માની પ્રિયરૂપતા, આત્માનો અતુલવ, માયા, માયાના ગુણો, માયાની નિવૃત્તિ, વિશ્લેષ શકિત, આવરણ, અવ્યક્ત, અનાત્મ પદાર્થ, ચૈતન્યનો અવપ્રોધ, ગુરુ શિષ્યનો પ્રશ્નોત્તર, શિષ્યનો અતુલવ, સ્વરૂપનો અતુલવ, શિષ્યનો પ્રવાસ, ગુરુ, શિષ્ય, ને શાસ્ત્ર એ ત્રિપુટીની સાર્થકતા, કર્તાની શુભેચ્છા ને ક્ષમાપના વિગેરે ઉપર બતાવેલા સર્વોત્તમ ગ્રંથની થોડી ટોપી સીલક છે. માટે સવિસ્તર મંગાવી લેવા વિનંતી છે.

વિદ્વાન સાક્ષરોના ઉત્તમ અભિપ્રાય પામેલી

## મૃણાલિની.

(પ્રસિદ્ધ કાદંબરીકાર બાપુ બંદીમયંદ્રની રસિક બંગાળી નવલકથાનો અત્યુત્તમ અનુવાદ.) આ નવલ કથા ઐતિહાસિક હોવા ઉપરાન્ત તેમાં મૃણાલિની અને હેમચંદ્ર વચ્ચે શુદ્ધ દેવી પ્રેમ, આદ્ય કર્તવ્ય દેશહિત તેની પૂર્ણતા માટે હેમચંદ્રે ભોગવેલી કઠિણતર વિરહી સ્થિતી, મનો-રમાતું આત્મ બળિદાન, દિગ્વીજય, તથા ગિરીજયાની હાસ્ય પૂર્ણ સ્વામિનિષ્ઠા, આદી નવ રસોતું ઉત્તમતા ‘મૃણાલિની’ના જેવીજ છે. તેને અન્ય ઉપમાજ નથી અને સ્ત્રી પુરૂષો વિના સંશયે પ્રેમથી વાંચે તેવી ચિત્તાકર્ષક શૈલી યોજવામાં આવી છે. કેમી આદ્ય પેજ ૫૮ ૨૦૦ પાકું પૂર્ણ કિંમત રૂ. ૧-૪-૦ કાયાના રૂ. ૧, વી. પી. પોસ્ટેજ જુદું.

એક રહસ્યમય નવીન વાર્તા

## સૂર્યકળા.

રાજ્ય ચંદ્રસિંહને ત્યાં પુત્ર જન્મ, પુત્ર ત્રણેક વર્ષનો થતાં વહુરને સોંપણી, ભાતુદેવ, રાજ-લેવાની શુક્ત, ભાભીને અભિચારી બનાવી તેની પાસે

વાંચો-લક્ષમાં હયો ને યોગ્ય લાગે તો ખરીદ કરો.

ગમ્મત સાથે જ્ઞાન યાને આનંદ સાથે સુખોષ.

## રવિકાન્ત ભાગ ૧ લો.

આ પુસ્તકને વિષે ઇષ્ટસિદ્ધિના ઉપાયોનું તથા પ્રભુની પ્રભુતાનું પુરતા ખુલાસા સાથે વિવરણ કરી દાન-પરોપકાર આદિ પુણ્યરૂપ સદ્કર્મ તથા ભક્તિ તેમજ તેના અંગ ઉપાંગિત પરકર્મમાં શું રહસ્ય રહેલું છે, તેથી આપણને જેવી રીતે કેવા પ્રકારના કેવા કારણને લઈને લાભ થાય છે તેનું સપ્રમાણસિદ્ધ દાખલા દર્શાવે સાથે સાધારણ બુદ્ધિના મનુષ્યને પણ પૂર્ણ ખાતરી થાય તેવી રીતે સ્પષ્ટિકરણ કરવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત વળી તેમાં પુરુષાર્થ તથા પ્રારબ્ધ યાને દેવ યાને ભાવિનું તેમજ ભેળાભેળા કર્મના પ્રકારનું-તેના પરિણામ યાને તેના યજ્ઞનું તેની અટપટી આંટી ગુંટીનું તથા સાર અસારનો વિવેક વિચારનું પણ તેવીજ રીતે સ્પષ્ટિકરણ કરી ઉત્તરના ભાગમાં સુખ માનના મુગ્ધરૂપ કર્તવ્ય સાધના બાળેનું તેમજ દુઃખ માનના મુગ્ધરૂપ પાપવિકાર વિષેનું પણ યથાર્થ ખુલાસાથી વિવરણ કરવામાં આવેલ છે.

સદરૂપ પુસ્તકને એવી તો સરસ ભાષાથી લખવામાં આવેલ છે કે, પુરૂષ તેમજ સ્ત્રી ઉભય તેને અદેલાઈથી વાંચી યથાર્થપણે સમજી શકે. તેમજ વિષયને યુક્ત સદ્બોધક રસિલા દૃઢાંત મીઠાવી તેને એવું તો અસરકારક તથા એવું તો રસિલું બનાવવામાં આવેલ છે કે, હરકોઈ વાંચનાર વિના દંડાળે આનંદ વિનોદ સાથે વાંચે; તથા તેને તેથી દાંધને દાંધ બોધ અવશ્ય થાયજ.

આ વિષે વધુ વિવેચન નહિ કરતાં ફક્ત એટલુંજ કહેવું બસ થયે કે આ પુસ્તકના ખરીદનારને ખોતાના નાખૂનો વ્યર્થ વ્યય થયો એમ દિશિત અંશ પણ લાગશે નહિ. પુસ્તકનું સાદર-સારા સંદેહ સીતિર રતલી કાગળ, સુપરોપલ બાર પેટ કાગળો. ૫૯ ગાલુ પિંદા ટાઇપના ૪૨૦ સોનેરી પાકે ૫૬૬ દિમત રૂ. ૨) પોસ્ટેજ વહુ.

સંસારની પાસવાર ઉપાધિમાંથી બે વડી નિર્દોષ મનન કરવા યોગ્ય એક સુંદર સુબોધક દાવ્ય સ્વાનંદ મુલાસાગરનાં સાચાં મોતી ભાગ ૧ લો. પાકે સુંદર બાઈન્ડિંગ દોવા છતાં દિમત માત્ર દોઢ રૂપિયા પોસ્ટેજ વહુ.

## અંથાન્ત વિપયો.

મનુષ્ય દેહની દુર્લભતા, જીવની કૃતરીતા, જીવને ચાચના. મર્જુ દુર્લભ વસ્તુ, શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત, સદ્ગુરુની વરુર, શિષ્યનું કર્તવ્ય, ચિત્તશુદ્ધિ ને સદ્વસ્તુ, શિષ્યની ફરજ, સાધન, વિવેક, વૈરાગ્ય, સમાદિ સંપત્તિ, શિષ્યની દ્રષ્ટિ, રામ, દમ, તિલિદાસ, શ્રદ્ધા, સ્તુતી, ગુરુની વાણી, શિષ્યનો પ્રયત્ન, ગુરુનો પ્રત્યુત્તર, કર્તાનો અભિપ્રાય, ગુરુનો પ્રબોધ, ભયરોગ રસાયન, સ્થૂલદેહ, રાગનું અંધન, પચ વિપયની મોહનજા, અવિદ્યાબંધ, બાલદંભ, પ્રભાદ, મોદ, કુમાર્ગ, કાયાની અસારતા, સ્થૂલ દેહના ધર્મ, અવસ્થા, ઇન્દ્રિયો, પ્રાણો, અષ્ટપુરી, સૂક્ષ્મદેહના ધર્મો, અદ્વૈતનો ધર્મ, આત્માની પ્રિયરૂપતા, આત્માનો અનુભવ, માયા, માયાના ગૂણો, માયાની નિવૃત્તિ, વિશેષ શક્તિ, આવરાણુ, અચ્ચક્ત, અનાત્મ પદાર્થ, ચૈતન્યનો અવબોધ, ગુરુ શિષ્યનો પ્રત્નોત્તર. શિષ્યનો અનુભવ, સ્વરૂપનો અનુભવ, શિષ્યનો પ્રવાસ, ગુરુ, શિષ્ય, ને શાસ્ત્ર એ ત્રિપુરીની સાર્થકતા, કર્તાની શુભેચ્છા ને ક્ષમાપના વિગેરે ઉપર ગતાવેલા સર્વોત્તમ અંથની થોડી ફોપી સીલક છે. માટે સવિસ્તર મંગાવી લેવા વિનંતી છે.

વિદ્વાન સાક્ષરોના ઉત્તમ અભિપ્રાય પામેલી

## મૃણાલિની.

(પ્રસિદ્ધ દાદગંરીદાર બાણુ બંકીમચંદ્રની રસિક બંગાળી નવલકથાનો અત્યુત્તમ અનુવાદ.) આ નવલ કથા ઐતિહાસિક હોવા ઉપરાન્ત તેમાં મૃણાલિની અને હેમચંદ્ર વચ્ચે શુદ્ધ દેવી પ્રેમ, આદ્ય કર્તવ્ય દેશહિત તેની પૂર્ણતા માટે હેમચંદ્રે બોગવેલી કઠિણુતર વિરહી સ્થિતી, મનો-રમાનું આત્મ બળિદાન, દિગ્વીજય, તથા ગિરીજાયાની હાસ્ય પૂર્ણ સ્વામિનિષ્ઠા, આદી નવ રસોત્તુ ઉત્તમતા ‘મૃણાલિની’ના જોવીજ છે. તેને અન્ય ઉપમાજ નથી અને સ્ત્રી પુરુષો વિના મંદ્રેચે પ્રેમથી વાંચે તેવી ચિત્તાકર્ષક શૈલી ચોજવામાં આવી છે. કેમ આઠ પેજ ૫૮ ૨૦૦ પાકું પૂઠું કિંમત રૂ. ૧-૪-૦ કાચાના રૂ. ૧, વી. પી. પોસ્ટેજ જુદું.

એક રહસ્યમય નવીન વાર્તા

## સૂર્યકળા.

રાજ્ય ચંદ્રસિંહને ત્યાં પુત્ર જન્મ, પુત્ર ત્રણેક વર્ષનો થતાં વજીરને સોંપણી, ભાતુદેષ, રાજ-લેવાની શુક્ત, ભાભીને વ્યભિચારી બનાવી તેની પાસે

કુમાર્યાસવ:—લીવરના બુદ્ધ બુદ્ધ વિચાર અપયો, હિલ્ટી, ગુલ્મ પેટને:  
આરો અને રૂઝનાદ તેની અંદર આ આસવ ધણેજ ઉપયોગી છે.  
કોમત રીશો ૧ રૂ. ૩.

દ્રાક્ષાસવ:—અશક્તિ, ઉધરસ, ઝીણા તાવ, કાપ, આરવી અને દરેક  
પ્રકારની નબળાઈને માટે આ દવા ધણેજ ઉપયોગી છે. કોમત  
રીશો ૧ રૂ. ૨ તથા ૧૧.

પ્રવાશપેટી:—અંતર્ણ, હિલ્ટી, ઉધરસ, તાવ, મરડો, હુલામવી, કમળાચત,  
કેવેરા, ઝાડો, દમ, બાળકની ઝોગડી વિગેરે બુદ્ધ બુદ્ધ ૨૮ રંગો  
કિપર તુરત લાગુ પડે તેવાં દેશી ઔષધો તથા મુસાફરીમાં જરૂરને  
વખતે તે કેમ વાપરવા તેની સવિસ્તર હકીકત સાથે કાંટો ચમચા  
વગેરે સાથે તૈયાર મળે છે. કો. ડીનની પેટી ૧ રૂ. ૧૦, લાક-  
ડાની પેટી ૧ રૂ. ૧૫.

આ શિવાય સુવર્ણ, રૂપ્ય, સહજ અને સતપુરી આમ્રક, લોહ,  
મોતિ, જંગમપ્રવાલ વિગેરે બરમો ચંદ્રોદય, હેમગર્ભ, પ્રતાપ લંકેશ્વર,  
રાજમૃગાંક, વસંત કુમ્ભાકર, સુવર્ણવસંત વિગેરે રસાયનો. ચોગરાજ,  
સિંહનાદ વિગેરે ગુગુળો. ચંદ્રપ્રભા, શંખવટ્ટી વિગેરે ગોળાઓ બુદ્ધ  
બુદ્ધ ચૂર્ણો. મંજન, અંજન, લેપ, અર્ક. નારાયણ, વિપગર્ભ, લાક્ષાદિ,  
વાતાંકુશ વિગેરે તેલો. બુદ્ધ બુદ્ધ આસવ અને અરિષ્ટો, શરબતો,  
મુરખા, પાક વિગેરે તૈયાર મળે છે. વધુ વિગત માટે કેટલગ મંગાવો.

૬. પત્રવ્યવહાર:—મેનેજર અનંત દર્મરસી.

વૈદ્યભુવન—ભુલેશ્વર-મુખર્ધ.

## જોઈએ છીએ.

આ સંસ્થા માટે ગામે ગામ અને શહેરે શહેર ફરી સાફ ફાંદ  
એકત્રિત કરી સાહિત્યનો ફેલાવો ઉપદેશ આપી કરી શકે તેવા ઉત્સાહી  
સ્વયંસેવકો, હેન્ડપ્રીવો પાવતી યુદ્ધો વિગેરે પુરાં પાડવામાં આવશે.  
પગાર, લાપકાત મુજબ. લખો અગર મળો—

મંત્રી—લક્ષ્મણચંદ્ર સાહિત્ય અંથાલય અને  
સાહિત્યોદ્ધારક ફંડ—અમદાવાદ.



ભાઈનું ખુન કરાવી ગાદી ઉપર બેસવું, ગાદીનો ખરો વારસ રાજપુત્ર સૂર્યસિંહનું મ્હોરું થવું, સૂર્યસિંહનું પોતાના કાકાનાં કરેલાં દુષ્ટકૃત્યથી માહીત થવું અને પોતાના પાપના ખુનનો જલ્લો લેવા તૈયાર થવું, વિગેરે વિગેરે રાજપુત્રને વેઠવાં પડતાં અસહ્ય સંકટો કેવી રીતે સહન કરી, ભવિષ્યમાં તે સુખી થાય છે તે આ પુસ્તકમાં સારી રીતે સમજાવવામાં આવેલ છે. કિંમત બાર આના, પોસ્ટેજ શુદ્ધ.

સઘળી જાતનો પત્ર વ્યવહાર નીચેતે સરનામે કરવો.

**લક્ષ્મીપ્રસાદ શામા.**

**સેવકાની વાહી અમદાવાદ.**

**વૈદ્યરાજ પ્રમુદરામ જીવનરામ અનંત ઔષધાલય.**

**Anant Pharmacy.**

લગભગ પોણી સદીથી શાસ્ત્રીય રીતે શુદ્ધ ઔષધો બનાવનાર ઔષધાલય જેને પુના-મુંબઈ-અમદાવાદ વિગેરે એકિમખિશનમાં સોનાના ચાંદ તથા પ્રસ્ટેકલાસ સર્ટિફિકેટ મળેલાં છે.

**કેટલાક અનુભવ પ્રયોગો.**

**કનકઃ—**ક્ષય, ઉધરસ, દમ, નળગાઇ વિગેરેને માટે ઘણીજ અસરકારક શુદ્ધ સોનાની બનાવટની દેશી દવા દરદીને કોઇપણ જાતના લાંબા મંદવાડ પછી તેમજ ચાલુ નળગાઈ માટે ઘણીજ ઉત્તમ ઉપાય છે. શીશી ૧ ના રૂ. ૫, ૩, ૨.

**સ્થૂભકઃ—**દૂઝતા અર્શને માટે ઘણીજ ઉત્તમ ઉપાય, ગમે તેવી જાતનું લોહી પડતું આ દવા દ્વારા વધુ વખત લેવાથી ગંધ થઇ જાય છે. શીશી ૧ નો રૂ. ૧.

**અમૃતઃ—**એક પુષ્ટિદાયક ખોરાક તરીકે, ક્ષય, ઉધરસ, ઝીણા તાવ, નળગાઇ અને કળાજીવતમાં એક ઉત્તમ ઔષધ તરીકે અને વાજા કરણ, સારક તથા લોહી સુધારનાર એક ઉત્તમ પ્રયોગ તરીકે આ ચાટણ અમુલ્ય છે. રોગી અને નિરોગી દરેક માણસ તે રાત્ર ચરે છે. ડાબલો ૧ રૂ. ૨.

કુમાર્યાસવ:—લીવરના જુદા જુદા વિકાર અપચો, ઉલટી, ગુલ્મ પેટને:  
આફરો અને રુચનાશ તેની અંદર આ આસવ ધણીજ ઉપયોગી છે.  
કીમત સીશો ૧ રા. ૩.

દ્રાક્ષાસવ:—અશક્તિ, ઉધરસ, ઝીંગો તાવ, દાપ, અરુચી અને દરેક  
પ્રકારની નબળાઈને માટે આ દવા ધણીજ ઉપયોગી છે. કીમત  
સીશો ૧ રા. ૨ તથા ૧૧.

પ્રવારપેટી:—અછર્જ, ઉલટી, ઉધરસ, તાવ, મરડો, હુલામળી, કમજબત,  
કેલેરા, ઝાડો, દમ, બાળકની સોગડી વિગેરે જુદા જુદા ૨૮ રોગો  
ઉપર તુરત લાગુ પડે તેવાં દેશી ઔષધો તથા મુસાફરીમાં જરૂરને  
વખતે તે કેમ વાપરવા તેની સવિસ્તર હકીકત સાથે કાંટો ચમચા  
વગેરે સાથે તૈયાર મળે છે. કી. ડીનની પેટી ૧ રા. ૧૦, કાક-  
ડાની પેટી ૧ રા. ૧૫.

આ શિવાય સુવર્ણ, ચૈત્ર્ય, સહસ્ત્ર અને રાતપુરી અબ્રક, લોહ,  
મૌત્તિક, અંગપ્રવાલ વિગેરે ભરમો ચંદ્રોદય, હેમગર્ભ, પ્રતાપ લંકેશ્વર,  
રાજમૃગાંક, વસંત કુમ્ભાકર, સુવર્ણવસંત વિગેરે રસાયનો. ચોગરાજ,  
સિંહનાદ વિગેરે ગુગળો. ચંદ્રપ્રભા, ચંપવટી વિગેરે ગોળાઓ જુદા  
જુદા ચૂર્ણો. મંજન, અંજન, લેપ, અર્ક. નારાયણ, વિપગર્ભ, લાક્ષાદિ,  
વાતાંકુલ વિગેરે તેલો. જુદા જુદા આસવ અને અરિષ્ટો, શરબતો,  
મુગ્ધા, પાક વિગેરે તૈયાર મળે છે. વધુ વિગત માટે કેટલગ મંગાવો.

૩. પત્રવ્યવહાર:—મેનેજર અનંત શર્માસી.

વૈદ્યભુવન—મુલેશ્વર-મુખર્મી.

## જોઈએ છીએ.

આ સંસ્થા માટે ગામે ગામ અને શહેરે શહેર ફરી સાફ ફાંટ  
એકત્રિત કરી સાહિત્યનો ફેલાવો ઉપદેશ આપી કરી શકે તેવા ઉત્સાહી  
સ્વયંસેવકો, હેન્ડપીલો પાવતી છુકો વિગેરે પુરાં પાડવામાં આવશે.  
પગાર, લાયકાત મુજબ. લખો અગર મળો—

મંત્રી—લક્ષ્મણચંદ્ર સાહિત્ય અથાલય અને

સાહિત્યોદ્ધારક ફાંટ—અમદાવાદ.

# શુદ્ધિ પત્રક. ૩૪૨/૬

પૃષ્ઠ.	લાઈન.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	લાઈન.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૩	૧૬	બળપૂર્વક	બળપૂર્વક	૭૨	૨૪	કરીશ	કરીને
૪	૩૦	કાળાગૃહ	કારાગૃહ	„	„	આપવામાં	આપવા
૨૧	૨૬	વેસ	વેષ	„	„	તે	+
૨૪	૧૬	એ અનેક	અનેકાનેક	૭૨	૨૬	ત્રીજી	બીજી
„	૧૮	મનુષ્ય	મનુષ્ય	„	૨૬	જે	X
૨૭	૨	બીજા	વગર	૭૬	૨૫	ચિહ્ન	ચિહ્ન
૩૧	૩	એક	શોઠ	૭૭	૬	રાખેલે	રાખેલી
૩૩	૬	વન્ધુ	ભગિની	૭૮	૧૫	ખાહોશ	ખેહોશ
૩૪	૨૮	થશેને	થઈને	૭૯	૮	હદીત	હરીત
૩૬	૧૨	મીઠુંપુર	મીઠુંપુર	„	૧૪	પણ	તણ
૩૧	૧૬	હું	મેં	„	૧૬	થોડ	થોડે
૪૦	૨૮	રીતે	*	૮૨	૧૨	વિચારી	વિચારી
૪૪	૧	આવોજ	ઓરજ	૮૩	૮	ઉપાંચ	ઉપાય
૪૮	૨૫	નીચેનો	નીરનો	૮૩	૨૭	કુમાર	કુમાર
૪૭	૭	તેના	તારા	૯૦	૧	સર્વ	અને
૪૮	૯	છે	ને)	„	૩	ચતુર્વિંશત	ચતુર્વિંશત
૪૯	૧૧	સમર્પણ	સમર્પણ	૯૨	૨૬	સંખ્યા	મંખ્યા
૫૨	૫	જવા	થવા	૯૨	૩૦	નિવિદ્ય	નિવિદ્ય
૫૩	૨૬	નાંખે	નાંખો	૯૪	૧	કુંઠારાઓ	કુંઠારાઓ
૫૮	૫	આવ્યો હતો	આવ્યાહતા	„	૨	હતે	હતા
„	૧૮	હમી	હણી	„	૧૫	મ્હારી	હારિ
„	૨૧	જંગલ	જંગલ	૯૬	૨૦	ને	છે.
૬૦	૧	હો	રહો	૯૯	૧૯	વિરાજ	વિરાજત
૬૦	૨૮	મહાંથી	મહાંથી	૧૦૬	૭	ભલાઈ ના	ભુરાઈ
૬૨	૧૫	માંત્રી	માત્રી	„	„	મળે ચારે	નમતી ચારે
૬૩	૫	સંખ્યાપર	સંખ્યા પછી	૧૦૭	૩	સન્માન	સમાન
„	„	જુરખના	રાતના	„	„	ભાઉઓનો	ભાઈઓનો
„	૧૫	આ કૃતિનો	આકૃતિનો	૧૧૦	૧૪	વદનામણુ	વદનામૂળે
૬૫	૧૮	વિપદ	વિપદિ	„	„	જેમાનું	માંનું કે
„	„	ધૈર્યવયા	ધૈર્યમયા	૧૧૧	૭	શક્તિમાં	શક્તિ મા
૬૬	૧૮	હજી	હજી	„	૧૧	દત	દત
૬૮	૭	વિષત	વિષત્	„	„	„	„
૬૯	૧	અદ્રધ્ય	આદ્રધ્ય	„	„	„	„
૭૨	૧૮	અપરાધે	અપરાધો	„	„	„	„